

NAPREDNA
MISEL

ČASOPIS ZA NAPREDNO KULTURO

IZDAJA IN UREJA:
DR. MIHAJLO ROSTOHAR

MCMXII.

LETO: I.

ZVEZEK: 6.

Ali ste že poslali naročnino za
„Napredno Misel“? Storite to ne-
mudoma, ker sicer jo iztirjamo.

Napredni Slovenci! Naročajte, či-
tajte in širite „Napredno Misel“!

„NAPREDNA MISEL“

izhaja kot dvomesečnik in stane v naročbi na leto 5 K
(po 3 in 2 K v obrokih), za dijake pa 4 K, posamezni
zvezek po 1 K.

OB ZAKLJUČKU PRVEGA LETNIKA.

Leposlovna in politična publicistika je izvršila v zadnjih petdesetih letih velik kos narodno-kulturnega dela na Slovenskem. Prebudila nam je naše sloje iz duševnega mrtvila in navdušila za narodne in napredne ideale. Toda kulturne potrebe slovenskega razumnštva so od dne do dne naraščale in bila je nevarnost, da se naše javno življenje ne poplitvi do neznosnosti. Postalo je očitno, da je treba dati slovenskemu življenju več vsebine. Vedno bolj in bolj se je kazala potreba po kulturni reviji, ki bi z razlogi razuma postavila ideale narodnosti in naprednosti na realna tla, in ki bi kot duševna vez spojevala slovenske napredne kroge vseh političnih smeri v eno kulturno celoto in jih duševno krepila, posameznikom pa nudila priliko, da se udeležujejo in delajo na vzrast slovenske kulture.

Ta namen smo zasledovali, ko smo se pred letom odločili izdajati „Napredno Misel“. Odločitev ni bila lahka, zakaj bili smo si svesti, da smo se lotili težke naloge. Takoj, ko smo stopili s svojim načrtom v javnost, smo začutili, da stojimo sredi slovenskih razmer, v katerih bomo morali delati. Od vseh strani so nas obsuli z „dobrimi“ nasveti; malo da se nismo v njih zadušili. Podprli so nas z obljubami zanesljive pomoči; skoro bi bili mislili, da bomo lahko na eni sami nogi stali sredi zaščitnikov slovenskega napredka. Seveda ni manjkalo tudi previdnežev, ki se redno pojavijo vsakokrat, kadar se kaj snuje na Slovenskem; resno so nas svarili in končno so prišli do prepričanja, da pravzaprav nimamo legitimacije, izdajati napredno kulturno revijo.

Nismo se ozirali na te nasvete in svarila, tudi nismo čakali na obljubljeno pomoč. Naj se nam to ne zameri; zakaj izkušnje življenja so nas naučile, da se moramo zanašati pravzaprav le na lastno solidno delo. Pač na nekoga smo se zanašali; zanesli smo se tudi na naše, po duševnem napredku hrepeneče ljudi. In v teh se nismo zmotili. „Napredna Misel“ se je slovenskemu občinstvu tako hitro priljubila, da šteje danes že krog šeststo naročnikov iz vseh slojev. Ta uspeh pa je pripisovati pred vsem okolnosti, da smo v „Napredni Misli“ za zmerno naročnino nudili občinstvu dobro, solidno čtivo. Nismo lovili naročnikov z imeni raznih av-

toritet, izposojenih v reklamne svrhe, ampak stali smo na stališču, da se mora revija sama hvaliti po svoji vsebini ter si pridobivati naročnikov in čitateljev. To naše stališče se je izkazalo kot pravo. Prejemali smo priznalna pisma in krog naših naročnikov se je vedno bolj širil. Tako je torej „Napredna Misel“ doživela prvi letnik.

Rekli smo, da hoče „Napredna Misel“ stvarno, z znanstveno metodo zastopati ideje narodnosti in naprednosti v slovenski javnosti. Čemu to? bodo morda vpraševali. Ali nismo dovolj narodni, ko vendar toliko žrtvujemo v narodne namene? Ali nismo dovolj napredni, ko ne hodimo več v cerkev in ne volimo na duhovniško povelje? Ali ni dovolj, da smo navdušeni?

Naš odgovor je ta. Ne podcenjujemo vašega narodnega in naprednega prepričanja, toda uvidevamo, da danes slovenskemu človeku ne more zadostovati prazno navdušenje za narodne in napredne ideale. Saj danes vsi vemo, da bi se bilo to naše narodno in napredno navdušenje skoro izjalovilo v reakcionarnem renegatstvu votlega ilirizma.

Tudi vašo požrtvovalnost respektiramo. Idealno navdušenje je brez dvoma velevažen faktor v javnem življenju; toda ako hočete, da žrtve ne bodo zastonj, ako hočete, da bo imelo napredno gibanje na Slovenskem realnih, trajnih uspehov, tedaj je treba načela narodnosti in naprednosti tudi znanstveno podpreti; treba je pokazati, da ta načela niso fiksne ideje nekaterih posameznikov, ampak resnice, ki vodijo k izpopolnjevanju slovenskega javnega življenja.

Ne zadostuje torej slepo prepričanje, katero je v sramoto napredne inteligence moralo že dostikrat utihniti pred navideznimi argumenti nasprotnikov, ki so s takim uspehom sejali v naših vrstah resignacijo, rodoljubarsko mlačnost in reakcionarni cinizem. V tem ravno se je jasno zrcalila slovenska kulturna plitvina.

Mi v narodnosti vidimo več, ko ideologijo kapitalistične družbe, in celo ne vidimo v njej nikakšnega poganstva, v narodnosti vidimo zadevo iz najvažnejših pojavov človeškega življenja. Narodnost nam je v bistvu nraven problem, da, problem človeške družbe in zato je to življenjski problem, katerega mora naša generacija razrešiti. V tem duhu so bile pisane naše razprave in polemike v „Napredni Misli“.

V boju za narodnost smo se opirali na rezultate moderne sociološke vede in lastnih življenjskih izkušenj. Na tem mestu moremo konstatirati, da so naša načela zmagala nad predsodki katoliškega in Marksovega razrednega stališča. Priznati pa moramo,

da so nam bili zastopniki socialno-demokratskega naziranja mnogo objektivnejši in spoštovanejši nasprotniki, kakor zagovorniki katoliških načel. Marsikateri predsodek glede narodnostnega načela se je pojasnil. Tem, ki so svoje zmote izprevideli in jih priznali, štejemo bolj v čast, kakor pa onim, ki so sicer svoje zmote morali spoznati, pa so jih skušali utajiti z raznimi sofizmi in zavijanji.

Toda pustimo preteklost! Živimo v sedanosti in gledamo v bodočnost. Zato zovemo v svoj krog vse te, ki ljubijo slovensko življenje, katerega tipajo in gledajo z lastnimi očmi in ki ljubijo življenjske resnice, katere zremo z lastnim razumom in jih objemamo z gorko dušo. Zovemo k sebi te, ki verujejo v zdravo jedro slovenskega naroda in hočejo z duševnim delom dvigniti njegovo kulturno življenje v vseh slojih slovenske družbe.

Naše javno življenje se je poplitvilo največ zaradi tega, ker ga niso vodila načela, ampak fraze in predsodki. Tako je razumevati, da smo imeli rodoljubarsko zabavljanje, ker nismo dovolj ločili pravega rodoljubja od rodoljubja teh, ki so z narodnostjo le špekulirali; imeli smo farško gonjo, ker nismo razločevali stvari od oseb, imeli smo framašonsko gonjo, ker se je generaliziralo in neznansko pretiravalo in imamo — kot zadnji ekstrem našega javnega življenja tudi ilirsko gonjo, ki nam je ognusila vse to, za kar smo se napredni Slovenci doslej navduševali t. j. slovensko narodnost in naprednost.

Zato pravimo, več treznega in samostojnega mišljenja! Življenje, katerega dihamo, je treba gledati s svojim razumom, ne pa s predsodki drugih, ki življenje iščejo v kraljestvu fiksnih idej!

Zavračamo predsodke, kot brezpogojno škodljive duševnemu napredku, sami se jih z vso močjo skušamo ubraniti, za to ne gojimo nobenih predsodkov proti veri in proti delavskemu gibanju, kakor se nas je sumničilo z ene in druge strani. Zavračamo vsako avtoriteto, ki hoče biti nad avtonomnim spoznavanjem človeškega razuma, zavračamo dogmatično intransigentnost posebno v tako intimnih zadevah človeškega življenja, kakor je vera, toda zato še nismo a priori proti verstvu. Priznavamo njegov pomen v javnem življenju, ker je verstvo brezdvoma važen faktor javne morale in vzgoje. Zato tudi ne prisegamo na protiversko gonjo; zato ne pravimo: vero iz javnega življenja, iz šole! ampak mi pravimo: ven s farizeji! Spodite iz tempelja in šole farizeje, ki verstvo ubijajo in iz vernih ljudi delajo fanatično, nenravno in antisocialno druhal! Zamislite se samo v naše podivjane javne razmere, in razumeli nas bode!

Glede slovenskega delavskega vprašanja smo ponovno iz-

javili, da naziramo na to vprašanje kot na eminentno narodno vprašanje, katerega povoljna rešitev je neobhodno potrebna. Ne smemo presojati tega vprašanja po oblikah, v katerih se pojavlja. Rekli smo, da resnično narodno misleč slovenski človek mora imeti smisel tudi za stremljenja slovenskega proletarca, ali povdarjamo pri tem, da njegovih upravičenih stremljenj ne smatramo za istovetna z ortodoksni Marksizmom. Če pa pravimo, da so Marksova načela napačna, s tem še ne trdimo, da so stremljenja delavskega razreda absolutno neupravičena. Tudi o teh vprašanjih si mora slovenski inteligent ustvariti trezno sodbo.

Treba je tudi ovreči nekatere predsodke glede postanka „Napredne Misli“.

„Napredna Misel“ ni nastala vsled nesporazumljenja med uredniki „Vede“; s tem pa nočemo trditi, da nesporazumljenj ni bilo — ampak nastala je vsled splošne potrebe po napredni kulturni reviji. „Napredna Misel“ bi bila tudi izšla, če bi nesporazumljenj ne bilo, samo morda v drugi obliki. Toliko v splošno pomirjenje.

„Napredna Misel“ je kulturni organ vseh naprednih Slovencev. Tega stališča ne moremo zapustiti že zaradi naše moralne obveznosti k napredni javnosti. To stališče se je izkazalo tudi kot pravilno in tem bolj, ker ni razlike v kulturnem naziranju med slovenskim napredno mislečim razumništvom. Zato bi se tudi ne dala stvarno zagovarjati eksistenca dveh naprednih kulturnih revij, ker bi se s tem brezdvoma še bolj razcepile naše kulturne sile. „Napredna Misel“ nima namena ovirati delovanje „Vede“, ki ima biti po intencijah njenih ustanoviteljev znanstveni organ.

„Veda“ pa kot znanstveni organ, ki naj bi združeval vse slovenske znanstvenike, ki stoje na stališču znanstveno metodičnega izsledovanja, torej vse znanstvenike naprednega, kakor tudi socialističnega prepričanja etc., ni mogla biti obenem napredna kulturna revija, kakoršno smo tako živo potrebovali. Izkušnje prvega leta so pokazale, da „Napredna Misel“ in „Veda“ brez škode lahko eksistirajo druga poleg druge.

Danes ni treba več dokazovati potrebe „Napredne Misli“. Delo, ki ga je izvršila v prvem letu je najboljši dokaz za upravičenost njene eksistence. Odličen slovenski naprednjak nam je rekel, da če bi „Napredne Misli“ ne bilo, bi jo morali ustvariti.

V prihodnjem letu hočemo započeto delo nadaljevati dosledno in vztrajno, kakor smo ga vršili v pretečenem, v svesti si, da s tem „Napredna Misel“ najboljše vrši svoje kulturno poslanje. S

tem zaključujemo prvi letnik. Z mirno zavestjo prepuščamo napredni slovenski javnosti, da sodi o našem delu. Mi pa gremo na delo, da izdamo drugi letnik. Kdor je naših misli, bo šel z nami, za tiste pa, ki v svoji duševni impotentnosti streljajo na nas izza vogla uredniške anonimnosti, se ne bomo brigali.

M. ROSTOHAR:

NAŠ NARODNI PROBLEM.*)

Vsak narod, ko se je začel zavedati svojega življenja, ima svoj življenjski problem. Tudi Slovenci ga imamo, zato, ker smo živa narodna celota.

Kaj je naš naroden problem? Obsega tri kardinalna vprašanja: Kaj je naša narodnost? Kaj je naš naroden cilj in pa, kako ta cilj sigurno dosežemo?

Čim zrelejši je narod, čim je duševno dospelejši, tem jasneje se zaveda svojega življenjskega problema. Mi Slovenci pa se ga še ne zavedamo. Mi še danes prav ne vemo, kaj je naša narodnost, se nezavedamo, kaj je pravi naš narodni cilj in tudi ne vemo, kako se ta cilj da sigurno doseči. To kaže, da nismo zrel narod. Prosim! Do včeraj smo bili Slovenci, danes smo planinski Hrvatje in jutri hočemo postati zopet nek nov jugoslovanski narod, kakeršnega še nikoli niso videli na okrogli zemlji. Ali naj bo to naša narodna zavest? trdna in jasna, kakoršno imajo drugi zrelejši narodi? n. pr. Nemci, Italijani, Čehi, Poljaki, Rusi, Bulgari, Srbi in drugi. In naš narodni cilj? Ta cilj vidimo enkrat v tem, da ostanemo verni in poslušni otroci nezmotljive katoliške cerkve, drugokrat v tem, da udano služimo od Boga postavljenim vladarjem, tretjkrat zopet v tem, da umrjemo za jugoslovansko idejo!

Naš naroden cilj pa to ni in ne more biti, temveč naš naroden cilj je ta, da si zagotovimo kot narod obstoj in trajni naravni razvoj. Poglejmo katerikoli kulturnejši, dospelejši narod, vsak vidi svoj najvišji življenjski cilj v svojem obstoju in razvoju. Če je majhen, dela na to, da bi bil velik, če je slaboten, gleda, da postane gospodarsko in duševno močen in če je močen, hoče močen ostati! Ali ni čas, da bi se tudi Slovenci, ki se že celih

*) Predaval v dunajski „Sloveniji“ začetkom letošnjega leta.

petnajststo let nahajamo v svetovni zgodovini kot posebna narodna celota, začeli danes bolje zavedati svojega narodnega cilja?

Dovolite, da vam razgrnem kratko skico iz naše kulturno politične zgodovine. Videli bomo, kako je nastala slovenska narodna zavest in kako se je razvijala ozir. se ni razvijala do danes. Slovenska narodna zavest, katere duševni otroci smo danes mi zavedni Slovenci, se je prvič v konkretni obliki pojavila s slovensko biblijo. Slovenska reformacija je imela močen naroden akcent. Slovenski reformatorji so bili obenem naši prvi narodno kulturni delavci pa tudi prvi nositelji slovenske misli. Nikdo drugi, kakor Trubar, nam je glasno zaklical, da imamo Slovenci svoj življenjski problem. In Trubar nam ga je v glavnem tudi razrešil s tem, da nam je ustvaril kulturni jezik. Zato nam je Trubar več kakor slovenski reformator in kulturni delavec, Trubar je tudi duševni vodnik slovenskega naroda, zakaj on mu je dal pravzaprav življenje, narodno-kulturno življenje, katerega danes živimo mi vsi, ki ga hočemo ohraniti in povspeševati, da se razvije do najvišje stopnje popolnosti.

Prišla je potem protireformacija, era katoliške restavracije, ki je sicer iztrebila protestantovsko literaturo, ali slovenske narodne zavesti ni bilo mogoče več udušiti, in katoliški protireformatorji so bili primorani od teh dob pisati verske knjige za ljudstvo v slovenskem jeziku. To se sicer ni godilo iz narodne zavesti, ampak storili so to zaradi splošne narodne zavesti, ki jo je vzbudila protestantovska slovenska knjiga med narodom. Tu pa ne gre zato, zakaj so protireformatorji pisali slovensko, ampak glavno je, da so morali pisati slovensko, če so hoteli pridobiti med narodom zopet trdna tla katoliški veri.

Tako se je slovenščina ohranila tudi v naslednji katoliški eri kot kulturni jezik in kot posredovalen jezik med cerkvijo in verniki v slovenskih deželah.

Pozneje, ko so začeli zlagati pesmi v slovenskem jeziku, ko so začeli pisati slovenske povesti in poučne sestavke, ko je torej postala slovenščina književni jezik v pravem pomenu besede, pomeni to zopet velik napredek, zakaj s tem je naš kulturni jezik neizmerno obogatel in se izpopolnil v primeri z jezikom cerkvene literature, ampak to v bistvu ni nič izpremenilo na dejstvu, da je slovenščina bila samo naš književni jezik, kakor nam ga je ustvaril naš veliki Slovenec Primož Trubar. Vsa naša narodna zavest je bila v teh dobah izražena v slovenski književnosti, slovenski jezik je bil takrat bistven pa tudi edin znak slovenske narodnosti. Ko pa so bile formulirane splošne človeške pravice,

so bile obenem izražene tudi pravice narodov, katere so v Avstriji zadobile konkretno obliko s tem, da je bila ustavno zajamčena enakopravnost vseh narodov.

Takrat smo se tudi Slovenci vnovič začeli jasneje zavedati svoje narodnosti. Formulirali smo svoje narodne pravice in zahteve po enakopravnosti slovenskega jezika v šoli in uradu in postavili smo svoj najvišji narodni postulat v neodvisni združeni Sloveniji.

Tu ni šlo več le za slovenski literarni jezik, ampak za javno veljavnost slovenščine kot učnega in uradnega jezika. Slovenščina je prenehala biti privatisimum naših literatov in prenehala je biti le občevalni jezik preprostega slovenskega ljudstva; začela je zavzemati mesto javno veljavnega občevalnega jezika poleg nemščine. Slovenščina je postala tudi političen občevalen jezik — če se smem tako izraziti. V zahtevi „združene Slovenije“ pa se je pojavila naša narodna zavest tako jasno in določno, kakor še nikoli poprej in nikoli več pozneje, če prištejemo k tej dobi našega narodnega prerojenja tudi dobo slovenskih taborov v 70 tih letih. Takrat je bila tudi naša politika smotrena. Rezultat te politike je predvsem naše narodno zavedno slovensko meščanstvo, ki nam je dalo narodno mislečo inteligenco in pa organizacija slovenskega kapitala, kar je omogočilo vsaj delno našo gospodarsko neodvisnost. In kar je glavno, tudi slovenska šola je pridobitev te smotrene narodne politike iz prve dobe ustavnega življenja. Vse to pa smo dosegli zato, ker smo se Slovenci takrat svojega življenjskega problema bolje zavedali kakor danes, ker smo vedeli, da je naš naroden cilj to, da se Slovenci kot narod ohranimo in postanemo močni in ker smo ta cilj tudi smotreno zasledovali.

Potem pa je prišla doba „ločitve duhov“, takozvana doba kulturnega in razrednega boja, ki je naše skromne sile razbila in namesto ene narodne falange so prišle stranke: klerikalna, svobodomiselna in socialnodemokratska, ki so namesto narodnega načela začele v ospredje postavljati ena vero in cerkvene interese, druga svobodomiselne ideje, tretja pa razredne interese proletarcev. Narodnostno načelo je torej stopilo v ozadje. Tukaj se začenja doba naše narodne dekadence, doba naših narodnih kriz in nesreč, katerih priča smo danes mi vsi. Nisem slogaški rodoljub, ampak trdim le, da smo padali iz enega ekstrema v drugega zato, ker so velika kulturna in socialna vprašanja nas našla majhne, kakor smo ostali do danes.

Čisto naravno je, da je proti vladujočim razmeram, kakor so takrat nastale na Slovenskem, nastalo gibanje med slovensko

mladino, ki je hotela rešiti situacijo s tem, da je začela odločneje povdarjati narodno stališče v javnem življenju, in zopet dvigniti slovensko narodno zavest, skratka prevzela je nalogo, da postavi vse naše javno življenje politično, kulturno in gospodarsko na naroden fundament, na fundament jasne slovenske zavesti.

Ta mladina je narodno-radikalna omladina, ki je že tekom prvih desetih let svojega gibanja pokazala, da je v nji neizčrpna življenjska sila, ki gre dosledno in vztrajno za svojim vzvišenim ciljem. Tu ne pridejo v poštev nekateri posamezniki, ki so hoteli oziroma hočejo strujo za svoje namene izrabljati. Takih elementov je vedno dovolj v vsaki stranki in struji. Ali duh, ki iz struje veje in je nje gonilna sila, je duh zdravega slovenskega življenja. In po tem je treba strujo presojati.

Kdor ne pozna razmer, v katerih je narodno-radikalno gibanje nastalo, ta ne more pojmovati pravega stremljenja narodno-radikalne struje, ne more razumeti njenega načela izraženega v stavku: narodna dolžnost je najvišja, tej se klanjajo vse druge, ne more razumeti njenega cilja, ki je obsežen v izreku: iz naroda za narod! in ne more razumeti njene taktike, katere maksima je: ne le navdušen biti za narod, ampak trezno misliti in smotreno delati je treba zanj!

Tendenca narodnega gibanja meri v glavnem za tem ciljem, da se Slovenci kot narodna celota ohranimo in razvijemo do najvišje stopnje socialne popolnosti. V tem vidi tudi narodni radikalizem bistvo našega narodnega problema. In iz tega sledi vse drugo z logično nujnostjo in doslednostjo. Iz tega sledi naše stališče proti klerikalizmu, s katerim se nahajamo v načelnem nasprotju, in iz tega sledi tudi naše načelno stališče proti ilirizmu kot jugoslovanskemu renegatstvu.

Glede klerikalnega oziroma katoliškega stališča smo si danes menda splošno že popolnoma na jasnem. Ne tako glede ilirizma, od katerega Slovenci neupravičeno pričakujemo svojo narodno rešitev. Zato govorim tukaj le o tem.

Ideja jugoslovanskega edinstva, v kolikor je bila danes formulirana v raznih člankih in člančičih, se glasi v bistvu takole: Mi Slovenci se kot narod absolutno ne moremo vzdržati in se tudi ne moremo več razvijati, ker smo številno preslabi. Da se ohranimo, zato se spojimo z ostalimi Jugoslovani v eden narod. Taka spojitev je baje utemeljena iz dveh ozirov, enkrat zato, ker smo Slovenci, Hrvati, Srbi in Bulgari pravzaprav eden narod, drugič pa zato, ker je le v taki združitvi naša rešitev. Sine ira et studio hočemo pretresti te nazore.

Predvsem moramo poudarjati, da je popolnoma neutemeljena trditev, da smo Jugoslovani eden narod, če vzamemo narod v pravem, znanstvenem pomenu. Znanost nam tudi govori, da kakor daleč se da zasledovati historija Jugoslovanov, nahajamo Slovence kakor tudi Srbo-Hrvate — o Bulgarih niti ne govorim — kot posebne narodne individualitete. Slovenski jezikovni tip je bil od kraja v bistvu ravnokakoršen je danes in se niti ne ve, ali je nastal potom diferenciacije ali asimilacije večih jezikovnih tipov, v katerih so bila posamezna narečja reprezentirana. Jugoslovani v historični dobi niso bili nikoli resnična narodna celota, ampak zgolj jezikovna celota, kakor so nam jo skonstruirali filologi. Povdarjali smo že, da sorodnost jezika ni nikakr kriterij narodne enotnosti. In če nam znanost tako govori, da smo Slovenci v resnici poseben narod, ali naj lažemo in govorimo drugače, zato, ker bi tako bolj ugajalo nekaterim jugoslovanskim fantantom? Žalil bi vas, ko bi Vam hotel dokazovati, da smo Slovenci narod in da ta narod ni nobena filologična fiksija, ampak, da eksistira, kakor eksistira srbski in bulgarski narod, ki se bijeta danes za svojo bodočnost.

In če si moramo priznati, da ti narodi res eksistirajo, si moramo sramežljivo priznati tudi to, da narod Jugoslovanov ne eksistira, to se pravi z drugimi besedami, da Jugoslovani nismo eden narod, ampak le več ali manj sorodni narodi.

Res je le to, da sta si slovenski in srbo-hrvaški jezik najbližja, tako, da nam ni treba jezika vzajemno pačiti, ker se tako lahko dobro razumemo. Ta jezikovna sorodnost ne more imeti, kakor smo že poudarili, nobenega drugega praktičnega pomena, kakor ta, da je s tem dana možnost politične in kulturne vzajemnosti, to se pravi, dana je možnost, da se Slovenci in Srbo-Hrvatje kot enakovredni narodi v svojih kulturnih in političnih stremljenjih vzajemno podpiramo, tako, da bomo Slovenci kot narod v svojem dosedanjem razvoju napredovali in dosegli z vzajemno bratsko pomočjo lažje svoj najvišji narodni cilj: izrazito slovensko kulturo in narodno politično svobodo. Ako nam jugoslovanska ideja tega ne more dati, potem nima za slovenski narod nobene realne vrednosti. In na drugi strani podpiramo Slovenci po svoji moči Srbe in Hrvate v njih stremljenju po dosegu svojega najvišjega narodnega cilja. Tako si mislim pravo jugoslovansko vzajemnost. Edino taka vzajemnost se da združiti s slovensko narodno zavestjo. Za tako jugoslovansko idejo smo se vedno zavzemali in se zavzemamo kljub vsem izrodkom jugoslovanske ideje v ilirizmu. Pravimo pa, da je vsako jugoslo-

vansko stremljenje, ki meri na spojitev v nek nov narod, v načelnem nasprotju s stališčem slovenske narodne zavesti. In tu hočemo pojasniti, zakaj.

Ideja združitve Jugoslovanov v eno celoto, se nam pojavlja v dveh varijantah, ki jih je treba ločiti.

Nekateri so skratka zato, da se Slovenci odrečemo svoji narodnosti, da opustimo svoj jezik in se otresemo svoje narodne individualnosti ter se spojimo s Hrvati, ker stem postanemo številno močnejši in ostane nam le najvišje narodno dobro, katero imamo Slovenci, t. j. katoliška vera. To stališče pomeni brezpozojno asimilacijo, zakaj jasno je, da če se odrečemo slovenskemu kulturnemu jeziku in svoji narodni individualnosti, ki je v bistvu v narodni zavesti in čustvu, potem prenehamo eksistirati kot narod ravno tako, kakor so prenehali vsi narodi, ki so bili v zgodovinskih dobah asimilirani z drugimi narodi. Katoliška vera ni noben znak slovenske narodnosti, ker ni narodnega izvora, ampak so jo k nam prinesli tuji misijonarji, kakor so jo prinesli k drugim narodom, k Nemcem, Francozom etc.

Kdor zagovarja tako asimilacijo, zagovarja očitno renegatstvo v drugi obliki. Kakšna rešitev Slovencev bi bila v taki asimilaciji, si je mogoče predstavljati le v kaki ekstazi.

Druga varijanta jugoslovanskega edinstva pa je ta: Slovenci se priznavajo kot svoj poseben narod in bi se naj tudi ohranili ali ne v tej obliki, kakor jo slovenski narod danes kaže, ampak če se ohranijo, v neki novi jugoslovanski obliki. Jugoslovanski narod naj bi bil le nekak nov (tretji) tip, v katerem bi se nahajali Slovenci, Srbi in Hrvatje — tudi Bulgare hočejo menda spraviti v ta tip. Vznik tega novega jugoslovanskega tipa si predstavljajo nekako tako, da bi iz slovenščine in srbo-hrvaščine nastal nov jugoslovanski jezik, ki bi ne bil več niti slovenski, niti srbo-hrvaški. Paralelno s tem bi šla tudi vzajemno kulturna ter asimilacija narodne zavesti in enkrat bi se znašli Slovenci, Srbo-Hrvatje in Bulgari končno v omenjenem tipu novega jugoslovanskega naroda. Taka spojitev bi pa baje ne bila več asimilacija, ker bi se ne moglo reči, da smo svojo narodnost drugemu narodu žrtvovali, zakaj v tem novem tipu jugoslovanskega naroda bi ne zginili le Slovenci, ampak ravno tako tudi Srbi in Hrvatje v enaki meri. Vsi bi bili eden velik jugoslovanski narod.

Na videz se zdi, kakor da bi res kaj pametnega tičalo za temi besedami. Ali če stvar natančneje prevdarimo, pokaže se čisto drugo lice.

Neglede na to, da je taka spojitev dandanes, ko je narodna

zavest srbskega in bulgarskega naroda tako močno razvita, da se celo za par macedonskih vasi ne moreta poravnati, kaj še le, da bi popustili v katerem koli oziru glede jezika in narodne kulture, notorična iluzija, ta projektiran jugoslovanski narod je tudi teoretično nemogoč, ako nočemo a priori žrtvovati eksistence sedanjih jugoslovanskih narodov.

Nastati ima torej nov jugoslovanski narod, v katerem se Slovenci, Bulgari in Srbo-Hrvatje rešimo svoje narodne pogube. Ampak ta jugoslovanski narod, ta nov tip naroda more nastati le tako, da zginemo Slovenci, Bulgari in Srbo-Hrvatje, kot narod; zakaj sociologija nas uči, da narod v katerem bi obenem eksistirale tudi še druge narodne individualitete, je okrogel sociološki nesmisel, torej bi tudi taka spojitev ne bila nič drugega, kakor v bistvu asimilacija, četudi vzajemna asimilacija, katere produkt je nov narod, nova narodna enota, ali pod pogojem, da prejšnja dva oziroma tri, štiri, kot narodne enote izginejo. Takih novih tipov narodov imamo v zgodovini vse polno: n. pr. Italijani, Francozje, Angleži etc., ki so nastali iz vzajemne asimilacije rimskega naroda in longobardskega narodaetc.. Vprašam, ali so se v tem novem tipu, kakor nam ga predstavlja italijanski narod, rešila rimski in longobardski narod in vse te številne narodnosti, ki so na apeninskem polotoku izginile? Ali nista v njem kot narodna celota izginila? Danes ne eksistira noben longobardski, ali rimski narod, ampak eksistira le italijanski narod. Iz česa je ta narod nastal, je za današnji živi narodni organizem irelevantno. S tem, da so se ohranili jezikovni in kulturni fragmenti, s tem se naroda še ne ohrani. To ne izraža bistva narodnosti. In zopet vprašam, ali se bomo mi Slovenci, Srbi, Hrvatje in Bolgari kot narod rešili v takem novem jugoslovanskem narodu? Odgovor je lahek. Ker nov jugoslovanski narod drugače ne more nastati, kakor tako, da prej Slovenci, Srbi, Hrvatje in Bolgari naenkrat prenehamo eksistirati kot narod, je pač jasno, da nam v jugoslovanskem edinstvu ni mogoče iskati rešitve slovenskega naroda.

Slovenec z jasno narodno zavestjo je tudi ne išče, ampak išče je v smotretem narodnem delu. Kdor svoj slovenski narod resnično ljubi, ta bo delal za obstoj slovenskega naroda požrtvovalno, vztrajno in smotreno, kakor so delali zanj naši prvoboritelji, ki so nam pokazali pot in zapustili vzgled požrtvovalnega dela.

Naše narodno telo se drobi, ker nima dovolj življenjske sile, t. j. jasne slovenske zavesti, naše narodne mase se nam drobje in izseljujejo, ker jim nismo umeli preskrbeti doma kruha, naše narodne mase se odnrodujejo, ker so narodno neprebujene, neizo-

bražene, skratka, ker jim nismo dali seboj nobene slovenske kulture, ki bi jih bila vezala z narodno celoto in jim dajala med tujim življem duševne opore, in odnaručujejo se nam tudi zato, ker jih dovolj ne ščitimo, jim ne dajemo zadostne opore, kakoršno potrebuje narodnostna manjšina sredi tujih kulturnih in socialnih vplivov, ker je naše narodno obrambno delo pomanjkljivo.

Če torej konkretno vzamemo, obstoji rešitev našega narodnega problema prvič v tem, da sistematično gojimo narodno zavest med najširšimi sloji slovenskega naroda in tako privajamo vedno širše mase v narodno življenje, iz katerega bodo črpale odporne sile proti odnarodnjevalnim vplivom;

drugič v tem, da delamo za vzrast narodne kulture, ki se more razvijati le v smislu slovenske narodne individualnosti, zato je treba v prvi vrsti delovati na izpopolnjevanje slovenskega šolstva od najnižje do najvišje vrste;

tretjič v tem, da delamo na to, da končno dosežemo narodno avtonomijo, ki nam bo dajala moč, z večjim uspehom braniti naše narodne meje in s smotrenim zakonodajstvom povspesovati splošen naroden razvoj;

četrtrič pa v tem, da vršimo trezno gospodarsko delo, ki bo omogočilo, da našim ljudem ne bo treba iti v tujino iskat si kruha, ampak ga bodo našli doma. In tu rečemo: slovensko gospodarsko življenje se mora industrializirati. V tem vidimo tudi rešitev našega izseljevalnega vprašanja. V vsakem desetletju se nam izseli približno 34.000 slovenskih ljudi v industrialne dežele zaradi tega, ker jim nismo znali priskrbeti z industrializacijo preživeža na slovenskih tleh. Ko bi bile te mase v zadnjih 25. letih pritegnjene n. pr. k Ljubljani, bi danes Ljubljana s 140.000 prebivalci lahko konkurirala z Gradcem in Trstom. Naše kulturno življenje bi imelo tudi vse drugačne pogoje, kakor ga ima dandanes. Skratka: naš narodni problem je v tem, da delamo doma na vseh poljih, na narodno-obrambnem, na gospodarskem, kulturnem in političnem, ne pa v tem, da se ukvarjamo z iluzijami, kako se bomo spojili z drugimi Jugoslovani.

Vemo, da je naloga slovenskega naroda velika in težavna, ampak zaradi tega ne vržemo puške v koruzo. Mi zavedni Slovenci hočemo naše narodne sile zbirati in jih organizirati. Z načelno jasnostjo, z globokim narodnim čustvom, z železno voljo in smotrenim delom hočemo premagati vse ovire, ki nam zastavljajo pot do končnega cilja, ki je zapopaden v rešitvi in najvišjem razvoju slovenskega naroda. Hočemo, da bo naš slovenski narodič kot tak velik na jugoslovanskem in sve-

tovnem pozorišču, ker vemo, da bomo v svojem narodu veliki tudi mi vsi, ki smo njega zvesti sinovi in skromni delavci.

A. ŠAŠEK:

IZSELJEVALNO VPRAŠANJE.

Začetkom letošnjega leta so časopisi oznanjevali, da vlada pripravlja novo zakonsko predlogo o izseljevanju. V tej dobi se je vršil tudi spor o novi izseljevalni liniji iz Avstrije, namreč spor o spojenju Trsta s Kanado. Obenem pa so bile objavljene številke trgovinske državne bilance, ki so izkazovale naravnost katastrofalno gospodarsko propadanje.

Znano je, da emigracija raste ali pa somerno pada s periodo blagostanja in krize. V sedanji dobi se da razmerje teh faktorjev v Avstriji izraziti v splošnem stavku:

Izvoz izdelkov v tujino pada vsakoletno za deset tisoč milijonov, izvoz ljudi iz Avstrije pa raste letno do desettisoč oseb. Na tem izseljevanju smo Slovenci procentualno najštevilnejše udeleženi. Vse naše javno življenje pa je tako ustrojeno, da bi človek mogel videti le uradno fasado, kako pa znotraj izgleda stavka avstrijskega družabnega življenja, to vam državna statistika nikdar ne reče direktno. Kdor pa hoče Avstrijo poznati, mora pogledati za oficialne dekoracije. Tu še le človek dobi pravi vpogled v stari mehanizem s skrhanimi zobmi, iz katerega na vseh straneh uhaja gonilna energija — v tem slučaju živi tok krvi, ki se preliva stalno za mejo in za oceanom plodi tuja tla . . .

Izseljenci iz Avstro-Ogrskega so tvorili izmed vseh izseljencev v Ameriko celih 6% v desetletju 1879 - 1889, v nastopnem desetletju že celih 14%, v zadnjem pa celo 24,3%. V tem je zapopadana več ko polovica Slovanov!

Narodni gospodar in politik, ki mu je mar bodočnost prebivalstva, se mora naravnost ustrašiti takih pojavov, ki napovedujejo neizogibno katastrofo. Toda pri nas v Avstriji se nikdo ne gane, le včasih tu in tam kdo vzklikne v časopisih in opozarja na nevarnost¹⁾, v ostalem pa ostajamo verni načelu „brezbrižnosti“.

1) Lani sem v „Dnevu“ priobčil članek o slovenskem izseljevanju in pokazal na naloge, ki nastanejo slovenski politiki.

Avstrija si zna pomagati edino le s policijo, drugih sredstev k državnemu vladanju pa ne pozna. Od jožefinskega patenta (iz leta 1784.) so si avstrijski državniki znali pomagati s to inštitucijo; današnji državniki pravijo socialnim politikom: sto let je šlo dobro; potrpite! prenaaglit se ne damo.

Zanimivo je vsekako, da si država dolgo ni vedela svetovati z ljudmi, ki so bežali iz nje. Med tem, ko se je povsod drugod gledalo že zgodaj s primernim zakonodajstvom in smotrenimi inštitucijami paralizirati škode emigracije in izseljence vsaj gmotno in moralno ohraniti, pa je pri nas izseljence policija zasledovala kot hudodelce. Državniki niti v najmanjši meri niso razumeli izseljevalnega problema. Zato nahajamo pri nas v tem oziru kljub večstoletnemu razvoju zgolj legislativne fragmente.

Stališče fevdalnega sistema je bilo: odvisnost kmeta od gospoda. Podložnik je smel razvezati vezi tega razmerja le s privoljenjem uradov. Tako se je ločilo več desetletij izseljevanje na dva tipa: z dovoljenjem in brez dovoljenja. Dovoljeno izseljenje se je oviralo z vsemi mogočimi formalnostmi, nedovoljeno pa se je zasledovalo in kaznovalo.

To je pravni položaj izseljevalnega vprašanja od jožefinskega patenta z leta 1784 do 1867.

Konstitučni sistem je prinesel izseljencem svobodo. Članek 4. državnih osnovnih zakonov omejuje emigracijo le z vojno obveznostjo. Podrobnosti pa so bile fiksirane v brambnem zakonu. O agenturah je izšel že l. 1852. ministrski odlok; od l. 1895. morajo potovalne pisarne imeti koncesijo. Novi obrtni zakon z leta 1907 obsega celo vrsto kazenskih določb o izseljevalnih obrtih.

V celoti pa nismo napravili v dobi od 1867-1912 prav nobenega napredka v izseljevalnem zakonodajstvu. In ravno v Avstriji cvete obrt z ljudmi v največjem slogu, kakor so nam pokazali monstre-procesi na Gališkem; če tudi se je nabiranje izseljencev proizvajalo¹⁾ javno in je izseljenišтво od dne do dne bolj rastlo, vendar kuriatni parlament ni imel smisla za to vprašanje. Še le v zadnjih letih je bilo podano v tej zadevi nekoliko interpelacij in pojavilo se je nekaj osnov; toda drugega se ni nič ukrenilo. Še le l. 1897., ko je že ves svet kazal na Avstrijsko izseljevanje, je prišla v prestolnem govoru obljuba reforme izseljenišťva. Pričakovali smo, da bo podana skoraj zakonska osnova. Po sedmih suhih letih je vlada predložila v resnici svojo prvo izseljeniško osnovo zakona (l. 1904).

¹⁾ Dr. Leopold Caro: Auswanderung in Österreich, 1909.

Toda naši državniki niso posebno bistrourni. V letu 1905. je bila sklicana anketa; po tej pa je bila tudi vladna izseljeniška predloga pokopana. Leta 1908. je bila podana druga osnova izseljeniškega zakona; zopet se je vršilo raziskovanje vedežev oziroma interesentov, toda zopet nič ni bilo iz tega. Minulo je zopet daljših sedem suhih let. Avstrija ima največ izseljenišva, toda nobenega izseljeniškega zakona!

Le tako mimogrede bodi omenjeno, da ima Anglija že od l. 1805. svoj zakon za popotnike po ladjah in da se je začelo v Novem Yorku (v Ameriki) emigračno zakonodajstvo že l. 1819. in da od leta 1847. eksistuje tu izseljeniški urad, da ima mesto Bremen svoje prve izseljeniške določbe z leta 1839., Hamburg pa z l. 1850. in da imajo končno od teh dob vse moderne države svoje izseljevalne zakone.

V Avstriji pa imamo te definicije izseljencev. Kaj je izseljenec? Kdo je izseljenec? Toda niti v tej stvari še nismo na jasnem; ne vemo še danes, kaj je izseljenec! V predlogi z. l. 1904. je bil definiran izseljenec tako-le: Za izseljenca je treba smatrati vsakega, kdor se poda v tujino iz dežel zastopanih v državnem zboru, da bi si tam našel preživeža. Izvzete so bile osebe, ki potujejo v tujino po nalogu delodajalca. Osnova z l. 1908. pa je predlagala tole definicijo: „Izseljenci so te osebe, ki v smislu zakona potujejo iz dežel v državnem zboru zastopanih v tujino, iz namena, da si tam poiščejo preživež...“ Ogrski zakon pa pravi: „... , kdor gre v tujino z namenom trajnega preživeža“.

Definicijo izseljenca nam podajajo poleg avstrijskih in ogrskih zakonov tudi italijanski in španski, ne poznajo je pa nemški, francoski, belgiški in holanski zakoni.

V angleški pravni terminologijo je izseljenec ta, ki potuje na „medkrovu“ v pristanišče izven Evrope. Čudna definicija! V Italiji pa smatrajo za izseljenca osebo, ki se vozi v III. razredu za morje. Karakteristična definicija! Tako približno se glasi tudi definicija španskega izseljenca.

Treba je vsekako vedeti, kdo je izseljenec, kajti ravno takšni osebi je treba dati varstvo zakona. Izdelati kar najizdatnejše varstvo zakona, to je danes prava in glavna naloga avstrijskega zakonodajstva; varstva pa je treba ne le na ladiji, na potu do pristanišča in pri izkrcanju na tuja tla, temveč tudi že doma. V to svrho pa ne zadostujejo več privatna sredstva (občinske posredovalnice), kakor n. pr. statistična ugotovitev izseljevalnih dat s samopomočno metodo; to ne more imeti trajnih uspehov, kakor se je pokazalo v Italiji. V Avstriji bi se ta način skrbljenja za

izseljenca po občinah še prej ponesrečil pri dosedanjem političnem sistemu, narodnostnih sporih in bojih. Organizacija izseljeniškega varstva se mora opirati na državne institucije.

Izguba ki nastaja vsled izseljevanja za gospodarsko življenje posameznih dežel in cele države je naravnost ogromna. Ceni se različno. Metod cenitve emigračne bilance pa je več.

Po metodi Englovi se jemlje za osnovo produkčna cena (visokost izdatkov za vzgojo in preživež individuva) enega izseljenca v povprečni visokosti 1800 kron. Ameriški ekonomisti se drže visokosti 5000 kron. Friderik Hey (Unser Auswanderungswesen und seine Schäden) jemlje vsoto 2000 kron za osnovo in postopa takole: pri 300.000 izseljencev z Avstro-Ogrskega znaša izguba 600 milijonov kron. Prištejemo li k temu še 200 kron voznine za osebo, je to v celoti še 60 milijonov kron. Vsak izseljenec pa mora na ameriških tleh po izkrcaju izkazati imetje v gotovih 125 kronah, s čimer je izgubljenih novih 37 milijonov kron. Poleg tega pa računa Hey ostalo gotovino izseljencev na 165 milijonov kron za 33.000 avstrijskih podanikov, ki umirajo na ameriških tleh. Po njegovem računu znaša torej cela avstrijska izguba na izseljeništvu (letno pri 300.000 osebah) $600 + 60 + 37 + 10 + 165 = 872$ milijonov kron.

Beckerova metoda je nekam drugačna. Ta jemlje namreč prebitek zaslužka vsakega izseljenca. Pravi, da edino prebitek, za koliko oseba več pridela, kakor potrebuje, ima vrednost za družbo. Povprečno visokost določuje Becker na 960 do 1080 kron za osebo. Pri promernem številu 300.000 izseljencev naraste izguba za 288 milijonov; če se k temu prištejejo še ostale činjenice ($60 + 37 + 10 + 165$) znaša ta izguba v celoti 560 milijonov kron.

Končno imamo še tretjo metodo, katero je upeljal ekonom Jannasch. Izguba gospodarska je velikost kapitalizovanega dohodka vsake osebe. Po Jannaschovem je treba vzeti 9600 kron za individualni kapitalizovani prijemek. Tako dobimo število 2800 milijonov kron kot osebna gospodarska izguba izseljeniška; vštevši ostale faktorje pa v celoti vsoto 3152 milijonov kron.

To so seveda le približna števila. Izseljeniške izgube namreč ni mogoče natanko določiti zato, ker nikoli ni mogoče predvideti, kako bi se bil gospodarski razvoj vršil, ko bi bili ti izseljenci ostali doma. Vendar približno se da taka izguba le določiti in to zadostuje, da s statističnimi faktorji znazorujemo katastrofo, ki grozi v izseljevanju narodom in državi.

Natančnejše podatke ima Karel Engliš (Die Lehren der ame-

rikanischen Einwanderungsstatistik), katere je sestavil na podlagi statističnega materiala ameriških uradov.

V zadnjih 9. mesecih (l. 1901-1909) se je izselilo iz Avstro-Ogrskega 1,883.362 oseb t. j. 4,7% vsega prebivalstva (I). Po Englovi metodi pomeni to gospodarsko izgubo **3.766,724.000 kron**.

Nemške prevozne družbe so posredovale izseljenje 1 milijon 816.706 oseb, po liniji skozi Trst in Reko pa je odpotovalo le 66.656 oseb. Avstrijski izseljenci so torej nemškim prevoznim družbam plačali nič manj kakor 363,341.200 kron (po 200 kron za osebo računjeno); Austro-Americana je prejela 13,331.200 kron. Bremen in Hamburg so največji konkurenti avstrijskih izseljevalnih pristanišč. To se je na Dunajski konferenci splošno povdarjalo in kazalo na to ogromno izgubo naše države. Zanimivo in karakteristično, da so se na tej konferenci v prvi vrsti za to izgubo zanimali, za interese izseljencev pa skoro nič.

Ameriški delavski urad zapisuje vsote, katere si izseljenci iz domovine prineso seboj. Data so določena za vsako narodnost posebe in preračunjena povprečno za osebo. Tako se da približno dognati, koliko so odnesli seboj denarja v Ameriko n. pr. Čehi, Poljaki, Slovenci, Hrvatje itd. V dobi l. 1901-4 so prinesli Čehi seboj nič manj ko 1,086.181 kron, v dobi l. 1905-8 1,798.446 kron, v letu 1909 pa 195,266 kron, Slovenci pa v isti dobi krog pol milijona kron (I).

Ako prevedemo gospodarsko izgubo, ki je tekom 9 let nastala v Avstriji vsled izseljevanja, po Heyevi metodi na končno bilanco, predstavlja nam jo ogromno število: 4,8 milijard kron, torej skoro 5 milijard je izgubila država samo na gmotnih vrednotah svojega prebivalstva.

Večje katastrofe bi nam ne mogla skoro prizadeti niti vojna. Pomisliti pa je treba, da smo to ogromno vsoto izgubili v dobah gospodarske mizerije. To je ena stran bilance teh sporov in zmešnjav, ki Avstrijo že delj časa pretresajo in ne puste njen ustavni organizem delati v smislu socialnih reform.

To je tudi približna slika žrtev, katere moramo trpeti radi nazadnjaštva naše uprave in zakonodaje ter brezglavosti avstrijske birokracije, diplomacije, plemstva t. j. reakcije vseh vrst...

Toda tega žalostnega razvoja naše gospodarske in socialne krize še ni konec. Nasprotno: posledice naših notranjih in vnanjih kriz bo tok izseljevanja le še ojačilo, posebno sedaj, ko je gospodarska stiska dosegla svoj vrhunec. Kam nas privede ta razvoj...?

PROF. I. KOLOVŠEK:

NARODNO-GOSPODARSKI NAZORI LEVA TOLSTOJA.

Tolstoj je ravno tako kakor J. J. Rousseau proti vsakemu prisiljenemu pravnemu redu v civilizirani družbi. Njegov ideal je popolni anarhizem, ki se ne ustavlja zlu in kjer bi noben posameznik ne bil upravičen sil drugega zlorabiti za svoje osebne namene. Dosledno in soglasno s temi filozofičnimi in političnimi nazori Tolstoj ni posebno navdušen za tehnične in gospodarske pridobitve moderne zapadno evropske in ameriške civilizacije.

Novodobno podjetništvo, ki je vsakega posameznika potisnilo v razmeroma zelo tesen delavni red, kjer je človek le neznatni ulomek in članek v neskončno obsežni, neizmerno zamotani delavni in upotrebovalni organizaciji, najmanj odgovarja njegovim nazorom.

To podjetniško pridobivanje po njegovem mnenju ni sposobno povspeševati srečo in dobrobit človeštva, da, nahaja se v direktnem nasprotju s poslanjem in namenom človekovim.

Zapadno evropski človek s svojo mrzlično delavnostjo, k kateri ga navadno ne veže nobeno pravo nagnjenje niti veselje, ampak svojemu poklicu sledi zgolj vsled poželenja po denarju in dobičku, mu je naravnost nerazumljiv, da, zopern stvor. Denar pa, katerega si nagrabi mnogokrat v zelo trudapolni in izmučevalni naglici, uporablja poleg za neobhodni živez tudi za razne vžitke dvomljive vrednosti in zato praviloma v svojem poklicu ne more najti niti prave sreče niti pravega zadovoljstva.

Tolstoj po pravici obžaluje in graja duševno in telesno bedo delavstva v službah modernega podjetništva. Moderni tehnični napredek se ni posrečil v pravi prospeh delavskega ljudstva, katero ravno nasprotno pod njim neizmerno trpi.

Vsi izumi, ves napredek se izrablja le k zaslužnjenju in zbednjenju najširših vrst človeškega pokoljenja, k izsesavanju delavskega razreda, k izstradanju mas, ki se morajo povrh še tresti za ta skromni svoj preživež. Njih golo življenje je stalno ogroženo od težke skrbi nezaposlenosti, tako da se k celemu breznadejnemu življenju proletarca pripojuje še mučilna skrb za ubogi vsakdanji

kruh, za katerega mora z vednim strahom in nemirom skrbeti sebi in nezaposleni svoji rodbini.

Tako zaposlenje pri veliki specializaciji dela in poklicev se je strahovito zmehaniziralo in postalo pusto in suhoparno. Človek pada tu mnogokrat na nivo strojnega orodja, v svojem preveč enostranskem poklicu se ne more prav uveljaviti niti po svojih fizičnih niti psihičnih zmožnostih in nagnjenjih, zato tudi ne more najti niti pravega veselja v svojem poklicu.

Njegov pridelek ni njegova last, zato pa mu je popolnoma v nemar, nima več interesa na njem, kakor kolikor zanj dobi plače oziroma kolikor se zanj na trgu izkupi. Poleg tega pa še vsi ti nedostatki modernega proizvodnje! Ni treba dalje naštevati, kako je v mnogih tovarnah ogroženo življenje in zdravje delavca, koliko nesreč in bolezni je združenih z njegovim poklicem, kako često tam ginejo npravne sile in človeška mladost v brezobzirnem boju za življenje, kako se uničuje rodbinsko življenje z vsestranskim zaposlenjen članov rodbine s težkim delom. In vse te muke pa se pomnožujejo in zvečujejo v naravnost strašno koncentracijo proletarijata v velikih mestih, kjer stanovanjsko pomanjkanje onemogočuje vsako udobnost in mirno, srečno domačijo.

Za vse to Tolstoj nima drugega imema kakor besede obžalovanja in sočustva, toda ne ve zato nobenega zdravila, niti nasveta, kako bi se dalo v bodoče ogniti temu zlu. Zanj je ta civilizacija s svojim neizmernim materialnim bogastvom sojena in obsojena k žalostnemu poginu.

Tolstoju je ta osodna zamotanost družbe, ta odvisnost poedinca od tisoč ostalih ž njim sodelujočih najgrše suženstvo, nasprotuje človeškemu idealu in njega zahtevam, da bi si bil vsak sam tvornik svojega življenja in sreče, ki pa nikakor ne obstoji zgolj v zadoščanju gmotnih potreb. Toda niti za take gmotne potrebe ni poskrbljeno v tej družbi obveznosti in odvisnosti. Človek v takem družabno vsiljenem zaposlenju živi proti svoji naravi in ne more biti zadovoljen niti takrat, kadar se mu gmotno dobro godi. Edino primerno zaposlenje človeka je, ako se more fizično izdelati v svobodni prirodi in ako se z dobička svojega dela more živeti sam kolikor le mogoče brez tuje pomoči.

Zato je Tolstoju ideal zaposlenje svobodnega poljedelca, ki si ne le sam išče svoj živež, ampak tudi ostale izdelke si more sam izgotoviti v sebizadostujoči lastni domačiji. Tolstoj sicer visoko ceni obrtno spretnost in do gotove mere jo morda ceni celo bolj kakor poljedelsko delo, toda noče, da bi bila od poljedelstva oddeljena. Vsak človek, torej tudi obrtnik mora imeti priliko iz-

delati se fizično v prosti naravi in si mora tudi s svojim delom pridelati svoje pridelke. Pripoveduje se vendar o Tolstoju, da ni le sam opravljal vsa težka poljska dela (oral, sejal, kosil itd.), ampak da je izdeloval tudi razna rokodelska orodja za svojo lastno potrebo.

Pač razumljivo, da si Tolstoj ni znal svetovati, kako bi se dali težki nedostatki z industrializirane zapadne Evrope odpraviti, ko je postalo poljedelstvo v posameznih državah zapadne Evrope (n. pr. v Angliji, Belgiji in v Nemčiji) postranski poklic in zapolnjuje le neznatni del prebivalstva. Iz tega razloga smatra to kulturo zapadne Evrope za popolnoma zgrešeno in izgubljeno, za katero sploh ni nobenega leka. Tako se izraža najjasneje v svojih „Listih Kitajcev“. Edino Rusko in Kitajsko s svojim skoro izključno poljedelskim prebivalstvom bi moglo povzročiti splošno izboljšanje in edino v teh deželah bi mogla nastati prava kultura, ki bi privedla človeštvo k pravi sreči in zadovoljstvu.

Seveda niti Tolstoj ni mogel utajiti vse one neizmerne bede in stiske, ki je ravno na Kitajskem in na mnogih krajih na Ruskem doma. Ravno te po večini zemljedelske dežele največkrat trpe gladu in njih prebivalstvo se neprimerno ubožneje živi kakor v razvitih industrialnih deželah. Tolstoj to gotovo noče zanikati, ali vso to bedo ruskega in kitajskega ljudstva je zvrčal na slabe vlade doma. Ko bi se Rusi in Kitajci odrekli svojih ničvrednih vlad in ko bi bila zemlja razmernejše razdeljena med poljedelsko prebivalstvo, ki jo more samo dobro obdelovati, tedaj bi bilo konec bede. Ruski „mužik“ ravnotako kakor kitajski kmet bi imel za svojo rodbino dosti rodovitne zemlje, ko bi prenehala vsaka vladarska, državna, cerkvena in veleposestniška lastnina. Vse prebivalstvo bi se moglo v prvi vrsti posvečati zemljedelstvu in vsi bi se preživljali z lastnim delom ne da bi potrebovali od drugih posebne podpore. Dobro, da Tolstoj ni moral vseh teh svojih misli in predlogov dosledno izvajati. To bi bila utopija, ki bi se gotovo nikoli ne dala uresničiti in posebno na Ruskem bi je ne bilo mogoče nikoli realizirati, kjer je vladna moč tako brezobzirna in absolutna in kjer se celo manjše in lahke reforme tako težko izvajajo. Sam Tolstoj je prišel s temi svojimi mislimi v nevarnost, da je bila njegova osebna svoboda skoro ogrožena.

In če bi predpolagali, da bi se dala zemlja na Ruskem tako idealno razdeliti med „mužiki“, kakor si je Tolstoj predstavljal, bi s tem problem človeškega sožitja nikakor ne bil še razrešen. Mogoče je sicer pritrditi, da bi se ljudje na Ruskem mogli v tem slučaju dobro preživeti na svojih kmetijah, čeravno bi se moralo

v to svrho rusko poljedelstvo še mnogo bolj izpopolniti, kar pa bi brez razvite industrije niti ne bilo mogoče. Toda pri stalnem naraščanju prebivalstva bi se kmalu zopet čutil nedostatek zemlje, ko bi sebi zadostujoče poljedelstvo imelo po Tolstojevem nazoru ostati glavno ali celo izključno zaposlenje brez one, prelepo razvite kooperacije, kakoršna je nastala ravno z industrializacijo modernih dežel.

Ravno v poljedeljskih deželah vzhodne in južne Evrope je precej značna plodovitost prebivalstva, ki se deloma seveda izravna z veliko umrljivostjo. Toda s izboljšanjem življenjskih pogojev pri sorazmernem razdeljenju zemlje bi se umrljivost gotovo zmanjšala in prebivalstvo bi hitro naraščalo. Imamo direktne, neovrgljive dokaze za to, kako se more kmetско prebivalstvo hitro množiti, ako živi v dobrih gospodarskih razmerah. Tako n. pr. je na Javi v 130 letih narastlo prebivalstvo v ugodnih poljedelskih razmerah, ki so vladale, za nič manj kakor šestnajstero. V Egiptu je narastlo prebivalstvo v 25. letih za celih 66%. Pri takem hitrem naraščanju kmetškega prebivalstva bi kmetškemu ljudstvu na Ruskem hitro primanjkovalo zemljišča. Edino splošni plodonosni gospodarski napredek, pri katerem se človeška delavnost kolikor mogoče specializuje, pri katerem pa se gleda v prvi vrsti na izrabljanje vseh prirodnih energij, more zagotoviti znatno narastlemu prebivalstvu zadosti preživeža.

Z raztočo populacijo pada ne le relativno, ampak deloma tudi absolutno število poljedeljskega prebivalstva, ali pri tem more vendar rasti blagostanje vsega prebivalstva. Seveda sedanji razvoj v zapadni Evropi, kjer kmetско prebivalstvo silno pada, gotovo ni zdrav pojav. Zapadna Evropa je le tako mogla svoje kmetско prebivalstvo zdecimirati in tako pomnožiti meščansko prebivalstvo, ker dobiva zelo cenih živil iz poljedelskih dežel. Toda te poljedeljske dežele ne oddajajo svojih pridelkov morda vsled obilice, ampak vsled stiske in se morajo zelo uskomniti v svojem preživljanju, da, včasih je naravnost prisiljeno stradati. Ko bi padla na vsakega prebivalca na Ruskem enaka poraba živil kakor je to na Nemškem, bi Rusko sploh ne moglo svojega žita izvažati, temveč bi mu ga celo 300 milijonov meterskih centov primanjkovalo. In narobe, ko bi se ljudje na Nemškem zadovoljili s takim preživežem kakor je na Ruskem navaden, bi moglo Nemško od svojih pridelkov izvažati vsako leto skoro 140 milijonov meterskih centov žita.

Tako so nazori Tolstoja že po dejanstvu samem ovrženi. Poljedelci, v kolikor bi si hoteli sami vse izgotavljati k lastnim

potrebam, bi mogli le prav redko stanovati poleg drugega in kmalu bi jim nedostajalo zemljišča k takemu preživljanju. Specijalizacija človeških poklicev je za primerni preživež in gmotno blagostanje neobhodno potrebna, kakor hitro se prebivalstvo začne bolj množiti. Da, niti v redko naseljenih deželah ne more shajati prebivalstvo brez razvite industrije in trgovine, kakor hitro se je enkrat njegov kulturni nivo povzdignil nad gotovo primitivno stanje. Gotovo je Nova Zelandija s razmeroma najpremožnejšim prebivalstvom tu najsrečnejša kulturna dežela, ki je v vsakem oziru zelo napredna, kar dokazuje posebno ta vesela okolnost, da tam vsako leto umrje razmeroma le polovico toliko ljudi kakor v Franciji in $3\frac{1}{2}$ krat manj kakor na Ruskem. Toda v tej redko obljudeni deželi, kjer bi bilo za vsakega še dosti rodovitega zemljišča, niti ni ene četrtnine poljedelcev, v (štirih) mestih pa prebiva čez 50.000 prebivalcev, skoro 30% vsega prebivalstva.

Kakor je videti, bi ne bilo mogoče narodno-gospodarskih idealov Tolstoja tako lahko uresničiti in nikjer ne more biti kdaj poljedelstvo za vsakega človeka glavni poklic.

S tem pa nikakor niso zavrneni oni očitki, ki jih dela Tolstoj naši zapadnoevropski civilizaciji, ker zadevajo brezdvoma direktne in strastipolne posledice modernega gmotnega sodelovanja v človeški družbi. Toda ti nedostatki se vendar dajo odpraviti; nastali pa so ravno vsled tega, ker je bil tehnični napredek človeštva mnogo hitrejši kakor pa njegov socialni razvoj. Naša socialna uredba se dosedaj še ni mogla prilagoditi vsem tem velikanskim prevratom v naši gmotni kulturi in od tod tudi ona nešteta in velika nesoglasja, ki se odstranjujejo le počasi. Ali zaraditega pa ni pravilno vso to našo kulturo kratkomalo obsojati in zavračati, ker so ravno starejše primitivnejše razmere še mnogo slabše in ker bi ljudstvo v njih niti ne moglo živeti kaj šele napredovati. Ta novi razvoj še prekratko traja, da bi se mogle vse njegove porodne bolečine tako lahko premagati. Vendar se bodo polagoma gotovo dale premagati in se stopnjema tudi v resnici že premagujeje, čegar dokaz je ravno splošni razvoj socialne zakonodaje v glavnih evropskih državah, posebno še v angleških kolonijah v Avstraliji in na Novi Zelandiji. Seveda od popolnega uspeha tega stremljenja smo še dosti daleč in zato so žal vsi oni težki očitki Tolstojevi danes še povečini upravičeni. Vendar se mora pri tem povdarjati, da ti nedostatki niso neodpravljeni, toda gotovo se ne dajo izboljšati tako, kakor si je to predstavljal Tolstoj.

PROF. Dr. FR. ČÁDA:

O VZGOJI DORAŠČAJOČE MLADINE.

Obsežnost predmeta, o katerem hočemo razpravljati, si lahko predstavimo, čim si predočimo pojem „doraščajoče mladine“ in njegove različne vrste. Tudi če omejimo pojem „doraščajoče mladine“, kakor je navada, na dobo 14—18 let, stopi nam takoj pred oči, da je to velika množina individuov obojega spola, da so to zelo številni normalni individui, toda žalibog tudi vrste abnormalnih individuov, in če se omejimo makar samo na normalne individue obojega spola, obsega pojem doraščajoče mladine velikanske množice dijaštva (v najširšem pomenu besede), množice rokodelskega in obrtniškega naraščaja, naraščaja delavskega in tovarniškega vaještva, trgovskega, kmetijskega, služabniškega naraščaja itd. Razume se, da je treba vsaki vrsti, vsaki veji tega normalnega naraščaja obojega spola posebne vzgoje, kakor mu je treba posebne izobrazbe za njegov bodoči poklic, delovanje ali dejavnost, toda razume se tudi samo po sebi, da ne more biti moja naloga in cilj, prereševati vprašanja te specialne vzgoje in izobrazbe posameznih panog in skupin doraščajoče mladine. Nam gre tu le za ona glavna vprašanja in glavne črte vzgoje doraščajoče mladine, ki so vsem onim vrstam ali skupinam skupne. Pri vsem tem pa še puščam popolnoma v nemar skupino dijaškega naraščaja, ker je za njegovo vzgojo poskrbljeno s pristojnimi šolami, ne morem sicer reči „popolnoma in v dovoljni meri“, ali gotovo mnogo bolje in v mnogo višji meri nego za druge skupine naraščaja, zlasti obrtniškega, kmetijskega, služabniškega itd. Naposled se oziram naravno predvsem na delovanje in na dosedanje in bodočo morebitno dejavnost „Svazu Osvetového“ in na specifične češke razmere vobče in posebe tudi na razmere tega kraja, kjer se letos vrši shod „Svazu Osvetoveho“.*)

Predno se lotimo osnove vprašanj tičočih se vzgoje dozorevajoče mladine, pogledjmo najprej, je-li množina individuov zlasti pri nas res tako znatna, da bi se moglo odkrito trditi, da zahteva

*) O pričujoči temi je predaval prof. Čáda na shodu „Svazu Osvetového“ (Prosjetne zveze) v Plznu. Op. prevaj.

posebno skrb javnosti, so-li razmere teh individuov takšne, da jim je take skrbnosti res treba, potem šele pristopimo k vprašanju, kako bi se mogla ta vzgoja vršiti in v kolikor se morda že vrši, dalje se razviti in spopolnjevati. Če se hočemo držati navedene osnove, znači to, ozreti se najprej po nekaterih statističnih podatkih o dozorevajoči mladini. Zastonj sem se lovil za podatki iz poslednjega štetja 1910; niso še bili pristopni. Da, celo iskanje podatkov prejšnjega štetja, l. 1900 mi je bilo zelo otežkočeno in zahvaljujem se za pomoč g. I. U. dr. D. Krejči-ju, podravnatelju Deželne statistične pisarne, da mi je to stvar tako prijazno olajšal.

Izbiram iz onih podatkov samo te-le, kakor sem trdno prepričan, ne le zanimive, ampak tudi „zgovorne“ in znamenite.

Dne 31. decembra 1900 se je naštelo:

v dobi let	na Češkem		v celi Cislitvaniji	
	fantov	deklet	fantov	deklet
14	61.927	62.225	260.374	268.770
15	61.601	63.011	253.974	260.048
16	61.439	64.034	254.284	264.847
17	57.926	61.395	245.302	255.021
18	56.861	63.099	244.182	265.816
Skupaj 14—18	299.754	313.764	1,258.116	1,314.502

Z drugimi besedami je tvorila doraščajoča mladina na koncu l. 1900 od vsega prebivalstva pripadajočega spola: na Češkem 9·75 proc. pri fantih, 9·67 proc. pri deklicah, v Cislitvaniji 9·79 proc. pri fantih, 9·88 proc. pri deklicah.

Zaradi primerjanja pripominjam, da je bilo v nemški državi mladostnih 14—18 letnih skupaj (fantov in deklet) na 4 milijone, od teh vajenskega naraščaja kaki 3 milijoni, t. j. 5·2 proc. celokupnega prebivalstva.

Gre torej v naših deželah — kakor je videti — okroglo za celo desetino vsega prebivalstva in že ta mnogobrojnost more biti zadosten vzrok, da se obrne skrbna pažnja na to, kako ta mladina dorašča, kako se vzgaja in kako se ima vzgajati, v kakih razmerah živi in če res za bodočo nalogo svojega doraslega življenja dozoreva tako, da bi se mogli nadejati jedrnatega bo-

dočega pokolenja in s tem sigurne eksistence velikega dela svojega naroda.

Najsplošnejše vprašanje v tej zadevi je, v kakem številu vobče dosega ta doraščajoči del prebivalstva daljšo starostno stopinjo, t. j. v kaki množini jo pri nas doživi ozir. kaka je umrljivost v njenih vrstah in kakšno je ogroženje zdravja ali nagnjenje k bolezni, morbiditeta.

Umrljivost doraščajoče mladine ni velika; v tem oziru so razmere v tej dobi precej ugodne. V Nemčiji je pripadalo na 1000 živih mladostnih 15—20 letnih le 4 slučaji smrti in na Češkem je l. 1900 umrlo od 14—18 letnih fantov 1079, deklic 1428, v Cislitvaniji pa 5266 fantov, 6798 deklet, t. j. iz celotnega števila umrlih v l. 1900 so tvorili na Češkem fantje v dobi 14—18 let 1:533 proc. dekleta v dobi 14—18 let 2:112 proc.; v Cislitvaniji fantje v dobi 14—18 leta 1:583 proc., dekleta v dobi 14—18 let 2:166 proc.

Temu nasproti je morbiditeta ali podleganje boleznim v tej dobi mnogo hujše nego pri doraslih*) in zlasti pri dozorevajoči ženski mladini so leta 14.—18. zelo nevarna, kar se kaže morbiditete. Na Dunaju n. pr. se je določilo s statistiko bolniških blagajn, da je na 1000 16—20 letnih članov bolniške blagajne pripadlo povprečno 36 slučajev obolenja, v celi Avstriji (Cislitv.) 29·7.

To zelo neugodno morbiditetno število kaže deloma, da si nakoplje mladina mnogo bolezni v tej dobi z nepremišljenostjo, neizkušenostjo, neprevidnostjo in nehygieničnimi razmerami v prostorih, v katerih se naraščaj uči ali spi itd. (zato tudi te bolezni povprečno ne trajajo dolgo: kakih 9—20 dni), deloma pa tudi, ker v celoti naraščaj, zlasti obrtniški, trgovski in kmetijski že „z doma“ ni posebno trdnega zdravja; saj so n. pr. v Münchenu šolski zdravniki mogli le 52% iz šole izstopajočih učencev proglasiti za „trdno zdrave“.

Sedaj bi moral slediti četudi le rahlo naznačen opis psihičnega, нравnega in socialnega življenja doraščajoče mladine. Ne upam si ga tu podati podrobneje iz mnogih vzrokov. Deloma smo od natančnejše psihologije n. pr. vaje nca še precej daleč, deloma sem to, kar se da o psihičnem žitju dozorevajoče mladine povedati in kar s psihologičnega, нравnega in pedagogičnega stališča treba poznati, povedal v razpravi na I. češkem shodu za skrb za odraščajočo mladino v Pragi 1909 in drugje; zadošča, če si predočimo današnje stanje našega naraščaja, njega нравno

*) Prinzing: Die hohe Morbidität der Lehrlinge und jungen Gehilfen in vielen Berufen. Zeitschr. f. soz. Medizin 1907, str. 37.

in socialno situacijo, da se pokaže le prejasno in očitno, kako je kar največja in najpopolnejša skrb, da se obrne ta situacija na bolje, neobhodna in neodložljiva.

Ne bom na splošno razpredal pritožb nad pokvarjenostjo, nedisciplino, posurovelostjo današnje doraščajoče mladine, ne bom navajal svarilnih števil statistike o nevarnosti, v kateri se naša doraščajoča mladina nahaja, dasi nas že sama opazka, da se je kriminalnost dozorevajoče mladine (14—18 letne) v sami Nemčiji vzdignila v zadnjih letih absolutno za 49⁰/₀, relativno za 22⁰/₀, dočim je kriminaliteta pri dorastlih tekom istega časa vzrastla tam samo za 37⁰/₀ in relativno za 16⁰/₀, navdaja ne-le z grozo, ampak tudi z resnim strahom, ali še bolje s čutom in željo, da se poiščejo sredstva proti tej drveči lavini v množicah dozorevajoče mladine. Predvsem pa je treba spoznati vzroke, vsled katerih so bile te današnje žalostne razmere nastale in še mnogo bolj je treba premisliti, kake so te razmere v resnici, kje in v čem kažejo potrebo nujne poprave, kam naj upre svoje moči smotreno in premišljeno uravnana vzgoja mladine v tej življenjski dobi. Šele potem lahko razpravlja o postavljanju splošnih metod te vzgoje ter o konkretnih sredstvih in načinih, kako je treba to vzgojo izvajati; to vprašanje pa ne pripada meni, ampak izvolil ga je prevzeti g. nadzornik Leop. Weigner.

V kolikor gre za fakta, ki jih je treba z ozirom na doraščajočo mladino imeti v mislih, zadostuje morda to-le:

Nikakor ne mislim podcenjevati napredka in blagodejnih učinkov, ki so se pojavili vsled različnih epohalnih prevratov in počasnih sprememb v gospodarskem, političnem in socialnem življenju našem v XIX. stoletju in začetkom tekočega; vzlic temu bi bilo nesmiselno, če bi hoteli tajiti ali pa zakrivati, da so ti prevrati in te spremembe omogočile ali pa celo zakrivile marsikateri neugoden pojav, ki nas v življenju današnje mladine čisto neprijetno dirne, da celo vzbuja grozo.

Rahljanje rodbinskega sožitja, stanovanjska beda z rastočim zloredom „prenočevalcev“, rastoča draginja živil in vseh življenjskih potreb, pridobitveno izrabljanje dela žen*) in zloraba otroških moči, kuga alkoholizma in prostitucije, skoro popolno (do nedavna) prepuščanje doraščajoče mladine sami sebi, tako pri izbiranju poklica kakor v njem samem itd., vse to je povzročilo mnogo pomisleka vrednih, da, grozečih pojavov. Pravilno se je pisalo o tem: „Mnogo so krive tu razmere današnjega pridobitvenega

*) Pomislimo, da je na pr. v tovarnah nemške države čez 80.000 žen zaposlenih in torej rodbinskemu življenju odtrganih.

življenja, ki omogočajo, da 15- ali 16-letni fantič, komaj da odraste šoli, razpolaga s svojim zaslužkom in tudi s svojim prostim časom po svoji volji in želji, ne da bi pri tem čutil resnejšo odgovornost, a tudi z druge strani prispeva k temu neveselemu stanju okolnost, da (dozdaj) še sploh skoro ni državnih institucij in uredieb, ki bi naj skrbela za mladino. Odraščajoča mladina se odteguje, komaj šoli odrasla, nadzorstvu starišev in je često popolnoma prepuščena sama sebi, dasi pomeni to neizmerno mnogo odgovornosti i za-njo i za javnost“.*)

To je poseben in resnično kričej pojav, v kakem položaju živi, se izobrazuje in dorašča naš dijaški naraščaj, tvoreči majhen ulomek dozorevajoče mladine in v kakšnem zopet sloji naraščaja, kakor kmetski (poljedelski), obrtniški, služabniški, trgovski i. t. d. Dočim izhaja dijaški naraščaj splošno iz gmotno, fizično in intelektualno boljše situiranih slojev in je že s tem eo ipso telesno in duševno v svoji celoti izdatnejši nego naraščaj, ki izhaja iz manj imovitih in siromašnih ter povprečno manj dobro preživljenih in manj izobraženih, vendar se posveča onemu naraščaju več skrbi, tako od starišev kakor od šole večinoma v več ko zadostni meri, dočim ostali naraščaj vsaj večjidel do nedavna in dozdaj posebne skrbi ni bil deležen, marsikedar brez nadzorstva i z doma i s kraja, kjer je bil zaposlen. Vjedljivo sicer a resnično je pripomnil nekoč g. von Masson: Dajte našim srednješolskim dijakom na dan 3—4 K prosto na razpolago, pustite je stanovati in živeti, kakor se jim hoče, pustite je nemoteno obiskovati katerekoli „lokale“, stikati se kakorkoli z ženskami — in videli boste, kako bo v kratkem npravno stanje našega naraščaja.

Ne da se tajiti, da bi se imela posvečati tudi ostalim slojem našega naraščaja vsaj tako dovršena skrb in vzgoja, kakršne je deležna dijaška mladina v svojem največjem delu. Namesto tega pa opažamo, da bi se mogel naš mestni in vaški naraščaj, z malim pretiravanjem proglasiti skoro skozinsko za „zapuščeno mladino,“ mladino, ki pogreša roke pomoči, dobrega sveta, nadzorstva in varstva, tako v resnih dobah in zadevah svojega življenja, kakor v prostem času. Sigurno je, da se za njo ne skrbi tako, da bi lahko vstopila v življenje, ko je treba samostojno pridelovati si kruha, — dobro izurjena in s potrebnim znanjem oborožena.

Prof. Voigt, zelo marljiv delavec „Nemškega osrednjega društva za iz šole izstopivšo mladino,“ je naštel z res „nemško“ temeljitostjo

*) Ferd. Kraus, Deutsche Arbeit X., 1911 str. 494.

in shematiziranjem pojave in vzroke dosedanje zapuščenosti in žalostnih razmer dozorevajoče mladine takole:*)

A) NA GOSPODARSKEM POLJU:

1. Zgrešena izbira poklica v tem, da se vrši:

- a) izbira dela, ki ne potrebuje učenja,
- b) izbira poklica, ki je iz osebnih vzrokov neprimeren,
- c) izbira poklica, ki je iz gospodarskih vzrokov neprimeren.

2. Nezadostna strokovna izobrazba:

- a) po krivdi mojstrovi ali delodajalčevi (nezadostno ali enostransko vodstvo, nezadostno priložnost k izučanju, zaposlenost drugje n. pr. pri postrežbi, nezadostno nadzorstvo v prostem času),
- b) po krivdi vajenčevi ali njegovih sorodnikov (lenoba, razdiranje pogodbe).

3. Nezadostna domača (gospodarska) izobrazba deklet:

- a) pomanjkanje priložnosti doma,
- b) mržnja k služabniškemu poklicu.

4. Pomanjkanje štedljivosti:

- a) prezgodnja samostojnost, lastno odločevanje o uporabi zaslužka,
- b) užitkaželjnost, razkošnost, nezmernost v uživanju alkohola,
- c) neomejevanje v „potrebah“

5. Pomanjkanje priložnosti k izobrazbi (izučanju).

B) NA POLJU TELESNE VZGOJE.

1. Prezgodnja in pretežavna zaposlenost, dolga delavna doba, ponočno delo.

2. Zdravju škodljiv poklic.

3. Nezdravo stanovanje in spalnica.

4. Alkoholizem.

5. Poškodbe zdravja vsled neurejenega življenja sploh.

C) V DUŠEVNEM OZIRU:

1. Pozabljanje šolskega znanja in zanemarjanje šole (nadaljevalne).

2. Nezadostna nadaljnja teoretska izobrazba.

3. Nedostatek priložnosti k dobri zabavi; lenoba.

4. Slabo čtivo.

D) V NRAVNEM OZIRU:

1. Spolna nenravnost:

- a) nravno nevarni poklici (natakarice),

*) Glej časopis „Jugendfürsorge“ XII., 1911, 9. str. 251 u.

- b) npravna nevarnost o poklicu (skupne delavnice za oba spola, skupne oblačilnice, stranišča; napadi delodajalcev na mlado žensko osebo),
- c) npravne nevarnosti stanovanj (nezadostno ločeni prostori obeh spolov),
- d) npravne nevarnosti javnega življenja (prostitutcija, zapeljevanje, sovodstvo, ljudske veselice, plesišča, nenravni spisi, gledišča i. t. d.).

2. Morala v širšem pomenu:

- a) v kolikor gre za zvestobo v pogodbi in v poklicu (zavajanje k razdiranju pogodbe od tovarišev ali pa od drugega delodajalca),
- b) zapuščenost in zanemarjenost zaradi pomanjkanja nadzorstva,
- c) kazniva dejanja različnega izvira.

3. Vera:

Ginevanje verskega čustva.

Nočem odločevati, je-li izčrpal Voigt vse nedostatke in zapreke, ki ovirajo uspešno vzgojo in ugoden razvoj doraščajoče mladine, gotovo pa zadostuje to, kar je navedel, da se prepričamo da je že zadnji čas poskrbeti za boljšo vzgojo in skrb za dozorevajočo mladino. Nikdo naj ne ugovarja, da se to že zdaj vrši. Gotovo se kaže i v tujini i pri nas v tem oziru že razveseljiv napredek, ali vendar še dolgo ni storjeno toliko, kolikor je pač le nujno potrebno. Pomislimo n. pr. samo, da je moglo od onih 4 milijonov mladih individuov v Nemčiji doseči dobrote, skrbi za mladino komaj tri četrtine milijona individuov, od katerih je še skoro polovica bila predmet konfesionalne skrbi (okoli 120.000 evangelskih, 240.000 katoliških društev in institucij). In tako stoje stvari v sosedni državi, kjer — tega ne more nikdo tajiti — se je storilo na polju varstvene vzgoje in na polju skrbi za deco in mladino v zadnjih letih tako velikanski kos dela, kjer je začela država razumevati važnost in neizogibnost skrbeti za doraščajočo mladino, ter znala dejanski in prospešno poseči v to moderno gibanje. Toda ne more še na pr. pojmiti, da je potreben take skrbljivosti ne le moški, ampak tudi ženski naraščaj! In vendar ne more biti nikomur, če je le malo globje prodr l v študij naših vprašanj, dvomljivo, da se mora skrb za naraščaj ozirati v enaki meri na ženski kakor na moški, seveda s popolnim respektiranjem razlik, ki je kaže ta naraščaj nasproti moškemu in seveda tudi s potrebnim ozirom na različne poklice obeh spolov.*)

* * *

*) Prim. temu članek F. Lemperta: „Ist die Jugendfürsorge für die

Temeljni znak vsake vzgoje in torej tudi vzgoje odraščajoče mladine je, da bi se naj kolikor mogoče uresničevala samovzgoja individua. Vzgoja torej sploh in posebno v dobi dozorevanja ne sme biti varušstvo, pedantsko vodstvo, ampak le podpiranje in pomoč, da se doseže samovzgoja in da se vrši ta samovzgoja v zdravi in pravi smeri.

Vzgoja doraščajoče mladine bodi torej skratka prispevanje k produciranju telesno in duševno zmožne mladine, ki bi mogla dorasti enkrat res v poštene in veljavne ude družbe, naroda in države. Javna vzgoja naj hodi tudi tu roko v roki in naj dopolnjuje vzgojo v rodbini, šoli in pri delodajalcu, najsi bo ta gospodar, ali kak „šef“ ali mojster ali pa „gospa“. Država naj žrtvuje za to vzgojo gotovo in to kolikor možno znatno vsoto, s tem pa ne odpada potreba, da prispevajo tudi okrajji, občine, rodbine in sorodniki, niti potreba dobrodelnosti, darov, štipendijev itd. Kajti vsi činitelji, zasebni in javni, imajo na tem nujen interes, da se vzgaja in izobrazuje mladina kar najizdatneje in najsmotreneje. To pa pomeni, da mora biti obojni način, ali bolje obojna stran vzgoje zadostno preskrbljena.

Dvojna stran te doraščajoče mladine je „splošna“ ali „občeloveška“ izobrazba in vzgoja ter strokovna izobrazba in vzgoja. Če hočemo, da bo naraščaj vsestranski zmožen, ne sme se zanemarjati niti ta niti ona stran vzgoje. Kajti splošna izobrazba in strokovna izobrazba (t. j. taka, ki se nanaša naravnost na bodoči poklic) se ne le izključujeta, ampak se vzajemno podpirata in dopolnjujeta.

Kajti če se nudi učečemu se naraščaju pouk in izobrazba v zadostni meri, tako, da se vzgoji iz njega po preteku učne dobe v resnici zmožen in v svoji stvari podkovan delavec, je že s tem neizmerno mnogo storjeno.

Doraščajoča mladina si pridobiva z izdatno strokovno izobrazbo nemale prednosti in ugodnosti pred drugimi, ki so si izvolili poklic, pri katerem ni treba posebne strokovne izučitve in izvežbanosti, pridobila si je s tem tudi veselje in ljubezen k svojemu poklicu in že s tem se oddaljuje od mnogih nevarnosti od pogubnega zlorabljanja prostega časa in sploh od nerednega življenja.

Zato je tako važno (in naj bi se mladini, ki izstopa iz šole,

schulentlassene weibliche Jugend weniger notwendig als für die männliche“. (Časopis „Jugendfürsorge“ XIII., 1912, 3, str. 157—163). Podobno tudi Franz Pagel v svojem načrtu za skrb za mladino: „Fürsorge für schulentlassene Jugend. Ravno tam XII. 1911, 6, št. 363.

v tej stvari na vse načine pomagalo), da si voli pravilno in svojim silam, zmožnostim in sodobnim gospodarskim razmeram primerno svoj poklic, zato je tudi treba, da pride mladina v roke zmožnega voditelja in izobraževalca, pri katerem se more res pošteno in temeljito strokovno izučiti. V teh stvareh nas je tujina že znatno prekosila, dasi je opravičena opazka, da se vsaj v zadnjih letih tudi naše zadruge, korporacije in posamezniki trudijo, da bi dohiteli v tem pogledu tujino; vendar pa smo, kar se tiče razvite in organizirane socialne skrbi za vajeinstvo v širokem pomenu te besede, še daleč od cilja, ki so ga drugje že dosegli.

S strokovno izobrazbo in izučitvijo, ki se podaja deloma pri delodajalcu, deloma v strokovni nadaljevalni šoli, je ozko spojena splošna izobrazba, ki ji je položila ljudska šola temelje, ali — samo temelje. Za življenje to, kar si je učenec odnesel iz ljudske šole — tudi pri pravilnem in dovolj dolgem obiskovanju — že zato ne zadostuje, ker se neverjetno mnogo tega pozablja. Da, celo elementarne stvari, katerih se je v šoli naučila bi odrasčajoča mladina pozabila, ako bi se v njih ne vadila po svojem izstopu. Treba je torej ono učno snov ponavljati, treba pa je tudi pridajati, v izobraževanju nadaljevati in to obojno nalogo (skupno z gojitvijo strokovne izobrazbe) vrši ravno nadaljevalna šola. In možno je reči s popolno pravico, da bode in bodi v skrbi za odrasčajočo mladino, zdravo in na primeren način organizirani, nadaljevalna šola središče vse te skrbi.

Druga stvar v skrbi za mladino razun nje strokovne in splošne izobrazbe je primerna uporaba prostega časa, ki preostaja mladini v večji ali manjši meri pri nje poslu in učenju. Tu je pravo polje, kamor morejo posegati in tudi posegajo ljudskovzgojevalne korporacije, in Vam vsem je znano vneto delovanje naraščajškega odseka našega „Svazu osvetového“. Toda tudi tu bi mogla prispevati izdatno k vršitvi te naloge šola, in kakor bom nižje še pokazal, res tudi vrši n. pr. v Nemčiji. Tam družuje vsaka šola čedalje bolj (vsaj v velikih središčih prebivalstva) v svojih prostorih v gotovih dnevih in urah (posebno zvečer) svoje bivše učence in učenke in njih nekdanji učiteljski zbor ter se tvori tako „Združenje učencev (in učenk) te ali one ljudske šole“ ali pa različni „Klubi mladine“, ki razvijajo dejalnost na način naših „besídek“.*)

Iz delovanja onih „klubov mladine“ v nemški državi hočem navesti vsaj nekaj zanimivejših stvari. Ti klubi skrbe ne-le (kakor

*) Večerna zabava tudi z poučnimi točkami. Op. prev.

pri nas) za telesno vežbanje, sporte, igre, izlete itd. svojih članov, imajo ne-le svoje „zabavne odseke“, „kapele“, pevske zборе, ampak tudi svoja predavanja, knjižnice, čitalnice, da izdajajo celo (za svoje člane) posebne periodične letake. Toda še več! Na pr. „Klub mladine 178. berlinske šole“ je najel 100 kvadratnih metrov zemljišča in daja svojim članom v najem dele te zemlje za zmerno pristojbino, da si lahko goje tam zelišča in cvetlice. Drug klub (181. šole) prireja na način skautov mesečno daljša potovanja po krasnih krajih, taboré v svojih društvenih šotorih (imajo jih skupaj 12), prenočuje eventualno pod milim nebom in seveda si ves ta čas kuhajo in priskrbujejo vse svoje potrebe sami — na orodju, katero jemljejo s seboj. Drugi klubi so prirejali tudi podobne „Nachtwanderungen“ in „Hochpartien“ in — na Nemškem je to umljivo — dobili so dovoljenje prenočevati celo v vojašnicah. Drugi klubi sklicujejo zopet „večere za stariše“ združene z zabavnim in poučnim programom. Take večere za stariše radi prirejajo posebno „dekliški klubi“, dasi poleg teh skrbno goje tudi telovadbo, izprehode, gledališke predstave i. p. „Klub mladine“ v Charlottenburgu je takisto prirejal ne-le celo vrsto slavnosti in večerov, pa tudi večdnevno potovanja (o binkošti) in v svojih društvenih prostorih je napravil posvečeno razstavo dobre mladinske literature, da bi tako pogubnemu „šundu“ in literarnemu plevelu prišel v okom. —

Največje težkoče uspešnega življenja in delovanja takih „enot“ in „udruženj doraščajoče mladine“ pa tiče navadno, kakor znano, ne-le v finančni strani in v pridobitvi primernih lokalov za nje, ampak predvsem v pridobitvi primernih oseb, ki bi tako udruženje ustanovile in vodile. Poglejmo, kako si pomaga tujina v tej težavni stvari! Hamburško društvo „Vereinigung zur Förderung der schulentlassenen männlichen Jugend“ je priredil od 18. septembra do 15. oktobra 1911 poseben zaporeden predavateljski in praktičen kurs za izobrazbo takih vodij udruženj doraščajoče mladine, pri čemer so mogli udeleženci obiskati ne-le vsa vajenska zavetišča in zabavišča hamburška, ampak tudi se udeleževati v teh ali pa v „udruženjih“ naraščaja.

Ti „klubi mladine“ (Jugendklubs) v Nemčiji so nastali šele v zadnjih letih, toda razmnožili so se v taki meri, da je tekom enega samega meseca oktobra 1911 v Berlinu nastalo 60 novih klubov, in danes ima mesto Berlin znatno čez 100 takih klubov, da ne govorim o berlinskih predmestjih. Ti klubi imajo svoje pravilne sestanke v kaki ljudski šoli in le glediščne i. p. večere prirejajo drugje. Ko pa si je klubova institucija tako opomogla,

se je storil korak dalje in ustanovila se je „Centrala za klube mladine“ in razun te „Jungdeutschlandbund“, ki združuje v sebi raznolika društva naraščaja, ki se pečajo s telesno in duševno vzgojo in dovršuje tako stopnjema organizacijo nemške mladine.*)

Ker sem se že dotaknil tega razvoja organizacije skrbi za odraščajočo mladino v Nemčiji, pregledan še nakratko nje celotni razvoj v kratki dobi zadnjih let.

V Nemčiji so začeli organizirati skrb za naraščaj v začetku tega stoletja. L. 1900 je bil ustanovljen po prizadevanju rektorja Franca Pagela „Osrednje nemško društvo za iz šole odpuščeno mladino“, toda to društvo se je takoj v naslednjem letu spremenilo v „Deutscher Zentralverein für Jugendfürsorge“. Zgodaj se je začelo zelo čilo in uspešno propagatorično delovanje za skrb in organizacijo do-
raščajoče mladine, pojavile so se vse težkoče, dvomi itd. proti celi akciji, bilo je treba pretrpeti še nje „detinske bolezni“, ali vneti in o potrebi stvari prepričani delavci se niso dali motiti od prvih neuspehov, niso se dali odstrašiti po velikih ovirah, ampak so nadaljevali in gredó po začetni poti neutrudno dalje in naprej.

V Nemčiji, zlasti v Prusiji je skrb za mladino, ki je šoli odrastla, od omenjene dobe naprej zelo napredovala; združene vlade jo vneto podpirajo in posebno na Pruskem je prevzel náse naučni minister premišljeno in po gotovem načrtu uravnano skrb za to mladino in posrečilo se mu je dobiti — in to ni seveda nič manj važno — potrebni denar en milijon mark, namenjen skrbi za mladino.

V Nemčiji se vrše tudi že številni shodi ali konference za skrb za šoli odrastlo mladino; tako je bila dne 20. avgusta 1911 od zveze berlinskih ravnateljev, učiteljev in učiteljic institucij, ki so namenjene skrbi za mladino, sklicana konferenca, ki je bila zelo mnogoštevilno obiskana ter izpolnjena z zdravimi in obsežnimi razgovori.

Da imajo v Nemčiji precejšnje število strokovnih časopisov, ki so posvečeni celemu kompleksu vprašanj glede skrbi za mladino, tega pač ni treba niti omenjati.

Ni pa za nas poučno le, če pogledamo na razvoj vse te akcije v tujini, v nemški državi, ampak je vredno in za nas tu v tem plzenskem kraju posebno priporočljivo, da se prepričamo

*) „Jungdeutschlandbund“ ima osrednje tajništvo v Charlottenburgu (Wienlandstraße 6) in posameznih okrožjih Nemčije ima svoje „vodilne zaupnike“, ki si volijo zopet svoje „Untervertrauensmänner“ itd.

tudi, kaj so storili in kaj delajo naši sosedje in naši narodni nasprotniki v kraljevstvu in čeških deželah sploh.*)

Pri naših narodnih nasprotnikih se opaža posebno od leta 1897 znatno naraščanje „ljudskih mladinskih društev“ in različni „Jugendbundi“ so danes ne-le pri nas v kraljestvu Češkem zelo številni, temveč so tudi po vsi nemški Avstriji dobro organizirani in seveda v živih stikih s podobnimi nemškimi organizacijami v „rajhu“. Do osrednje organizacije le-teh je prišlo v 90 tih letih na sproženje z Dunaja, danes imajo že svoj časopis „Der deutsche Jugendhort“ in četudi je po prvem razmahu nastala — kakor je že navadno (tudi pri nas!) — nekaka stagnacija, so se ta društva vendar vzdržala in se krepe ter rastejo zlasti na Koroškem, Moravskem in posebno pri nas na Češkem.

V kraljestvu Češkem datira ta povzdiga osobito od l. 1905 in zanimivo je, da jo politične stranke podpirajo, dasi včasih s postranskimi, separatističnimi željami. V ospredju so tu nemške agrarne „zveze mladine“ na Hebskem (največ po zaslugi poslanca Meierja), agrarni „Jungmannschafti“ v žateškem okolišu (Saaz) ter na severnem Češkem (podpirane od bivšega ministra dr. Schreinerja), nemška agrarna zveza v Budějovicah (ki jo vodi posl. Reiterer), katera deluje ponajveč v Pošumavju in na južnem Češkem. Dunajski osrednji „Jungdeutscher Bund“ ima zelo delavne podružnice na Hebskem, ki mu je zelo blizu zveza „Deutschvölkische Jugendbünde im Egerlande“ s sedežem v Karlovih Varih.

Neverjetno razširjen je „Verband deutscher Jungmannen Böhmens“, po čigar vzoru so nastale podobne zveze na Dolnjem Avstrijskem, Moravskem in v Bukovini. Ta češka „zveza nemških mladih mož“ ima sedež v Litoměřicah, ima čez 300 pokrajinskih odborov in več nego 15.000 članov in razteza svoje delovanje po vsem ponemčenem ozemlju na severnem in srednjem Češkem, sega n. pr. ravnotako skoro tja do Vas (okraj Stříbro), kakor na Landškrounsko (okraj Landskron). Iz njega se je razvila v nedavni dobi podobna dekliška zveza „Der deutsche Mädchenbund für Nordböhmen“, s središčem v Libercu.

Te organizacije niti ne zakrivajo mnogo svojega skupnega delovanja z nemškimi „obrambnimi“ društvi na Češkem, po svojem programu pa imajo za prvi in glavni cilj „telesno in duševno ozdravljenje mladine“.

Te zveze se izdajajo po svojih pravilih za „nepolitične“.

*) Podatki odtod naprej so vzeti predvsem iz članka Krausovega in iz poročil v „Deutsche Arbeit“ letnik X, 1911 493 i. sl. ter XI, 1911 štv. 147 i. sl.

Kajti tudi Nemci so se prepričali, da te organizacije naraščaja lahko razvijejo obsežnejšo in uspešnejšo organizacijo ne v okviru ene politične stranke, ampak kolikor možno na „nepolitičnem“ temelju, kjer se more zediniti kar največ političnih strank. Vendar pa se one nemške zveze (vsaj največje od njih) faktično družijo z nem. liberalci in rabijo svoj nepolitični značaj pravzaprav le zato, da bi si ne pridobivale nemške mladine zase socijalno demokratske organizacije.

In še ena stvar je pri tem zanimiva in pomembna: dasi se zdi, da konkurirajo s svojimi cilji in stremljenji pravzaprav s telovadnimi društvi, je razmerje teh zvez naraščaja do turnerskih društev kar najbolj prijateljski.

Da pa so nam cilji in stremljenja teh organizacij naraščaja sovražna, ni treba omenjati; to priznavajo odkrito te zveze same, ko proglašajo za svoj glavni namen „vzgojiti mladino v krepke bojvnike za močno ogroženi nemški narod“.

In če hočemo vedeti, v koliko smereh se giblje njih delovanje, se le-te sledeče:

1. telesna vzgoja,
2. vzgajanje duha in srca,
3. podpiranje gospodarskega blagostanja mladine.

V smislu prve točke goje te naraščajske korporacije telovadbo, izlete, šport in kakor rečeno, sodelujejo tu složno s turnerskimi in športnimi društvi, saj so pravzaprav njih naraščaj, ki vstopa v njih vrste, ko dozori v moža.

V smislu druge točke goje te korporacije razun telovadbe gledališke predstave, recitacije, glasbene produkcije itd.

Ta stran delovanja je odkrila neobhodno potrebo ustanavljanja mladinskih izobraževalnih društev in različnih „mladinskih zavetišč“, s kakršnimi se ponaša n. pr. že Liberec (Reichenburg), Litoměřice, Aš, Česká Lípa, Jablonec i. dr.

V smislu tretje točke skušajo ta društva z denarnimi in drugimi podporami pomagati svoji mladi inteligenci, nadarjenim in pridnim mladeničem k nadaljni izobrazbi, podpirati je pri osamosvojitvi in pripomoči jim k mestom, na katerih bi mogli svojo posebno nadarjenost in prizadevanje uveljaviti v narodovo korist. Sredstva za to tretjo in morda najvažnejšo, pa tudi očitvidno najbolj troškovito akcijo skušajo si ta društva pridobiti deloma po darežljivosti posameznikov, deloma s tem, da pritiskajo na odločilne javne činitelje in je opozarjajo „na to, kar je v interesu dežele in države“, da bi namreč na vse mogoče načine podpirali svoje doraščajoče sočlane.

Sploh naši Nemci ne pasejo lenobe, temveč res čilo delujejo na polju skrbi za mladino. Tudi „Nemška deželna komisija za varstvo otrok in skrb za mladino“ razvija izdatno delovanje v prospeh doraščajoče mladine. Po njeni iniciativi ali vsaj prizadevanju je nastala posebna „Berufswahlkommission“ v Pragi, prišlo je v Pragi do „roditeljskih večerov“ v letih 1910 in 1911, kjer se je na zelo številno obiskanem sestanku razpravljalo o nekaterih zelo važnih vprašanjih vzgoje. Pripravljajo se potujoče razstave priporočljivih mladinskih spisov. V tej, za mladinsko vzgojo tako važni zadevi se trudi posebno tudi „Deutsch-Oesterreicher Jugendschriften-Prüfungsausschuß“, ki je že prej širil „mali seznam“ mladinskih spisov ter še nedavno razposlal v 100.000 izvodih „veliki seznam“ teh del.

* * *

Bilo bi gotovo odveč, če bi hotel izrecno iz teh prizadevanj naših narodnih nasprotnikov izvajati primerjave in konkluzije za nas. Dobro vemo, na čem smo, posebno na hvalo „Osvětového Svazu“ in njegovih podružnic, predvsem, v čem se lahko z Nemci merimo in v čem nam jih je treba dohitevati. Ne zdi se mi potrebno, opozarjati na to, da bi se tretja stran, gospodarska skrb za naš naraščaj, podpiranje nadebudnih in nadarjenih naših mladeničev in deklet, imela tudi pri nas kar najhitreje in kar največ razviti, da bi se naj skrbelo za njih gmotno in нравno podporo, ki bi jim omogočevala izpopolnjevanje v njih stroki tudi izven domovine in ki bi pomagala iz njih delati češkemu narodu predbojevnike na važnih mestih. Nočem na široko razpravljati o tem, kar si vsakdo izmed Vas lahko sam izvaja iz prejšnjih besed ter zaključujem s tem-le:

Vzgoja doraščajoče mladine spada med življenjska vprašanja našega naroda. Ni dovolj če povzdigujemo elementarne in meščanske šole, ni dovolj, če se brigamo za otroka le v rodbini in izven nje samo v prvih dobah najnežnejšega in poznejšega detinstva: treba je misliti tudi na dobo, ki je v pravem pomenu besede *p r e h o d n a* doba, prehod iz detinstva v dobo dozorelosti, v dobo samostojnosti. Kolikostokrat se sliši (in po pravici) v raznih variantah geslo: „Mladina, naša bodočnost, mladina, naš up“; posvetimo torej tej svoji „bodočnosti in upu“ resnično pažnjo, resnično ljubezen in skrb, vsajako podporo in ne prepuščajmo slučajem in nezgodam, da ustvarijo njih usodo. Dolžnost vseh činiteljev je, da skrbe primerno za svojo mladino, to je dolžnost istih činiteljev,

ki jim pripada dolžnost skrbi tudi za detinsko dobo: rodbini, šoli, državi, ali če hočete „javnosti“.

Ne smemo imeti namena polastiti se mladine, naj si bo to v imenu kateregakoli gesla, četudi še tako krasnega, ne smemo „imeti“ mladino za svoje strankarske ali idejne namene, temveč posvetimo se mladini radi nje same, za njeno dobro, za nje bodočnost.

Skrb za naraščaj ni in se ne sme smatrati za milost ali prijaznost, ne sme se prepuščati le nekaterim izmed onih imenovanih činiteljev, ampak vsi trije jo morajo gojiti, če hočemo, da doseže uspehe in nas pripelje srečno k cilju. Težave so tu velike, mnogo večje, nego pri skrbi in vzgoji v otroški dobi; treba je je torej s tem večjim prizadevanjem in večjo pozornostjo in premišljenostjo odstranjevati. Sredstva, ki vodijo k temu cilju, so različna, treba je uporabljati po možnosti vse in to kar najizdatneje. Če se hočemo veseliti odraščajoče mladine, si moramo to zaslužiti in ne smemo se bati niti zgube časa, niti truda in žrtev. Če hoče današnja generacija, da bi bila bodoča na boljšem nego ona v gospodarskem, narodnem, političnem in socialnem oziru, ne preostaja ji drugega, nego delati na to z vsemi sredstvi in brigati se za mladino v vsakem pogledu.

Posebno pa se lahko reče o našem češkem narodu bolj morda nego o drugih narodih, da nam je nujno potrebno, skrbeti za naš naraščaj, kajti le v krepki mladini je naša moč, naš obstanek, naša zmaga!

Prev. J. V.

KRITIKA IN POLEMIKA.

POLEMIKA SLOVENSKEGA ČASOPISJA.

Slovensko časopisje je zaradi uvodnika: Na dan z resnico! z večine polemiziralo s predsodki, deloma pa je polemiziralo s tako strastjo, da je bila vsaka stvarna diskusija nemogoča. Boljšemu delu slovenske javnosti je ta polemika presedala, zato že iz obzirnosti do teh krogov nisem hotel dalje odgovarjati na to polemiko. Odgovoriti hočem na tem mestu v splošnem. Najbolj stvarno obliko dam svojemu odgovoru s tem, da citiram najprej ona mesta iz „Napredne Misli“, na katera se odnaša polemika slovenskega časopisja, na to pa glavna izvajanja časopisja samega.

„Napredna Misel“ štev. 4. stran 148—149 piše: „Za Avstrijo je v resnici nastopil historičen moment. Treba se je odločiti. Ali v dosedanji konservativni smeri naprej pod devizo nemško-madžarske hegemonije, ali pa obrniti v narodno-demokratsko smer in izvesti doma politično enakopravnost vseh narodov in vseh stanov. Stara smer v novih razmerah, kakor se tvorijo ravno sedaj na Balkanu, ne kaže nobenega pravega izhodišča, zato skuša stara Avstrija v zadnjem hipu rešiti situacijo s pomočjo svoje diplomacije. In ta je odkrila interese monarhije v avtonomiji Albanije, pri kateri se je našla s svojimi zavezniki v Berlinu in Rimu. Avstrija zahteva avtonomijo Albanije! Avstrija, ki niti svojim kulturnim narodom ne privošči koščeka politične svobode, hoče avtonomijo Albanije, o kateri so vedela doslej celo oficialna avstrijska poročila pripovedovati le to, da prebivajo tam krvooločni in ropazelnji Arnavti, ki neomogočujejo vsak kulturni razvoj. Kdo naj razume politiko avstrijske diplomacije?

Ta se že od nekdaj odlikuje po rafiniranosti svoje sofistike — avtonomija Albanije ni nič drugega, kakor političen sofizem — ali smisla za prave interese monarhije in njenih narodov še nikoli ni pokazala“.

„Napredna Misel“ štev. 5. str. 197—198 piše: „Ko so srbske

čete zasedle Albanijo, se je avstrijska diplomacija zaplela zaradi tega v oster konflikt s srbsko državo. Da je Srbija kot zmagovalka zasedla Albanijo, ozemlje osmanske države, mora viditi v tem vsak objektiven presojevalec zgolj naravni razvoj vojnega konflikta. V enakem položaju bi bila Avstrija isto storila. Avstrija v sporu za Albanijo pretirava in iskala je očitvidno konfliktov... Mi smo to obsodili in priznali Srbiji pravico do svobodnega pristopa k morju.¹⁾ Avstrija pa ima gotovo velik interes na tem, da ostane albanska obal, ki zapira z italiskim polootokom izhod iz jadranskega morja, nevtralna in da ne pride v (neomejeno)²⁾ posest njene največje rivalinje — Srbije.

Na katero stran se naj Slovenci postavimo v tem sporu? Mi Slovenci iz srca želimo Srbom najlepših uspehov tako, kakor smo se iz srca veselili njihovih zmag. Ali naš narodni interes, ki nas spojuje z bodočo usodo Avstrije, nam nalaga, da se postavimo na stran naše monarhije, v kolikor so v tem sporu tangirani njeni in naši življenjski interesi.³⁾

Iz citiranega jasno sledi: 1. da politike avstrijske diplomacije v balkanskem konfliktu ne odobravam, 2. da sem brezpogojno proti samostojni albanski državi ali, kakor navadno pravijo, avtonomni Albaniji, pač pa ne morem odrekati narodne avtonomije Albancem kot narodu iz etičnega stališča; narodno avtonomijo pa je treba ločiti od avtonomne države, kakoršno hoče diplomacija ustvariti iz Albanije, 3. da sem za prosti pristop Srbije k Jadranskemu morju, ne da bi jo omejeval na Drač! 4. da sem se izrekel le za nevtralnost albanske obali, ker je to v interesu naše monarhije.

Sem proti avtonomni Albaniji zato, ker sem prepričan, da bo albanska država predmet stalnega nesporazumljenja in konfliktov med našo monarhijo in srbsko državo, kar bo le v škodo Avstrije in Jugoslovanov; sem proti avtonomni Albaniji tudi zato, ker vem, da bo ta težko breme avstrijskih davkoplačevalcev in v korist Italije. To, kar Avstrija neobhodno potrebuje za varstvo svojih življenjskih interesov, bi se dalo doseči popolnoma s proglasitvijo in mednarodno garancijo nevtralnosti albanskega obrežja, ki naj bi pa pripadalo de facto k ozemlju balkanskih držav.

¹⁾ Glej „Napredna Misel“ n. o. m.

²⁾ Ta beseda je bila iz rokopisa po neprevidnosti stavca izpuščena.

³⁾ V tem dopolnilnem stavku je izrecno povedano, kako je mišljen cel zgorajšnji odstavek.

Albanci bi lahko dobili svojo narodno avtonomijo tudi v okvirju balkanskih držav.

Konstatiram, da nikjer ne govorim za avtonomno Albanijo, nasprotno, to fiksno idejo, v katero se je oživela diplomacija, odločno pobijam.

Konstatiram dalje, da je bistvena razlika med pojmi avtonomno ozemlje in nevtralnno ozemlje. Avtonomno ozemlje, kakor ga mislijo ustvariti z avtonomijo Albanije pomeni toliko, kakor suverenost države, kot najvišje pravne družbe z vso njeno postavodajalno pravico in oblastjo. Nevtralnno ozemlje pa pomeni nekaj čisto drugega, pomeni namreč, da se dotičnega ozemlja ne sme uporabljati za vojne operacije. Nevtralizacijo ozemlja ustvarja mednarodna pogodba med avtonomnimi državami, ki za nevtralnost ozemlja s svojo oboroženo močjo tudi garantirajo.

Pripominjam, da eksistirajo v tem smislu avtonomna ozemlja, ki niso nevtralizirana in so zopet nevtralna ozemlja, ki niso avtonomna. Za nevtralnno more biti proglašen tudi gotovi del ozemlja kake države. Tako n. pr. so okraji Chablais in Taucigny ob Genfskem jezeru, ki pripadajo k ozemlju francoske republike, nevtralnno ozemlje, nikakor pa niso to avtonomna ozemlja. Tako bi bila lahko tudi albanska obal kot del balkanske države nevtralnno ozemlje pod garancijo evropskih velesil. S tem bi bili življenjski interesi naše monarhije zadostno zavarovani in med Srbijo in Avstrijo bi mogli nastati najsrčnejši odnošaji, ki bodo sedaj skoro nemogoči. Res pa je, da se ne more odrekat naša monarhija interesa na nevtralnosti albanskega obrežja, kateri interes pa se da na zgoraj naznačeni način prav lahko združiti z življenjskimi interesi Srbije. Te nazore sem v „Napredni Misli“ zastopal; mislim, da so to nazori, ki jih lahko vsak Avstrijec in vsak zaveden Slovenec z mirno vestjo zastopa.

In kaj je napravilo slovensko časopisje iz tega? Citiramo po vrsti.

Ljubljanski „Dan“ je pisal: „Zato se ne čudimo, da je — poleg „Štajerca“ in „Domoljuba“ — „Napredna Misel“ edini slovenski pisan list, ki je za Albance in proti Srbiji. S tem smo povedali dovolj“.

„Edinost“ je pisala: „Zato je — po mnenju dr. Rostoharja — vsaka slovenska politika, ki je v navskrižju s politiko države tudi v navskrižju z zdravim razumom, torej pogubna za naš narod. Na podlagi te argumentacije bi hotel, da se mi Slovenci priključimo stališču Avstrije tudi glede nje albanske politike in pa glede

nje zahteve, da Srbija ne pride do morja (!), ker je Srbija največja rivalinja Avstrije.

Da, res je: mi (Slovenci) imamo interes na tem, da se ohrani Avstrija. Tu ima dr. Rostohar popolnoma prav! Nima pa prav, če hoče identificirati (!) državo z nerodno, nesposobno, brezglavo politiko nje diplomacije“. „Iz vseh izvajanj avtorja v „Napredni Misli“ zveni očitaneje, kakor da so se Slovenci v tem, da ne soglašajo s politiko avstrijske diplomacije napram dogodkom na Balkanu, zlasti pa s tem, da ne odobrujejo stališča avstrijskih državnikov v konfliktu s Srbijo: da so se s tem izneverili tradicionalni zvestobi do lastne države in dinastije!“)

„Karakteristično pri dr. Rostoharju je, da Vam postavlja premise, ki jih morate le priznati, potem pa hitro izvaja iz istih premis zaključke, ki jih morate absolutno odklanjati. Povdarja n. pr., kako da imamo mi avstrijski Slovani, posebno pa še mi Slovenci, ves interes na tem, da se Avstrija ohrani. Takoj na to pa zahteva (!?), naj odobrujemo avstrijsko politiko, ki po našem globokem uverjenju izpodkopuje temelje bodočnosti države. Stavljaja najnaravnejšo in najopravičenejšo zahtevo, naj sledimo politiki zdravega razuma, potem pa pritrdja postopanju avstrijske diplomacije (!), ki je v kričečem nasprotju z zdravim razumom“.

Toliko iz dolgih, nebistvenih člankov „Edinosti“.

„Soča“ pa je pisala med drugim takole: „Ne pozabljamjo tudi, da je ta Rostohar oni junak, ki se je drznil v svoji „Napredni Misli“ se zavzemati za Albanijo in proti Srbom. Čudno samo, da zunanje ministerstvo ni poslalo gosp. Rostoharja na albanski kongres v Trst, tam bi bil na vsak način v družbi, ki bi bila njega v polni meri vredni“. Kot pisec tega članka se označuje dr. B. Vošnjak, ki se je, v praški „Union“ št. 86. povzdignil do sledečih besed: „Herr Rostohar, der ein publizistischer Vorkämpfer des Ruhmes und der Kraft Groß-Albaniens — unter den Slawen wohl der einzige — sein will, . . . etc.“.

Po tej razvoženi albanski poti jo je tudi dunajski dopisnik „Slovenskega Naroda“ udaril za drugimi piscoč: „Okolščine, v katerih se je vršila polemika, niso niti pripustile, da se zavrnejo Rostoharjeva izvajanja o vitalnem pomenu avtonomne Albanije za Avstrijo s popolnoma stvarnega stališča. Dr. Rostohar je ostal med nami edini Albanec in menda tudi edini, ki verjame gorostasnosti svojih konkluzij, katere potapljajo avstrijsko Slovanstvo v nemškem morju, ako se ne postavi ob bok du-

¹⁾ To je naravnost gorostasna neresnica!

najskim državnikom in torej tudi njihovim naj-novejšim zaveznikom, aristokratičnim bratom arnavtskega plemena". Dr. Kramer pa le mora priznati, da ima avstrijska monarhija vitalni interes na tem, da ji ostane pot iz Jadranskega morja odprta in tudi ni ovrgel moje trditve, da bi bil ta interes najbolje zavarovan z nevtraliziranjem albanškega obrežja. Da bi mogla Srbija kot sosedinja na Jadranskem morju s svojimi trgovskimi pristanišči zapreti Adrijo, tega nikoli nisem trdil, trdim pa, da bi nam ga mogla zapreti z utrdбами in vojnim pristanom v zvezi z Italijo. Kako avstrijska diplomacija rešuje vitalne interese naše monarhije v tem vprašanju, zato jaz nisem odgovoren. Za svojo osebo sem celo mnenja, da jih rešuje zelo nesrečno. To sem že v „Napredni Misli“ povdaryl in to bi dr. Kramarju bilo lahko znano, če si prilastuje pravo, o stvari govoriti. Dr. Kramar gotovo ni edini Slovenec, ki bi bil zajemal politično izobrazbo z veliko žlico.

Zadosti citatov, iz katerih je razvidno, da je polemika slonela na popolnoma napačni premisi, češ, da se jaz zavzemam za avtonomno Albanijo, dočim je le časopisje zamenjalo nevtralizacijo albanskega obrežja, za katero sem se v resnici izrekel, z avtonomno Albanijo. Razločevati med avtonomijo in nevtralnostjo ozemlja spada sicer k splošni izobrazbi inteligentnega človeka, ali danes, ko vse govori le o avtonomni Albaniji, je pri slovenskih časnikarjih ta fatalna zamenjava lahko razumljiva in odpustljiva, toda neodpustljivo je, ako vseučiliški docent dr. Vošnjak, ki se je habilitiral za državne vede, ne ovlada teh elementarnih pojmov. S tem si je sam dal ubožno izpričevalo, katerega je ostentativno kazal tudi v praški Unionki na tako oseben način. Da se je to v praških krogih komentiralo zelo v neprilog dr. Vošnjaka, to nam že lahko veruje.

Da sklenemo to poglavje, rečem samo tole: Avtonomna Albanija, v katero se je zamaknila diplomacija, je produkt razgrete fantazije nekaterih slovenskih žurnalistov, jaz za svojo osebo jo hvaležno odklanjam. In če ima dr. Kramar prav, ako pravi, da je slovenska javnost z redko solidarnostjo odklonila „mojo“ nesrečno idejo avtonomne Albanije, imam gotovo tudi jaz prav, ako pravim, da se je v tej točki slovenska žurnalistika z redko solidarnostjo blamirala. Zato tudi očitek, češ da je nemško časopisje izrabljalo slovensko albanijodo za oficialno dunajsko politiko, zadene ono slovensko časopisje, ki je to albanijodo povzročilo.

Preidemo k drugemu poglavju.

V „Napredni Misli“ sem zapisal, da naš najvišji narodni

ideal ne more biti drugega, kakor združena Slovenija, ki nudi slovenskemu narodu garancijo za njega obstoj in razvoj; dalje, da je danes mednarodni položaj tak, da bi v slučaju razpada Avstrije Slovenci ne prišli pod jugoslovansko kraljestvo, ampak da bi velik del slovenskega ozemlja zavzela Italija, s čemur bi bil že tako razkosani slovenski narod za vedno uničen. Iz tega logično sledi, da se ne udajajmo fantazmagorijam, ampak da presoajamo realne razmere, kakršne so, ker smo ž njimi primorani računati. Te razmere nas pa silijo k temu, da smo za obstoj avstrijske monarhije in treba delati na to, da postane to, kar bi po dvetretjinski večini slovanskega prebivalstva morala biti: federativna slovanska država na zapadu. Sedaj pa se ozrimo na polemiko slovenskega časopisja, v kolikor je na to naziranje reagiralo.

Vse časopisje razun ilirskega „Dneva“,¹⁾ ki hoče, — kakor je to določno povdaril — zastopati, recimo, skrajno jugoslovansko smer, je moralo priznati pravilnost teh nazorov, samo da je čisto samovoljno podtaknilo mojim izvajanjem trditev, češ, da zagovarjam politiko avstrijske diplomacije. Žal, da je nisem mogel zagovarjati, ampak sem jo v „Napredni Misli“ menda prvi na Slovenskem javno obsodil v prepričanju, da je ta politika ne le v kvar Slovanov, ampak v enaki meri v kvar monarhije same. Edino Ilirci krog ljubljanskega „Dneva“ so se postavili načeloma proti našim nazorom, kljub temu so morali priznati, da narodni ideal Slovencev more biti le združena Slovenija.²⁾ V ostalem pa zavračajo idejo federalistične Avstrije, češ, da se ta ideja ne da zadovoljivo rešiti za Slovence, edina rešitev je baje ta, da delamo na to, da pridemo enkrat Slovenci iz mej monarhije in se politično in nacionalno združimo z ostalimi Jugoslovani. Postavlja se torej univerzalen jugoslovanski ideal, kateri se da po njih lastnem pripoznanju realizirati le potom revolucije, nad naš slovenski ideal, katerega uresničenje upamo in hočemo doseči tudi v okvirju monarhije, s treznim in vztrajnim političnim delom.

Iz ljubljanskih ilirskih krogov je izšel — ali vsaj insperiran je bil — v pražkem „Času“, (štef. 91. in 92.) članek: „Sjednocovací huntí jihoslovanské mezi Slovinci“,³⁾ kjer se očitno bahajo z svojim jugoslovanskim iredentizmom in revolučnim idealom. Doslovno pišejo: „Slovenski nacionalisti so v ozki zvezi z enakimi organizacijami na Hrvaškem in v Dalmaciji, kažejo mnogo energije, sposobnosti in življenja. Na mesto dosedanjega plemenskega

¹⁾ V „Dnevu“ štev. 463.

²⁾ V „Dnevu“ štev. 465. in drugod.

³⁾ Ljubljanski „Dan“ je njegovo vsebino že vnaprej pravilno napovedal.

slovenskega, hrvatskega in srbskega nacionalizma proglašajo enoten jugoslovanski nacionalizem in povdarjajo neobhodnost kulturno gospodarske in politične spojitve Jugoslovanov (Slovencev, Hrvatov in Srbov). Edino v tem vidijo garancijo eksistence lastnega naroda. Seveda, njih ideologija je revolucija, kar je razumljivo, če se uvaža, da je njih ideal iredentističen“.

Navajamo to v dokaz, kako lahkomišno se igrajo ti nikomur odgovorni ljudje z besedami, katerih pomen in posledice ne padejo na nje, ampak na slovenski narod. In če se njih lahkomišna brbljavost zavrne, vržejo vam nesramno v obraz psovko: denunciant! To je karakteristično za današnje Ilirce.

Ste torej dve alternativni: Združena Slovenija v mejah monarhije, ali izven monarhije.

Vzemimo ilirsko alternativo! Pod kakšnimi pogoji se da urediti? Prvi pogoj je, da Avstrija kot država razpade, kar je mogoče danes le v slučaju vojnega konflikta. Tu je treba predpolagati zopet: prvič, da Srbija s svojimi zavezniki Avstrijo premaga in okupira slovensko ozemlje, drugič je treba uvaževati možnost, ako bi Srbija kot zmagovalka morebiti ne prišla po okupaciji slovenskega ozemlja v podoben položaj, v kakeršnem je sedaj glede Albanije, tretjič je spričo nepobitnega dejstva, da so se Srbi napram severnemu bolgarskemu življu v Makedoniji izkazali kot sila nestrpen narod, upravičeno vprašanje, če imamo Slovenci v srbski državi res pričakovati to, po čemur hrepenimo in kar kot narod neobhodno potrebujemo t. j. svobodni kulturni in politični razvoj. Ni namreč izključeno, da bi prišlo v tem slučaju do enakega razmerja med Slovenci in Srbi, kakeršno je danes med katoliškimi Poljaki in pravoslavnimi Rusi.

Ko bi bila dana garancija, da se vsi ti pogoji natanko tako izpolnijo, potem še le bi bila jugoslovanska iredenta moralno utemeljena, tako pa ni.

Ali drugo vprašanje je, če more biti iredentističen jugoslovanski ideal, kak slovenski politični program.

To ne more biti in sicer zaradi tega. Vsaka stranka, ki hoče pozitivno delati za narod oziroma za sloje naroda, katerih interese zastopa, mora se postaviti na bazo legalnosti, ker sicer se sploh ne more udejstvovati kot faktor v političnem organizmu, zakaj obstoj stranke je vezan na obstoječe državne zakone. Zaraditega je vsak illoyalen program za politično stranko nekaj apriori nemogočega. Mi Slovenci, katerih glavno orožje obstoji v motikah in kosah, pa smo posebno primorani delati politiko, ki se giblje v

mejah ustavno nam zjamčenih pravic, ne moremo delati iredentistične politike, ki pelje narod sigurno v pogubo.

Ilirci hočejo svoj iredentistični ideal jugoslovanstva napredni stranki takorekoč oktroirati, zmerjajoč treznejše naše politike s petolizniki in strahopetci in vendar je ne le taktično in previdno, ampak naravnost politično neobhodno potrebno, da stranka vsak tak poskus alimine odklanja, posebno v današnjem težkem položaju, v katerem se stranka nahaja.

Naši Ilirci menda ne vedo, da jedro naprednih strank na Slovenskem tvori uradništvo, kateremu bi bilo absolutno nemogoče vztrajati pri stranki, ki bi hotela zasledovati nelojalne tendence, kakor to zahtevajo naši jugoslovanski radikalci. Posledica njih jugoslovanskega iredentizma bi bil splošen prestop uradništva h klerikalni stranki — kar bi pomenilo velik neuspeh napredne politike na Slovenskem.

Ako Ilirci pravijo, da oni ne morejo delati lojalne politike, je to njih stvar, za katero morajo prevzeti tudi sami odgovornost. Nimam pravice govoriti v imenu kake stranke ali struje, izražam le svoje mnenje, ako pravim, da ima napredna stranka popolno pravico, protestirati proti temu, da bi par političnih vajencev, ki si hočejo pomagati z jugoslovanskim iredentizmom na političnega konja, smelo delati to svojo „politiko“ v imenu naprednih strank, ki morajo nositi vso odgovornost. Tudi narodno-radikalna struja bo morala izpregovoriti odločno besedo v tej stvari, kajti preveč se je že na njen rovaš agitiralo za ilirizem, ki se očitvidno bliža svojemu koncu.

Jugoslovanski radikalizem je fantom, o katerem se da sanjati in o njem filozofirati v samih pogojnikih, če bi, potem bi, ako bi, da bi itd., ampak trezne pozitivne politike za slovenski narod na taki podlagi ni mogoče delati. Duševna bilanca ilirizma na Slovenskem je že danes očitno pasivna; ilirizem ima samo eden pozitiven efekt, namreč ta, da je napeljal vodo na mlin klerikalne stranke, ki bo vse ekstremne pojave jugoslovanskega navdušenja uspešno izrabila v svoj prid proti naprednim strankam. Ako se klerikalci Ilircem od daleč laskajo, imajo zato svoje dobre razloge, napredni Slovenci pa se ilirskega gibanja ne moremo prav nič veseliti. Očitano se nam je, da ne poznamo razmer na Slovenskem; poznamo jih prav dobro, žalibog, da so prav žalostne in ilirsko gibanje jih dela še bolj žalostne. Zdi se pa nam, da se nekateri naprednjaki v domovini ne zavedajo, v kako težavnem položaju žive napredne

stranke in bi morali ravno v sedanjih razburkanih časih, ko ima vsaka beseda trikrat težje posledice, tudi dobro premisliti prej, predno se kaj zapiše. Naš uvodnik je bil resen opomin na vse strani, katerega pa nekateri niso hoteli razumeti. Nam je to lahko popolnoma egalno, samo če ne bomo morali zato vsi skupaj še kaj obžalovati. Za svojo osebo jugoslovanski radikalizem zavračam, ker je absolutno neprikladen za to, da bi se nanj mogla opirati napredna slovenska politika. Fundament njen za enkrat še ostane federativna Avstrija, v kateri iščemo realiziranje svojega narodnega ideala: združene Slovenije.

Pristavek. Sodeč po zadnjih izjavah Ilircev v „Dnevu“, so se začeli v svojem jugoslovanskem radikalizmu čudovito umikati: danes že priznavajo zedinjeno Slovenijo v mejah Avstrije!¹⁾ Tako je prišel neugnani jugoslovanski radikalizem na stališče, na katerem smo stali mi že od začetka. Združena Slovenija pa se mora, kakor zatrjujejo, naslanjati na ostale Jugoslovane. Na koga pa se naj Slovenci naslanjamo, če ne na Jugoslovane, v kolikor morejo priti pri tem v poštev, recimo naravnost: na avstrijske Jugoslovane; na Nemce, Italijane ali Madžare se gotovo ne moremo naslanjati! To so ob sebi razumljive stvari, zaradi katerih ni bilo treba toliko krika in psovanja! Mi smo zmirjanje Ilircev mirno prenašali zaradi dobre stvari. Naj jim bo odpuščeno zato, ker je resnica zmagala!

UŠENIČNIK O VERI IN ETIKI.

Dr. Aleš Ušeničnik je torej odložil orožje, češ, da noče več odgovarjati „Napredni Misli“ in dr. Rostoharju. Če dr. Ušeničnik ž menoj polemizira ali ne, to je popolnoma njegova stvar. Dejstvo pa le ostane, da je dr. Ušeničnik izgubil svojo pozicijo. To danes vedo tudi treznomisleči katoliški ljudje. Polemika je morala končati tako, kakor se je končala, ker protislovnih tez ni mogoče obraniti pred logiko razuma. S tem bi bila ta stvar za nas pravzaprav končana. Vendar, dr. Ušeničnik je v svoji zadnji repliki napel osebni ton. To je bilo čisto odveč, zakaj stvarni položaj ostane vkljub temu tak, kakoršen je v resnici. Dr. Ušeničnik je s svojimi dokazi pri kraju, zato se je zatekel na pomoč k otročjim

¹⁾ To pa že ni več jugoslovanski problem, katerega Slovenci sploh ne moremo reševati, ampak reševale ga bodo Avstro-Ogrska in balkanske države oziroma njih armade, ampak to je naš interen avstrijski problem.

Preporodovcem, na katere se resno sklicuje proti meni. Preporodovci, ki bi dobili vsi skupaj debelo dvojko zato, kar so doslej servirali potrpežljivi slovenski javnosti v svojem organu, so dr. Ušeničniku postali avtoriteta. To vzbuja naravnost čut pomilovanja. Ampak dr. Ušeničnik nam bo morda celo zameril, če pravimo, da je postal otročji. Da ostane v svoji maniri dosleden, začel je lomiti kopje pod drugim ščitom, hoče namreč odslej polemizirati sam s seboj, pri tem pa le misli na mene. Svobodno mu, ako misli, da bo na tem potu srečnejši. Poznati je iz njegove zadnje replike, da dr. Ušeničnik ne vidi rad, da ga kritiziramo; mi bi sicer iz srca radi ustregli njegovi želji, toda ne moremo, ker javno izražene nazore kritizirati je dolžnost vsakega, ako vidi, da se od resnice oddaljujejo. Čisti namen naše kritike je in ostane, da se pojasni resnica. Zaraditega bomo dr. Ušeničnika še nadalje kritizirali.

Začnimo torej z Ušeničnikovo tezo, ki se glasi: „da je mogoče etiko le religiozno utemeljiti, da pa je ni mogoče utemeljiti zlasti ne s principom narodnosti, kakor bi rad narodni radikalizem“.

Najprej dr. Ušeničnik sam prizna, da je narodno čustvo brezdvoma tudi lahko npravna moč, ki je zmožna heroizma. To je dragoceno priznanje. Dr. Ušeničnik pa ni izvajal posledic, ki iz tega sledijo, ampak pravi, da to ni vprašanje, marveč le, „ali ima (ljubezen do samega sebe, ali materinska ljubezen, ali v našem slučaju) narodno čustvo vse v sebi, kar treba, da pred pametjo obrazloži vsa, iz tega čustva izvirajoča dajanja kot npravna“. In dalje pravi: „Naš argument je kratko ta: Če naj je narodno čustvo prvo počelo npravnosti, mora dajati narodnost npravnosti moč in mora biti ob enem merilo za dobro in slabo, za pravo in nepravo. To sta namreč npravnosti bitna znaka: iz nje ukaza je dolžnost in nje rabsodba je pravec za npravno življenje. A narodnost ne more utemeljiti ne enega ne drugega“.

Ušeničnik torej tu zanika, da bi narodnost mogla dajati npravnosti moč; zanika tako izrecno, kakor v začetku zatrjuje rekoč, da je „narodno čustvo brezdvoma tudi lahko npravna moč,“ torej bi bilo glasom zgorajšnje Ušeničnikove teze¹⁾ narodno čustvo tudi „prvo počelo npravnosti.“ To je vendar očitno protislovje! Zato je pač maloumesten dr. Ušeničnikov izgovor, češ, da je moji prevzvišenosti na učenjaškem stolcu zastonj kaj dokazovati, ker baje nisem dovzeten za misli in dokaze drugih.

¹⁾ Glej citirani stavek: Naš argument je kratko ta: i. t. d.

Bogme, za take in enake dokaze noben razsoden človek ne more biti do vzeten.

Konstatiram dalje, da mi dr. Ušeničnik podtika trditve, katerih nisem nikoli postavil. Nikjer ne trdim, da ima narodno čustvo vse v sebi, kar treba, da pred pametjo obrazloži (t. j. utemelji) vsa iz tega čustva izvirajoča dejanja kot npravna. Nasprotno zavračam vse izrodke narodnega fanatizma. To podtikanje sem že na drugem mestu¹⁾ zavrnil kot brezprimerno nekorektnost. Dr. Ušeničnik je ta moj očitek tiho utaknil v žep, namesto, da bi bil svojo trditev dokazal. Dr. Ušeničnika nič ne ženira, da me celo citira doslovno takole: Npravnost je regulativ življenja, kot tak nam je najvišje načelo.²⁾ Npravnost pa ima svoj pravi smisel v socialnem življenju poedincev in njena najmočnejša korenina je ravno narodno čustvo in zato stavimo narodnost tudi v praktičnem življenju na prvo mesto in narodne dolžnosti smatramo za najvišje dolžnosti.³⁾

Ali ne sledi iz tega jasno, da mi je narodnost vrednota zaradi npravnosti in npravnost je postulat, ki izhaja iz življenja kot njegov regulativ. Npravnost utemeljuje pred pametjo življenje, kot absolutno realno dobro, ne narodno čustvo, ki je pa brez dvoma mogočen vir npravnega ojačenja, kar Ušeničnik sam priznava. Ušeničnik sam pravi dalje: „Pravzaprav bi bila narodnim radikalcem npravnost prvo“ — pristavljam: najvišji postulat — „najvišje načelo življenja“. To je popolnoma pravilno. Ali pa hoče dr. Ušeničnik s tem dokazati podvrženo mi trditev? Ali hoče s tem morda dokazati, da je nelogično, če trdim, da je narodno čustvo vir npravnega ojačenja, recimo „najmočnejša in najgloblja korenina“ npravnosti?

Da je narodno čustvo vir npravnega ojačenja ali kakor pravi dr. Ušeničnik „npravna moč“, ni pa kak logični postulat, to je za mene spoznanje, katerega tudi dr. Ušeničnik sam priznava. Na drugi strani mi je človeško življenje najvišja, absolutna vrednota. Spoznana resnica mi je nadalje, da je npravnost regulativ človeškega življenja, ki se nam kaže v svojih dveh oblikah kot individualno in socialno življenje. Ali ne sledi iz tega logično, da je narodnost, ki se nam kaže v narodnem čustvu kot faktor npravnosti življenjska vrednota? In ker je narodno življenje najvišja socialna oblika življenja, ali ne sledi iz tega tudi to, da se v praktičnem življenju narodnostne dolžnosti stavijo na prvo mesto, ker so

¹⁾ Glej „Napredna Misel“ štv. 4., str. 174.

²⁾ Pristavljamo tu: najvišji postulat.

³⁾ Pristavljamo: stavimo jih zaradi npravnosti na najvišje mesto.

obenem nraven postulat ohranitve in razvoja človeškega življenja sploh? Ravnotako nepravilno je trditi, da je po smislu moje argumentacije „edina korenina npravnosti narodnost“. Ali se dr. Ušeničnik ne spominja več, da sem v kritiki Mahničevega nazora o narodnosti izrecno poudaril, da je tudi versko čustvo vir npravnega ojačenja?

Ušeničnik ne ve razločevati „npravnega ojačenja“, od npravnega pravca. Če pa on tega ne razločuje, ne sme to trditi o meni. Spričo navedenega, je naravnost smešna trditev, češ, da sem sam čutil dokazano nemoč svojega argumenta.

Ušeničnik nadalje trdi, da istovetim narodnost s socialnostjo. Če pravim, da je socialno življenje de facto narodnostno življenje, s tem še ne istovetim narodnega življenja s socialnim življenjem ali narodnosti z socialnostjo, saj vendar priznavam rodbinsko in združno življenje, ki so tudi oblike socialnega življenja. V teh stavkih je z drugimi besedami povedano isto, kakor v stavku: „Narod je najprirodnejša oblika socialnega življenja in v splošnem lahko rečemo, da socialno življenje, katero živijo poedinci človeškega plemena, je de facto narodnostno življenje“.

Ušeničnik je sicer pravilno razumel to-le argumentacijo: Npravnosti najgloblja korenina je socialnost. A socialno življenje je realno narodno življenje. Torej je najgloblja korenina npravnosti narodnost“. Samo dosleden bi bil moral ostati. In to žal ni. Takoj v naslednjem odstavku pravi med drugim, da, ker je polje socialnosti silno obsežno, je mogoče tako zasnovati celo socialno etiko, da pa vendar tudi socialnost ne more biti zadnja osnova etike. Razumi, kdor more! Nelogično je vsekako trditi, da je mogoče s socialnostjo zasnovati socialno etiko in v isti sapi zopet trditi, da socialnost ne more biti zadnja osnova etike. Osnova je osnova, in kar ni „zadnja“ osnova, to sploh ni prava osnova. Poleg tega je napravil Ušeničnik tu zopet to napako, da zamenjuje socialnost kot čustvo s socialnim življenjem, podobno kakor je zgoraj zamenjal narodnost z narodnim čustvom. To pa ni eno in isto. S socialnim kakor z narodnim čustvom se ne da utemeljevati npravnosti, ampak se mora priznavati njegova npravna moč. Pravilno je le trditi, da iz socialnega življenja kakor iz narodnega utemeljujemo postulat npravnosti, ker je socialno oziroma narodnostno življenje najvišja oblika realnega človeškega življenja in ker je človeško življenje najvišje realno dobro, katero človek pozna. Ako abstrahirate od socialnega človeškega življenja npravnost, sploh nima nobenega smisla več. Npravnost je pravilnost ali smotrenost človeškega življenja in nič več.

Ker Ušeničnik zamenjuje socialnost s socialnim življenjem, zato so vsi njegovi naslednji ugovori brezpredmetni. Le zaradi doslednosti jih hočemo na tem mestu pretresti.

Ušeničnik pravi, da socialnost (misli menda socialno čustvo) ne more dati za vse krize življenja zadostne npravne moči in pristavlja: „Lehko je umeti, naj človek podredi svoje interese socialnim interesom, ker je socialna blaginja tudi njegova blaginja;“ to je veledragoceno priznanje, h kateremu se še povrnemo; — „a zakaj bi bil — vprašuje Ušeničnik — človek dolžan tudi sam sebe žrtvovati za družbo“?

Odgovarjam: zahteve, da bi se moral človek žrtvovati za družbo, to se pravi, da bi žrtvoval svoje življenje za njo, ne more utemeljiti nobena etika, niti socialna ali narodna, niti individualna, niti racionalistična, niti verska. To sploh ni v moči etičnih razlogov, temveč take žrtve segajo preko mej njene argumentacije, imenujemo jih po pravici pojave heroizma. Ne izhajajo iz logične utemeljitve razuma, ampak iz irracionalne sile čustva, ki ne vprašuje po racionalnih etičnih argumentih in protiargumentih. Mi, ki živimo in katerih blaginji so bile doprinešene žrtve mrtvih, gledamo na žrtve herojev z stališča socialnega življenja in jih smatramo za dobra npravna fakta, ali ob enem smo si v svesti, da nima nobenega načela, nobenega postulata, s katerim bi jih utemeljili kot nujna dejanja, ki bi sledila iz njih kot posledica iz svojega razloga. Ušeničnik naj le poskusi pojave heroizma utemeljiti iz kakega etičnega postulata, kmalu se bo moral prepričati o resničnosti našega nazora, ob enem pa se mu bo pokazal pomen čustva narodnega kakor socialnega za npravnost v novi luči. Drugi argument, ki ga Ušeničnik navaja proti narodnostnemu etičnemu stališču je ta, češ da „socialnost ni zadosten kriterij za npravno dobro in slabo. Lahko je dejanje nenpravno če tudi ni socialno kvarno, in lahko je nenpravno če tudi je socialno dobro“. Kot dokaz zato navaja, da so nekateri narodi morili nebolgljene otroke in betežne starce, ker so videli, da se taki ljudje sebi in drugim v nadlogo. Odgovor na to je z našega stališča lahak in jasen: Ta dejanja so bila gotovo protinpravna, ker pomenijo toliko, kakor uničevanje človeškega življenja, in zato so bila pravzaprav tudi antisocialna dejanja. K temu pristavljamo, da so nam znane še mnogo hujše reči. Tako n. pr. vemo, da je katoliška cerkev imela inštitucije, ki so se pečale s tem, da so brutalno preganjale ljudi, ki so bili katoliški družbi in cerkvi nadležni. Te katoliške inštitucije so se imenoval „svete inkvizicije,“ žrtve katoliških inkvizicij pa „krivoverci“. Na tisoče in tisoče človeških življenj so uničile

te inkvizicije, koliko tisoč ljudi so mučili v ječah, o tem niti ne govorimo — vse to pa v imenu edino prave katoliške vere in morale! Človek, zaradi tega pa ne smeš dvomiti o absolutnosti katoliških načel, katere edine morejo dati moralno moči za vse krize človeškega življenja!

Dr. Ušeničnik je našel v mojih izvajanjih celo sofizem; v čem ta sofizem obstoji, tega pa nam ni hotel izdati. Namesto tega nam pripoveduje na dolgo in široko, da narodni radikalizem je narodni fanatizem, da narodnost ni kar kratkomalo socialnost i. t. d.

Ušeničnik se spodtika nad mojim stavkom: „če ljubim svoj narod, ali moram zaradi tega ostale narode sovražiti?“ in pristavlja k temu, da „to res ne sledi,“ pa vendar podtika narodnemu radikalizmu, češ da oznanja brezobziren narodni egoizem; ki zahteva, da se druge narode sovraži in zatira,¹⁾ Ušeničnik je brez pomislov prešel naslednji moj stavek: Kdor vidi v narodnostnem življenju tako veliko dobro, kakor vidi to življenski nazor narodnega radikalizma, za tega sledi logično, da mora uvaževati in spoštovati vsako narodnost, narodno življenje vsakega človeka brez izjeme. To se pravi z drugimi besedami: iz našega narodnostnega življenskega načela sledi brezpogojno zahteva enakopravnosti vseh narodnosti, ne pa nadvlada in nasilje enega naroda nad drugim.²⁾ To pa je nekaj povsem drugega, kakor to, kar Ušeničnik podtika narodnemu radikalizmu. Da sovraštvo in ljubezen nista logična postulata, ki bi se dala z razlogi razuma utemeljevati, ampak da so to psihični pojavi, ki se pojavljajo in menjajo po zakonih realnega psihičnega življenja, to so danes že splošno znane in priznane resnice. Dr. Ušeničniku še niso znane, kar tukaj konstatiramo.

In sedaj čujmo še to, kako je dr. Ušeničnik obranil katoliško narodno načelo, ki se glasi:³⁾ Vsi narodi morajo moliti k istemu Bogu „Oče naš!“ zato bi morali biti vsi narodni boji le tekme bratskih narodov, ki bi imeli poleg vseh vsebin živo zavest skupnosti“. Mi smo to načelo zavrnil kot prazne besede — ne glede na to, da je s tem narodna pravičnost omejena na ozko-srčno katoliško versko stališče — sklicujoč se na dejstvo, da nas nemški katoličani zatirajo vkljub temu, da molimo ž njimi vred k istemu Bogu „Oče naš!“

Ušeničnik pa se hoče izviti z izgovorom, češ, da ti Nemci

¹⁾ Glej posebno v 5. števil. „Časa“ stran 379.

²⁾ Glej N. M. števil. 4. str. 177.

³⁾ Glej „Čas“ let. VI. zv. 1. str. 5.

niso dovolj katoliški in da „Oče naš“ slabo molijo. Na to odgovarjamo: dr. Ušeničnik prvič ni upravičen trditi, da dunajski krščanski socialci, ki zatirajo Čehe, slabo molijo „Oče naš!“ Saj niso nič slabši in nič boljši, kakor je dr. Ušeničnik in njegovi ljudje v S. L. S. Dunajski katoličani z isto pravico lahko zatrjujejo, da prav molijo „Oče naš!“, kakor more Ušeničnik to o sebi trditi. Kdo je tu kompetenten odločevati, kdo pa jih bo naučil prav moliti „Oče naš!“? Stvar torej s tem ni rešena. Dr. Ušeničnikovo dokazovanje pravilnosti katoliškega narodnostnega načela je pravzaprav le *circulus vitiosus*. Hoče namreč iz načela: vsi narodi morajo moliti k istemu Bogu „Oče naš“ izvajati kot logično posledico: „zato bi morali biti vsi narodni boji le tekme bratskih narodov; ali zopet dokazuje, kdo dobro moli k istemu Bogu „Oče naš!“ in kdo ne, po tem, če je v narodnem oziru pravičen ali krivičen. To se pravi vendar dokazovati razloge s posledicami, in iskati kriterij pravega katoličanstva v mednarodni strpnosti in pravičnosti; potemtakem bi bila narodnost vendarle nad katoličanstvom. Mi pa smo trdili, da Nemce njih katoliško prepričanje nič ne ženira, da bi ne bili narodni šoviniisti in zatirali Slovanov. Če res sledi enakopravnost in enakoveljavnost vseh narodov iz katoliškega načela, tedaj morate, gospod doktor, to dokazati direktno iz katoliškega načela t. j. iz zavesti, da molijo narodi k istemu Bogu: „Oče naš“, ergo se morajo spoštovati kot bratski narodi. Pravimo, da iz tega načela kaj takega niti teoretično niti praktično ne sledi. In Ušeničnikov dokaz je neveljaven.

Menim, da bi bilo mnogo umestnejše, če bi si dr. Ušeničnik prisvojil malo več objektivnega znanja, kakor pa, da se je začel spodtikati nad mojo „prevzvišenostjo na učenjaškem stolcu“, ki dela dr. Ušeničniku in njegovim ljudem očitvidno velike preglavice.

SKRB ZA DUŠEVNO NERAZVITE OTROKE IN POMOŽNE ŠOLE.

Konec.

DUŠEVNA POKVARJENOST ABNORMALNEGA OTROKA IN NJEJOVA VZGOJA.

Ako hočemo napredovati v uspehih pomožnih šol, moramo tudi organizirati študij duševnega stanja abnormalnega otroka. V tem oziru je upati skorajšnje pomoči, ker misli ustanoviti mesto Praga pedologični zavod. Študij duše abnormalnega otroka je tem važnejši za učitelja, ker pogloblja poznanje duševnega življenja normalnega otroka.

Pri organizaciji pomožnih šol in zavodov je potrebno sodelovanje vsega učiteljstva, ni pa samo lahko določiti kdo spada v normalno šolo in kdo v pomožno. Uspeh pomožnega učitelja bo tem večji, čim boljše bo njegovo opazovanje in informacija s strani prejšnega učitelja. Razvoj pomožnega šolstva torej zahteva, da bi bil vsak učitelj poučen o temeljnih točkah abnormalnih znakov otroškega duševnega življenja in o načinu opazovanja istega.

Kateri učenec spada v pomožno šolo? Danes smo si že na jasnem, kdo ne spada v pomožno šolo, da pa bomo na to vprašanje lahko tudi pozitivno odgovorili, je treba še mnogo primerjalnega študija, razvoja zmožnosti normalnega in abnormalnega otroka. Pri svoji notranji organizaciji si mora biti pomožna šola zvesta kvalitativne razlike duševnega stanja pri normalnem in abnormalnem otroku. Ljudska šola stremi za harmoničnim razvojem vseh zmožnosti, med tem ko skuša pomožna šola predvsem razviti one zmožnosti, katerih je največ našla, ona skuša vzgojiti lastnosti, ki so najmanj pokvarjene in za življenje najbolj potrebne; na harmonični razvoj mora resignirati.

Pri organizaciji pomožne šole se je mislilo, da zadostuje, če se skrajša čas pouka ali če se izpustijo nekateri predmeti, ker se je smatralo slaboumne otroke za enake normalnim, samo da je bil njih razvoj prepočasen oziroma zamujen. Toda slaboumen otrok ni samo nekoliko let mlajši napram normalnemu, za gotovo stopnjo nižji v razvoju, ampak cela njegova narava je druga,

njegov razvoj je neenakomeren, delni. Zato ne zadostuje sama redukcija snovi ljudske šole. Pouk na pomožnih šolah mora biti drugače urejen, kot na ljudskih, da se more odpomoči temeljnim pomanjkanjem, ki so vzrok učenčeve abnormalne inferiornosti. Predvsem se morajo razviti one pozitivne zmožnosti, potom katerih si bo mogel učenec pomožne šole priboriti v življenju svojo eksistenco.

Težišče pouka pomožne šole je torej v delavnici, na vrtu ali na polju. V pomožni šoli naj se priuče gojenci rokodelstva in obrtništva. Tako se ima dosedanja učilna šola spremeniti v delovno šolo, kar se v ljudski šoli morda še dolgo ne bo uveljavilo. Izkušnosti, ki se bodo na ta način pridobile na pomožnih šolah bodo gotovo mnogo koristile pri reformi pouka na šolah za normalne otroke.

PRAVNO VARSTVO SLABOUMNIH.

Kakor je socialna skrb doslej zanemarjala vse majhne in slabe, tako se tudi naše gospodarstvo ni brigalo za one vrste, ki niso same glasno zahtevale izboljšanja. Šele energično delo na polju zasebne dobroteljske je v zadnjem času vzbudilo vest zakonodajcev v tej smeri. Danes se odločno zahteva boljše pravno varstvo slaboumnih in varstvo družbe proti ogroževanju zločincev, ki se večinoma rekrutirajo z vrst slaboumnih.

Civilni zakon stavlja v § 21. vse osebe, ki radi svojega duševnega stanja niso zmožne dovolj skrbeti za svoje interese, v posebno varstvo s tem, da dobe zastopnika-oskrbnika; finejše razlike med norci in neumnimi zakon ne pozna. To varstvo je zato nepopolno, ker ne more biti vsaka anomalija duševnih zmožnosti že obenem vzrok za pravno oskrbnništvo slaboumnega. Pravno varstvo slaboumnih vsebuje še § 1306, § 1494, § 865 in § 84. To pravno varstvo slaboumnih nikakor ni zadostno.

Kako je poskrbljeno za slaboumne v kazenskem pravu? Zakon smatra vsakogar za odgovornega za njegova dela ali njih opustitev, nepoznanje zakona ne opravičuje. Kje začenja odgovornost in kdo si more osvojiti poznanje zakona? Slaboumnosti sedanje kazensko pravo ne pozna (avstrijsko), samo oni je kazni prost, ki je zgubil razum popolnoma. Sedanje kazensko pravo pripoznava slaboumnost le kot olajševalni vzrok.

Mnogo olajšav za slaboumne vsebuje kazenska predloga iz l. 1907. Pripoznava se zmanjšana odgovornost slaboumnih. Sploh zadnji čas zmaguje prepričanje, da se pri sločinu obsoja osebnost in ne čin sam. Ravno največji zločinci so večina izključno

patološke individualitete. Sedaj se godi v tem oziru slaboumnemu v civilnem in kazenskem pravu hujše, kot kretenu in zblaznelemu. Po novi predlogi mora sodnija določiti slaboumnemu oskrbnika ali varuha in pri tem radi boljšega varstva ni vezana na željo očetovo ali sorodnikov.

Varnost družbe proti antisocialnim individuom in gospodarskim škodam zahteva večjo pravno varstvo slaboumnih. Praktično pravno varstvo slaboumnih mora imeti dvojni cilj: varstvo osebe in varstvo ter zavarovanje gmotne ekzistence. Predvsem moramo slaboumne skrbno braniti pred izkoriščanjem in tiranstvom. Kdor pozna slasti in strasti vojaškega življenja, ta bo že radi humanitete zahteval oproščenje slaboumnih od vojaške službe.

DEGENERAČNI VPLIVI ALKOHOLA NA POTOMCE.

Vedno napredujoča kultura zahteva močnejših ljudi. Opazujemo pa, da je potomstvo vedno slabejše in nervozno. In k temu prispeva gotovo največ alkohol. Večina slaboumnih otrok se ima zahvaliti za svojo abnormalnost ravno alkoholu, posredno ali neposredno. To zlo bi morala preganjati z vsemi sredstvi država, kot vsak posameznik. Večina ljudi še vedno ne ve, da ekzistirajo dolžnosti človeka k družbi, narodu in potomcem doslej narojenim. Poglejmo, kaj pravi znanstveno opazovanje o vplivu alkohola na potomce:

Beszola je konstatiral l. 1901. s statistiko približno 8000 idijotov v Švici, da so bili zaplojeni v onem letnem času, ko se največ pije, t. j. v predpustu in trgatvi. Na Doljnem Avstrijskem je opazoval izkušen učitelj, da kaže slabi letnik učencev I. razreda na dobro vinsko letino pred šestimi leti: Bonnevillie dokazuje, da je bilo v pariškem zdravilnem zavodu 62% idijotov-otrok starišev-pijancev, v mnogih slučajih se je dokazala koncepcija v pijanosti. Statistike zavoda za neumne, slaboumne in epileptične izkazujejo velike številke bolnih, katerih stariši so pijanci. Legrain je l. 1895 sledil potomstvu 215 pijanstvu vdanih rodbin do 4. kolena in pravi, da so degeneračni znaki v poznejših pokolenjih vedno hujši; posebno če sta oče in mati vdana pijači.

Množica strokovnjakov dokazuje s statistikami, zbranimi v kaznilnicah in prisilnih delavnicah, da je polovica do tri četrtine zločincev, postopačev in prostitutk potomstvo pijanih rodbin. Zločinstvo in npravno nazadovanje je znak degeneracije zakrivljene z alkoholom prednikov. Dr. Šimsa utemeljuje trditev z velikansko statistiko iz vseh delov sveta. Navaja tudi, da je l. 1899 statistika izkazala

take posledice alkohola pri otrocih na Kranjskem: Otroci pijancev so večinoma slabo razviti, majhni, blede in suhi, često slaboumní, imajo slab spomin, so nagnjeni k postopanju in zločinstvu, so razdražljivi, neubogljivi, boljším vplivom nepristopni in zato jih je težko vzgojevati.

Najbolj svarilno povdarja dr. Šimsa, da je s štatistikami neovržljivo dokazana podedovanost alkoholnih posledic, ki se v naslednjih generacijah sama od sebe veča.

Dr. Šimsa je končal svoja razmotrivanja s sledečím zaključkom:

1. Alkoholizem starišev ima degeneračni vpliv na potomstvo, katero podleaga v večji meri živčnim in duševnim boleznim in kaže razne stopinje slaboumnosti in abnormalnih značajev.

2. Otroci pijanih starišev podedujejo prirojeno telesno slabost, hitro umirajo ter so nagnjeni jetiki, ter drugim boleznim.

3. Zgraditi se morajo pomožne šole, zdravilni pedagoški zavodi z laboratoriji za znanstveno preiskovanje slaboumnih.

4. Edina možnost omejiti število slaboumnih in sploh vseh podedovanih bolezni, ki izvirajo iz alkohola, je v boju proti alkoholu, kot izvoru velikih socialnih škod.

GLUHONEMI — SLABOUMNI.

Često se dogajajo slučaji, da se sprejemajo slaboumní otroci v zavode za gluhoneme. Kdor je vzgajal v šoli gluhoneme otroke, ta je imel vsako leto priložnost, pečati se z umobolnimi otroci. Te, včasih velike neprijetnosti zakrivijo krogi, ki imajo posredni ali neposredni vpliv pri sprejemanju otrok v zavode za gluhoneme, potem zdravnik, ki daje takemu otroku spričevalo, stariši, ki pri sprejemanju marsikako okolščino iz raznih vzrokov zamolče ali pa sami niso na jasnem in končno učiteljstvo, ki deluje na zavodih za gluhoneme. V kratkem času, ki ga imajo na razpolago za preiskavo, se pač ne morejo dobro prepričati o pravem duševnem stanju gojenca, pri katerem velikokrat na prvi pogled ni videti znakov slaboumnosti.

Priporočati pa je kar največja opreznost v tem oziru, da prihranimo starišem kruto varanje, ko si 1—2 letnem brezuspešnem trudu v gluhonemnici ne vedo kaj početi z otrokom.

SLABOUMNI NA DEŽELI.

Napačno bi bilo misliti, da rekrutirajo slaboumne samo mesta. Na deželi lahko nastanejo duševne bolezni in slaboumnost ravnotako, kot povsod drugod. Razmere poljedelskih delavcev so

v tem oziru ponekod prav obupne. Poljedelsko delo je sicer najzdravejše, a samo za onega, ki se dobro naje in si more primerno urediti delavni čas. Stanovanja poljedelskih delavcev so vse prej kot zdrava. Vrh tega spremlja alkohol poljedelskega delavca od zibelke do groba. Najžalostnejša kapitola teh razmer pa je, nezadostna skrb za mater in otroka, katere se na deželi pravzaprav niti ne pozna. Vemo, kako živijo matere za časa nosečnosti in po porodu: drugi dan so že na njivi. Surovost, brezobzirnost in gotove vrste fatalizem vlada celo v boljših kmečkih hišah. Kmalu dobi otrok alkohol, sledi večje ali manjše rušenje v duševnem razvoju. Vsemu temu se pridružuje še popolno zanemarjanje duševnega razvoja starejših otrok in izrabljanje v poljedelskem delu.

Nebroj nesreč so že napravili na deželi otročiči, ki so bili prepuščeni doma samim sebi. Čemu se ne uvedejo primerna oskrbnišтва za čas, ko so stariši na polju?

Skrbimo za otroke dokler so še pri zdravi pameti, skrbimo za rodbino, ko nam še ne dajejo slaboumnih otrok.

O zadovoljivih uspehih prve pomožne šole na deželi je poročal učitelj pomožne šole J. Červásek. Absolventi si še v najrazličnejših strokah služijo svoj kruh. Eden je kočijaž, drugi dela na polju, tretji je pri vrtnarstvu, četrti pomaga pri zidarjih, peta je ostala pri materi. Brez te posebne vzgoje pa bi bili otroci nadlega v šoli in v življenju. Bilo je še par zanimivih referatov, ki pa deloma spopolnjujejo prejšnje ali pa podajajo stvari, ki zanimajo bolj strokovnjake. Predavali so še: M. dr. K. Herfort: O mongolizmu, Jos. Pelikán: Razvade abnormalnih otrok, J. M. dr. Toman: Oskrbnice v službi skrbi za slaboumne, Vaclav Rohlena: Ročna dela na pomožni šoli, B. Šimaček: O slaboumnih s kazenskega stališča, Frant. Sedláček: Naloga čeških mest v vprašanju skrbi za slaboumne i. dr.

Najznamenitejši visokošolski profesorji, zdravniki, juristi in učitelji so združili svoje moči, da s pomočjo javnih korporacij: občin, mest, dežele in države rešijo narodu kar največ delavnih sil, ki bi ga sicer v razvoju le ovirale.

S shodom je bila združena tudi razstava del slaboumnih otrok na pomožnih šolah in zavodih za slaboumne. Razstava je vse udeležence veselo presenetila ter jih obenem prepričala, da so v praktični skrbi za slaboumne otroke tujino dosegli; pedagogi pa so celo iznašli nova, lastna in zato učinkujoča sredstva, ceste in smeri, ki bodo češki pedagogiki sploh zelo koristile.

Želeti bi bilo, da bi se tudi pri nas tako resno pojmovalo „narodno delo“.

Vsa prireditve pa je bila združena tudi s precejšnjimi stroški. V ta namen je darovalo naučno ministerstvo 500 K, moravski deželni odbor 500 K, češki 300 K, praški mestni svet 400 K, češka deželna komisija za varstvo otrok 200 K in mnogo mestnih občin ter denarnih zavodov po 50, 20 in 10 K. A. R.

PREGLEDI IN REFERATI.

SLOVENSKA UMETNOST.

Nekaj o grafični umetnosti. (Konec.) Ali je pri naših razmerah potrebno opisati še ostale načine reproduciranja slik, v prvi vrsti fotolitografije (svetlotiska) in heliogravure, je vprašanje, ki bi ga skoraj zanikal. Kajti svetlotisek, kakor je tudi na litografskem polju ideal tehnične dovršenosti, ki si ga pač iznajditelj litografije ranjki Senefelder niti v snu ni predstavljal, vendar pri knjigotiskarstvu ni dobro uporaben, ampak služi najbolje pri reprodukcijah večjega formata. Za barvne reprodukcije te vrste je izborno uporabljiv trobarvni svetlotisek.

Ko bi imeli Slovenci zavod, ki bi se pečal s svetlotiskom, bi lahko vršil s časom veliko kulturno nalogo, posebno bi lahko mnogo koristil glede popularizacije boljših slovenskih slik. Toda pustimo to za boljšo prihodnost — dozdej stvar za nas še ni aktualna.

Istotako foto- ali heliogravura, fotomehanični globokotisek (bakrotisek). Čeprav je ta (sc. tisek) aristokrat med vsemi mehaničnimi načini tiskanja, vendar tudi ne spada v okvir pričujoče razprave, kajti, da bi kateri izmed slovenskih slikarjev nalašč za reprodukcijo potom heliogravure kaj naslikal, to je neverjetno.

Omenili smo te načine tiskanja le radi popolnosti.

Kdor govori o grafični umetnosti, ta ne misli navadno na našete mehanične načine tiskanja, ampak le na originalne reprodukcije, t. j. one, pri katerih je umetnik pri izdelanju negativa sam sodeloval, ga sam izdelal, ali pa je vsaj rizbo za tisek primerno narisal.

Prej ko zaključimo to razpravo, naj omenim še važnega namestnika lesoreza, linoleoreza. Linolej, seve enobarvni, se da izborno uporabiti za izrezavanje. Reže se lažje nego v les, a odtiski so isti, če izvzamemo izostajanje lesne strukture (žilavost), ki pa ni vedno zaželjena.

Mnogi bi se radi pečali z grafično umetnostjo, pa nimajo navodil in ne vedo, kje bi naročili material. Njim naj služi sledeči (sicer nepopolni) seznam spisov in nakupnih virov.

Prof. Al. Seibold, *Die Radierung*, Eßlingen A. N. Paul Neff Verlag (Max Schreiber) 1909, cena 3 K 80 v.

S. Berndt, *Der Originalholzschnitt*, razprava v Günther Wagnerjevi reklamni reviji šte. 2, 1912.

Navodilo za izdelovanje rizb za kemigrafijo, fototipijo autotipijo in fotolitografijo se dobi brezplačno pri tvrdki Angerer & Göschl, Dunaj XVI/1.

Katalog firme Paul Wenzel, Dresden — A. Weltinerstr. 30 (brezplačno) za vse materialije potrebne pri lesorezu, bakro-, cinkotisku in litografiji.

Umetniška loterija. Ideja je rodila sad! Čast narodnemu ženstvu, čast požrtvovalnim darovateljem med slovenskimi umetniki in hvala slovenskemu občinstvu, ki še vedno ni sito »narodnih davkov«. Žrebanje je blizu, in upati je, da bo vseh 20.000 srečk do takrat prodano.

20.000 K, lepa svota in mnogo obetajoča, če se pravilno uporabi. Ali sedaj smo prišli do najtežjih vprašanj. Prvič: Kdo bo deležen tega denarja? Drugič: Kdo bo odločeval, kako se naj ta svota uporabi?

Zaupam popolnoma treznosti in razsodnosti voditeljic Slov. ženskega društva. O dobri volji nočem niti govoriti, ta je sama ob sebi umljiva.

Toda brez zamere! Slov. žensko društvo menda ne bo moglo in smelo samo uporabljati tega denarja. Gotovo tega tudi ne name-rava. Soodločilno (pa tudi ne več!) besedo morajo imeti umetniki sami.

A kdo so slovenski umetniki? oziroma kateri bodo imeli pravico zastopati slov. umetnike pri tej stvari. Samo ljubljanski ali samo kranjski? Dovolj vprašanj, na katere ni baš najlažja stvar, najti odgovora.

Po mojem mnenju naj bi se ad hoc osnoval odbor slovenskih umetnikov, izvoljen pismeno od vseh slovenskih umetnikov, ki bi se hoteli volitve udeležiti. Oni, ki niso darovali slik, ne bi smeli biti a priori izključeni, ker morda niso ničesar imeli.

V ta odbor naj bi se izvolili zastopniki vseh markantnejših struj morda en moderni impresionist, en figuralist, en zastopnik starejše šole, en grafik in en kipar. Ti bi imeli pravico v pravih protokoli-ranih sejah odločati o svotah do 100 K. O večjih svotah pa bi smeli odločati le s pismenim odobranjem vseh umetnikov.

V principu bi trebalo razun tega odločiti, v kakšne namene se sme sploh denar uporabljati.

Tu se nam nudijo med drugim sledeče možnosti:

a) Denar se daruje umetniku, ki ga vsled bolezni, smrti v družini i. p. nujno rabi.

b) Denar se v isti namen ali v pokritje stroškov za nabavo materiala pri večjih naročilih posodi proti častni besedi, varstvu, zaplembi slik itd..

c) Podpirajo se talentirani dijaki na umetniških visokih šolah.

d) Podpore se dajejo za umetniška študijska potovanja, za

nadaljno izobrazbo i. dr. nadebudnim umetnikom.

e) Kupijo se umotvori za domače galerije, ako je nevarnost, da so isti vsled nameravane prodaje v tujino za Slovenijo izgubljeni.

f) Založijo se reprodukcije slov. umotvorov, (razglednice, zbirke ala kolo, stenske slike) ali ilustrovane monografije, ki jih Spl. slov. z. dr. razpečava v korist fondu.

g) dajejo se podpore za pod f navedene namene drugim institucijam (Slov. Matici itd.).

Med temi možnostmi so pod a, b, c in f navedene posebne važnosti.

Mogoče bi bilo še nekaj. Kakor vsi vemo, stoji umetniški paviljon, ki ga je slikar Jakopič ustanovil z lastnimi sredstvi bolje v svojo škodo, na trhljih nogah. Vsiljuje se nam misel, da bi se dal s tem denarjem kupiti ta paviljon, ki bi tako postal lastnina vseh slovenskih umetnikov. Ta misel je vsekakor vabljiva, ali pa je izvedljiva, o tem bo seveda v prvi vrsti Jakopič sam moral odločati, v drugi vrsti pa je treba vprašati, ali je sezidan tako, da lahko stoji dovolj dolgo. Vsekakor bi moral biti denar, ki je investiran v takem podjetju, plodonosen. To bi pa bil samo, če bi se razstave vršile česče in če bi se smele v paviljonu vršiti tudi druge umetniške ali tudi neumetniške priredbe, kakor predavanja, jour-fixi, plesi, druge razstave itd.

Da se more eden teh predlogov realizirati, naj se potom pismene ankete doseže soglasje vseh umetnikov. To bi svetoval onim, ki imajo pri tem glavno besedo že iz enostavnega razloga, ker se s tem rešijo odgovornosti, ki bi utegnili drugače roditi njim samim zelo neprijetne posledice.

Nasvetovani odbor bi bil, ako bi bil izvoljen, zastopnik vseh slov. umetnikov in bi lahko ostal v permanenci. Morda bi to bil ob enem pravi pot za ustanovitev prepotrebne organizacije slovenskih umetnikov. To je moj ceterum censes! S. Š.

O prodajnih cenah umotvorov bi bilo enkrat vredno v javnosti govoriti bolj obširno. Pri nas je posebno vprašanje cen velevažno radi tega, ker opažamo, da mnogo slikarjev ne ve, katere meje so mu stavljene v tem oziru. Premalo ne sme zahtevati, kajti to zahteva njegov ponos, preveč tudi ne, kajti v tem slučaju bi ne prodal svojih slik.

Nemogoče je, postaviti zanesljivo merilo, po katerem se naj računajo umotvori. Umotvori se ne morejo prodajati niti po velikosti, niti po teži, niti po množini rabljenega materiala. Odločati bi morala umetniška vrednost slike oz. kipa. To je pa tako elastičen pojem in tako kočljiv ob enem, da mora tu vsako razpravljanje prenehati.

Ko sem še kot »stud. art.« v zadnjem letniku imel naročilo naslikati portret neke starejše dame, sem že med delom premišljeval, koliko bom smel zahtevati za sliko. Vprašal sem svojega profesorja, ki mi je svetoval: Računajte material in delo. Na vprašanje, kako se delo računa, mi je svetoval, naj računam pet kron za uro. Delo sem izvršil v štirinajstih sejah po povprečno 2 uri, torej je bil račun $28 \times 5 K = 140 K$, kateri svoti se je pridružil še znesek okoli 20 K za material. Imel sem takrat utis, da je to zelo dobro plačano za lahko in zanimivo delo — dama je bila interesantna in je sedela

kakor kip — ki sem ga imel. Toda ta ključ je, kakor je na prvi pogled pravilen, vendar popolnoma nezanesljiv.

Grafiki bi bili, ako bi uporabljali ta ključ, še precej na dobrem, impresijonisti pa bi morali postati čevljarji, če bi hoteli živeti. Včasih rabi pokrajinar, da vlovi lep moment iz prirode, recimo lepo formacijo oblakov pri zahajajočem solncu, pol ure ali še manj, da napravi efektno sliko. Cena po gornjem merilu je v takem slučaju absurdna.

Ta primera zadostuje, da dokazuje neporabnost tega ključa za določanje cen. In vendar, kako potrebno bi bilo imeti merilo, s pomočjo katerega bi umetnik vsaj približno znal pogoditi vrednost svoje slike.

Če bi hoteli najti tako merilo, bi vendar morali vzeti kot temelj uporabo časa. Kakor je pa gornji slučaj pokazal, bi na pravilnost kalkulacije moralo uplivati več faktorjev.

Na končno vrednost umotvora namreč upliva poleg stroškov, ki jih je imel umetnik z modeli, materijalom, najemnino ateljeja, potovanjem itd. tudi lepota motiva, originalnost ideje, redkost sujeta (originalni tipi, eksotične pokrajine i. dr.), tehnične težkoče pri stvarjanju (gibajoči se modeli), neugodno vreme (slika ki predstavlja nevihto), težko dosegljivi motivi (planinske slike), nenadomestljivost modelov (portreti znamenitih ranjkih) i. dr.

Ko je gotov z delom, se bo uprašal umetnik, ali se je umotvor posrečil, t. j. ali odgovarja temu, kar je hotel ustvariti. Ako da, je vrednost umotvora gotovo večja nego v nasprotnem slučaju.

V vsakem slučaju mora pa biti odločitev prepuščena umetniku samemu, le žal, da mnogo umetnikov to pravico zlorablja. Med gori naštetimi faktorji, ki uplivajo na končno vrednost umotvora, se namreč ne nahaja glavni, ki se glasi: umetnikov *renomé*. Začetniki najraje grešijo v tem oziru. Nastavljajo svojim umotvorom horendne cene — in se s tem seveda sami kaznujejo, ker ne prodajo ničesar.

Če določi začetnik kot temelj izračunavanje cene svojemu umotvoru recimo 5 K za uro in če se začnejo ljudje trgati za njegove slike, potem ima samo ob sebi razumljivo, pravico, da si ta temelj poviša. Tako ima pri istem delu večji zaslužek. Če postane slaven, ni tu nobenih mej. Kolikor bo hotel, toliko bo dobil za svoje umotvore.

Toda to srečo ima med tisočerimi morda le eden in ta eden ne sme biti Slovenec, oz. ne sme iskati med Slovenci zaslužka.

Če si kdo služi toliko, da lahko brezskrbno izhaja, je to za Slovence-umetnika že nenavadna sreča.

Kdor je pa tako drzen, da kaki brezpomembni študiji pripiše takoj vrednost nekaj tisočakov, četudi je kot umetnik le znan pri čitalcih naših ljubljanskih dnevnikov, naj si pripiše sam posledice.

Meceni so redko sejani, posebno po naših krajih je zemlja zanje nerodovitna. Zato bi svetovali slovenskim umetnikom, naj trezno pomislijo, kaj delajo, ko privešajo po 3 ničle prodajnim cenam svojih umotvorov.

Tu pa tam se posreči, da dežela ali mesto plača v naivnem zaupanju kako visoko ceno. Toda oni, ki so to plačali, so bili mnogokrat že zapeljani. Videli so namreč velike številke in so vsled tega sklepali na vrednost ... Drugi pa, ki so bili dovolj trezni in ponižni,

da so zapisali zmerno ceno, so morda ravno radi tega propadli.

Ne pride mi na misel, zavračati krivdo na posameznike. Greši se tu splošno, ne le pri nas. A da se v tem oziru greši, je dokaz zadnja razstava v »Seceziji« na Dunaju. Geslo je tu bilo: majhne in vsakemu razvidne cene. Vsakdo je lahko čital, koliko je cenjena slika. Efekt je bil ta, da se je izredno veliko prodalo. Ali ne bi ta recept tudi pri nas slično funkcijoniral?

Mnogo pa škodi z druge strani, da nekateri, uvidevši, da ne morejo ničesar prodati, znižujejo svoje cene do skrajnosti, s čimer je navadno v ozki zvezi površnost dela. Ti morda še bolj škodujejo interesom umetnikov, kakor oni, ki navijajo cene navzgor. Kajti to postopanje je nerealna konkurenca, in bi moralo stati pod kontrolo umetniških organizacij. Maksimum cen se ne da nikdar določati, kajti navsezadnje je slikar sam odgovoren za to, če slike vsled previsoke cene ne prodaja.

Nek minimum bi pa moral biti določen. Kako bi bilo ugodno za nekatere umetnike v slučaju, da bi bili vsi združeni v strokovni organizaciji, če bi smeli reči, ko bi kdo naročil recimo portré v olju: »Izpod 100 K ga ne smem napraviti, če ne me izključijo iz društva«.

Minimalne cene bi bile lahko določene za vsako vrsto umotvorov in razvrščene po velikosti slik, po tehniki in ev. tudi po času, ki se je porabil. Večjo ceno bi smel vsakdo zahtevati, zahtevanje manjših bi pa morala organizacija strogo zabraniti.

V Monakovem se je nedavno ustanovilo umetniško društvo, bolje: društvo umetnikov, ki zasleduje zgolj gospodarske cilje. Da pri naših razrovanih razmerah umetniško društvo v pravem pomenu besede ni mogoče, je znano. Organizacija umetnikov v svrhu čuvanja pravic svojih članov pa bi bila mogoča, to smo že opetovano trdili.

Naloga onih umetnikov, ki živijo v Ljubljani je, da jo ustanovijo. S tem ne bi koristili le zunanjih kolegom, ampak v prvi vrsti sebi. Ena važnih nalog takega društva bi bila vsekakor kontrola umotvorom stavljenih cen.

S. Š.

POLITIČNI PREGLED.

K obnovljenju ilirizma na Slovenskem. Nekaj časa sem je opazovati pri Slovencih gibanje, ki teoretično in praktično meri na narodno, kulturno in politično združenje s Hrvati in Srbi in katero se da nazvati kot obnovenje ilirizma iz časa jugoslovanske romantike v tridesetih letih. Inavguriral je to gibanje naš pisatelj Fran Ilešič, kateremu sta se pridružila v novejši dobi dr. Bogumil Vošnjak, slovenski docent v Zagrebu in profesor teologije dr. Aleš Ušeničnik v Ljubljani. Nekaj mesecev sem izhaja v Ljubljani organ iliristične mladine »Preporod«, v katerem se dela propaganda za ilirsko idejo med slovenskim dijaštvom.

Moram pa takoj na tem mestu poudariti, da je običajni terminus novoilirizem bolj naziv, ki obsega razne smeri. Nekateri namreč vidijo končni cilj njih strem-

ljenja v političnem edinstvu Jugoslovanov, katerega predstopnja je trializem; nekateri pa vidijo pravi cilj ilirizma v brezpogojni asimilaciji Slovencev s Srbo-Hrvati — to smer zastopa posebno zgoraj imenovani dr. Ušeničnik — nekateri zopet hočejo delovati za enkrat le na jezikovno-kulturno združenje vseh Jugoslovanov v zavesti, da bo temu neobhodno sledilo narodno zenotenje t. j. nastanek nekega novega jugoslovanskega naroda. Torej v bistvu tudi narodna asimilacija, samo da so izbrali zato drugo metodo.

Naš namen ni, s temi tendencami tukaj polemizirati, ker smo jih že na drugem mestu zavrnil kot v bistvu protinarodne in protisocialne smeri.¹⁾ Omejimo se le na opazko, da se velik del naše narodno misleče inteligence napram temu ilirskemu gibanju obnaša skrajno hladno in da ga privatno tudi odklanja in obsoja. Abstrahiramo tukaj tudi od vseh političnih razmotrivanj in nočemo preiskovati, v kakšni meri so tuji uplivi udeleženi na novo-ilirskem gibanju,²⁾ ampak hočemo poudariti psihološke vzroke, ki so pri tem gotovo merodajnejši.

Prvi in najvažnejši vzrok ilirizma je narodna obupanost, ki ima v zgodovini našega naroda svoj glavni vir, kajti ta nam na vsaki strani pripoveduje le, kako brutalno so skozi stoletja zatirali slovenski narod, kako se je nekdanje tako obsežno slovensko ozemlje skrčilo vsled germanizacije v državnem imenu; poroča nam dalje, da so naši pesniki in pisatelji po ječah vzdihovali, ako so po neprevidnosti javno govorili o eksistenci slovenskega naroda, ali če so hoteli kulturno in politično delovati zanj; končno nam pripoveduje, kako je država sama slovenski narod sistematično zanemarjala na kulturnem in gospodarskem polju, dočim so bili naši narodni nasprotniki deležni največje naklonjenosti države. Skratka, vsako poglavje naše zgodovine je obtožnica proti vladi, ki ni znala iz Slovencev nič drugega početi, kakor da jih z nasiljem napravi za lojalne davkoplačevalce.

Vsled tega je začela vera slovenskega naroda v pravicoljubnost avstrijske vlade pešati in vedno bolj se utrjuje prepričanje, da Slovenci kot narod nimamo v monarhiji nobene garancije za svoj obstoj.

Daljši psihološki vzrok za ilirsko gibanje nam je iskati v zmagoslavni vojski balkanskih Slovanov. Slovenska narodna duša je idealna in je že po naturi zavzeta za romantiko. Treba nam je le poznati današnje razpoloženje našega ljudstva, pa se o tem prepričate. Vse faze balkanske vojne so bile predmet vsakdanjih razgovorov tudi v najoddaljenejših gorskih vaseh. Iz zavesti, da so naši bratski narodi na jugu zadobili zopet svobodo kulturnega in političnega samoodločevanja, dočim se morajo Slovenci z naporom vseh sil boriti za najprimitivnejše narodne pravice, vendar ne morejo kliti kake druge ideje, kot resignacija na dosedanje tradiciji. Neznosen položaj, v katerem se slovenski narod že stoletja sem nabaja, danes v svoji duši mnogo bridkeje občutimo, kakor kdaj prej. Ilirsko gibanje po svojih najglobokejših motivih ni nič drugega kakor klic po odrešenju iz obupnega položaja našega naroda.

Kot tretji vzrok ilirizma je omeniti okolnost, da slovenska na-

¹⁾ Glej »Napr. Misel« št. 5.

²⁾ Kakor je to trdila »Reichspost« v januarjevi številki.

rodna zavest še ni zadostno stabilizirana in da ji manjka še danes trdna opora, menimo namreč slovenske srednje šole in visoko šolo, odkoder izvira duševna življenjska sila vsakemu narodu. Ta kulturna slabost našega naroda se očitno kaže posebno v stremljenju po kulturnem združenju Slovencev z ostalimi Jugoslovani brez ozira na to, da postane naša narodna eksistenca v tem slučaju zelo dvomljiva. Ni treba posebej povdarjati, da bi bil narod brez svojega jezika in lastnega kulturnega življenja zelo problematična stvar. V imenu tega edinstva začeli so zdaj nekateri Ilirci dajati prednost reciprociteti zagrebške univerze,¹⁾ čes da bi samostojna slovenska univerza utegnila postati resna ovira kulturni spojitvi Jugoslovánov. Ni nemogoče, da bo kdaj avstrijska vlada iz državnih interesov Slovincem univerzo še blagohotno ponujala, pa bo prepozno, ker ne bodo hoteli o slovenski univerzi ničesar več slišati, ko bo spojujoči proces dospel že predaleč.

Končno pa tudi v zgrešenih vladnih odredbah, ki so bile storjene v zadnjih letih posebno na Kranjskem, vidimo tehten razlog za ilirsko gibanje. Na Dunaju se kar ne morejo oprostiti zmote, narode s policijskimi sredstvi vzgajati k lojalnosti. Slovenski narod je bil vedno lojalen in naravnost brezpogojno dinastičen. Tradicionalno lojalnost Slovencev pa so zgoraj vedno omalovaževali, vsako zgolj narodno gibanje so lahkomišelnó sumničili in so ga skušali nespametno potlačiti s sredstvi, o katerih na tem mestu nočem niti govoriti. Ne bomo pretiravali, ako pravimo, da je današnji ilirizem na Slovenskem pravzaprav otrok avstrijske vladne politike. Vlada seveda danes nerada vidi tega otroka; začela mu je s policijskimi sredstvi streči po življenju. Stem pa se daje ilirizem le nove hrane; gibanje postane popularno, ljudje se delajo interesantne. Skratka, monarhija ima na jugu slabe svetovalce. Čim bolj sovražno in nasilno bo vlada postopala proti Slovincem, tem trdnejša tla bo zadobila med njimi ilirska propaganda. O tem se bodo morali naši vladni krogi kmalu prepričati. Vzroki, ki smo jih tukaj našli, pa niso nobene subjektivne izmišljotine, ampak so argumenti, katere navadno ilirizem navaja v svojo objektivno upravičenost. Te psihološke vzroke, ki so sicer sposobni zato, da iz njih razložimo sedanje ilirsko gibanje, pa s stališča slovenske narodne zavesti nikakor ne moremo priznati kot logične argumente za upravičenost ilirizma; toda glavna stvar je tu dejstvo, da ilirizem eksistuje in da njegove tendence ne odgovarjajo niti interesom našega naroda, niti onim države, kar bodi na tem mestu povdarjeno. Še nikjer se niso pokazali interesi slovenskega naroda in monarhije v tako ozki zvezi, kakor v tem slučaju.²⁾ Ilirizem pa ni mogoče pobijati s sredstvi, ki so ga ustvarili. Proti ilirizmu je vsako nasilje brezuspešno,³⁾ temveč zato so primerna le sredstva,

¹⁾ Na nekem manifestacijskem shodu jugoslovansko mislečega dijaštva se je stavila taka resolucija, katero so narodno-radikalni akademiki preprečili s svojim protestom in glasovanjem. Zadnji »Preporod« se je direktno izrekel proti slovenski univerzi.

²⁾ Ta stavek je dopolnilni stavek prejšnjemu, kateremu daje nedvoumen pomen.

³⁾ »Reichspost« je namreč klicala proti »Preporodovcem« policijo.

ki store ilirizem brezpredmetnim. In ta sredstva so: podelitev politične svobode v obliki narodne avtonomije; ustanovitev slovenskih šol, posebno srednjih in visokih šol, s čimur zadobi slovensko narodno delo še le trdno ogrodje in končnozadostnega varstva proti nasilnemu odnarodovanju od strani Nemcev na Koroškem in Štajerskem ter Italijanov na Primorskem, kjer je narodna eksistenca Slovencev ogrožena.

V resnici ima eksistenca slovenskega naroda neizmerno važnost za monarhijo, posebno v njenem sedanjem položaju, kar se bo prav kmalu izkazalo. Slovenci namreč so lahko ali trdna opora monarhije na jugu, ali pa utegnejo za Avstrijo postati druga Lombardija. Volitev pa ne pristojta toliko Slovincem kakor monarhiji sami.

* * *

Pripomba.

Priobčujemo ta članek, ki je izšel v pražki »Union« zato, da čitatelji razvidijo, kako maliciozno in nehonetno so nasprotniki izbijali iz njega denunciacijo — treh mož: dr. Ilešiča, dr. Vošnjaka in dr. Ušeničnika.

Ali sem rekel kje, da ima ta ilirizem, ki ga zastopajo imenovani ilirci, veleizdajalske namene? Ali sem rekel, da so to ilirci, »ki hočejo razdejati Avstrijo in na nje razvalinah ustanoviti veliko srbsko državo?« Nisem rekel, niti nisem hotel reči, ampak to so si katoliški teolog Ušeničnik, Vošnjak in Knaflič v svoji hudobnosti izmislili. Vsak ve, kaj so imenovani Ilirci pisali in javno povedali o svojih ilirskih idejah. Le na to, kar je postalo javno sem opiral svoja izvajanja, ker z njimi nimam osebnih stikov in ne vem, kakšne nazore imajo privatno ti nesrečni »denuncirani« ilirci. Za njih privatne nazore se sploh ne brigam. Kar se javno govori in piše, to se pa ne da denuncirati. Izrabljalo se je posebno mesto, kjer pravim: »toda glavna stvar je tu dejstvo, da ilirizem eksistuje in da njegove tendence ne odgovarjajo niti interesom našega naroda, niti onim države, kar bodi na tem mestu povdarjeno«. Iz tega se objektivno ne dajo izinterpretirati kaki veleizdajniški nameni. Koliko je političnih korakov, ki ne odgovarjajo interesom države, pa nobenemu ne pade v glavo, jih proglašati za veleizdajo! Vzemimo živ, konkreten slučaj iz sedanjosti. Našemu zunanjemu ministru so skoro vsi žurnalisti in politiki zaporedoma očitali, da njegova politika ne odgovarja državnim interesom monarhije. O tem sem tudi sam prepričan. Ali pa sledi iz tega, da zunanji minister zasleduje veleizdajniške namene? Če bi obveljale interpretacije dr. Vošnjaka in Knafliča, potem je vsak drug minister veleizdajalec in mi, ki jim očitamo, da delajo državi škodljivo politiko, smo vsi odkraja denuncijantje. V tem ravno se zrcali vsa absurdnost takih interpretacij.

Že v »Edinosti« sem povedal, kakšen smisel imajo moja izvajanja na mestu, kjer pravim, da ilirizem po svojih tendencah ne odgovarja ne slovenskim narodnim ne državnim interesom, namreč ta, da bo, če se ideja ilirizma uresniči in Slovenci izginemo v srbskem narodu, potem nujno sledila sama od sebe veliko-srbska propaganda pa magari se Knaflič, Vošnjak in Ušeničnik na glavo posta-

vijo. Da bi hotel natveziti veleizdajništvo tako strahopetnim Ilircem, kakor sta Vošnjak, ki je v vzdihujočem tonu v »Union« brez vsake potrebe razglasil, da je njegov ilirizem pravzaprav velepatriotično podjetje in Ušeničnik, ki nam je doslej tako glasno pridigoval v »Času« od avstrijskega patriotičnega navdušenja, da so ga že zamorčki v Afriki lahko čuli, ne le avstrijska vlada, bi s tem naravnost samega sebe smešil.

Kako je stvar s »Preporodom«, ti moške sami dobro vedo, pa tudi to morajo vedeti, da Ilešiča, Ušeničnika in Vošnjaka nisem identificiral s »Preporodom«.

Povdarjal sem sovislost med interesi slovenskega naroda in monarhijo za to, da sem pokazal, kako nesmiselna je vladna politika, — ne pa zato, da bi klical policijo proti ilirizmu; nasprotno je resnica, — ki s svojimi krivicami proti našemu narodu dela le ugodna tla temu, česar si sama ne želi.

Povedal sem brez ovinkov, da ilirizma ni mogoče pobijati s sredstvi, ki so ga ustvarila — namreč nasilje in krivice proti Slovencem in da je edino sredstvo proti ilirizmu svoboden, političen in kulturni razvoj slovenskega naroda.

Če je kako mesto v mojem članku dvomljivo — saj ni ga stavka, da bi zlobnost ne mogla prevrniti njegovega smisla — ga bo pravi poštenjak razlagal iz celotnega smisla in v negotovem slučaju interpretiral objektivno. Ako pa so moji nasprotniki posameznim, iz celote iztrganim odstavkom podtaknili denunciacne namene, so s tem le pokazali hudobnost svojega značaja — in si sami pribili na čelo sramoten pečat obrekovalcev. Danes je postala na slovenskem ta manira že tako vsakdanja, da človek postane takoj denunciant, ako se kakemu Ilircu na ta ali oni način zameri. Obžalujemo, da so med ljudi te sorte zašli tudi moške, ki hočejo reprezentirati boljši del slovenske družbe.

LITERARNI PREGLED.

Leposlovne publikacije »Matice Slovenske« za leto 1912. Radivoj Peterlin-Petruška: *Po cesti in stepi*. Dobra knjižica priprostih in lahkih, ne sicer globoko refleksivnih, ali resnično občutenih, iskrenih pesmic, večinoma liričnega značaja. Kakor že naslov označuje, oživlja pesnik svoje dojme s potovanj, izražajoče krasoto ruskih step, ledeno lepoto severnih pokrajin ter solčne in senčne strani boheemskega življenja. Iz njegovih pesmic vre včas skitalski humor večnega popotnika, včas zazveni tudi satirična in nagajiva struna, n. pr. »K z v e z d a m«.

Ukrajinski in sploh ruski motivi imajo v našem pesništvu že nekako dobro tradicijo. Že Krilanu in Aškercu so nudili hvaležne snovi. Prav posebno pa so se omilili našemu pesniku, ki je sanjal na visokih Kozaških mogilah o slavi kozaških atamanov (»K u r g a n«). »Na Ševčenkovi gomili« se je zamislil pesnik »v čase ukrajinske svetle prostosti«, videč v duhu drzne postave kozakov, ki pa

že spé večni sen kakor tudi hajdamaki in slepi kobzarji, in »ne veseli se več Ukrajina«. Epizodno so vpleteni pogosto erotični motivi, slavi se pravljica lepota eksotičnih dev (»Mingrelka«, »V patrasu pri vodnjaku«).

Kakor plima in oséka se menjavata rožnato in otožno razpoloženje. »Svetlo se zdi mu življenje«, čuti poljočo življensko silo v svojih žilah, a zopet ga obidejo mračne misli, predslutnja smrti mu tlači dušo, turobno se obračajo oči v temno večnost (»Čudna nevesta«, »Kaj bo potem«, »Večnost«).

Polne živahnega ritma in lepih pesniških prisodob so pesmi o prirodi (»V nevihti«, »Marčev sneg«, »Balada o šmarnicah«, »Zimska vožnja«, »Noč v norveških gorah«, »Jesen«). Pesmi bodo dobrodošle tistim, ki ljubijo lahko pesniško čtivo.

A. M. Dostojevki. Zapiski iz mrtvega doma. Prevel V. Levstik. — Življenje ruskih kaznjencev v Sibiriji. — Gotovo je pozdravljati misel izdajanja dobrih prevodov iz svetovne književnosti, zlasti najboljših del slovanskih literatur. Letošnji prevod je brez dvoma mnogo boljši nego svoječasni »I. M. Plojhar«, ki bi zaslužil boljšo slovensko obleko. Prevajanje iz sorodnih nam slovanskih jezikov ni tako enostavno, kakor se navadno misli. Tu je treba temeljito ovladati oba jezika, materinščino in dotični slovanski jezik, sicer se zgodi, da postane »prevod« jezikoven nestvor, neprebavljiva mazarjevska »slovanska« kolobacija, ki jemlje bralcu ves umetniški užitek. — Levstikov prevod se čita gladko in kaže, da se da tudi iz rusščine prevajati na dobro slovenščino. Vzor v tem oziru pa je dr. Prijateljev prevod »Onjegina«.

Zabavna knjižica XXIV. zvezek. F. Milčinskega »Zločinci« so zelo uspela realistična slička, ki nam predstavlja boj med alkoholom in revščino na eni, ter dobrodelnostjo in mladim stremljenjem na drugi strani. Star zanikaren oče-pijanec, to antisocialno bitje, kopiči nesrečo in bedo na svojo rodbino, katere vrne šele očetova skrivnostna smrt v valovih zopet mir in zadovoljnost. Zelo dobro pogojene so figure iz naše malomestne družbe, jare gospode, nagle v svoji sodbi, ki pa je sama obložena s hibami in grehi, dasi je sofistično olupšuje...

Ivan Lah ljubi salone, stare aristokratske gradove s plemenitimi in duhovitimi lastnicami, ki ljubijo mlade umetnike-boheme. Tak umetnik je tudi »Mojster Roba«, slikar, v katerem vzbudi šele žar ljubezni pravo ustvarjajočo silo.

Zanimiv prispevek k psihologiji ter važno gradivo zlasti za vzgojitelje in psihiatre je zbral F. Milčinski v »Mladih zanikarnežev lastnih životopisih«, resničnih odlomkih iz življenja teh individuov. Da pisatelj s tem ni niti nameraval podati morda kaj umetniškega, se razume samo po sebi.

—ug—

RAZNO.

Justifikacija. Velikonočni teden se je izvršila na Slovenskem nekam čudna »justifikacija«; »justificirali« so namreč nesrečnega praškega docenta dr. Rostoharja, ki je šel v »Napredni Misli« dražiti svoje Slovence z vprašanji: Kaj smo Slovenci in kakšno je naše razmerje k Jugoslovanstvu in k monarhiji? Slovenska javnost je napravila zato ž njim kratek proces; kar justificirali so ga in goriški docent dr. Vošnjak je drage volje prevzel ta posel. Kako ga je izvršil, o tem hočemo tukaj poročati. Dr. Vošnjak je, kakor je uredništvo Soče samo priznalo, objavil oni pamflet, katerega so se menda pač vsi napredni Slovenci sramovali. V tem pamfletu me je Vošnjak tituliral s »praškim kričacom, ki v »Unionki« »rohani proti vsem onim«, ki so pristaši takozvanega novoilirskega gibanja. Toda šel sem dalje, segel sem, kakor pravi resnicoljubni dr. Vošnjak, k orožju, ki je najgnusnejše, — k denunciaciji. »Očital je Vošnjaku, Ilesiču in Ušeničniku, da so oni vstvarili novoilirsko gibanje, ki ima bojda naravnost izdajalske smotre«. »S prstom kaže na te tri može in na noviliorstvo, ki so ga poklicali v življenje »tuji vplivi«. Ti izvenavstrijski tuji vplivi so krivi, da se širi po slovenskih deželah kuga ilirstva, ki je po mnenju Rostoharja avstrijski državi v pogubo. Avstrija naj pazi, da ji ne nastane škoda iz tega, kar snujejo novoilirci. Tako kliče Rostohar naravnost državnega pravdnika na pomoč proti novoilircem, tem grdim renegatom slovenskim, kakor jih imenuje praški lažiučenk«. Vošnjak tudi pravi, da se je ta praški žurnalista poslužil denunciacije samo v ta namen, da bi se prikupil vladi na Dunaju.

Ko smo povedali svojim znancem, da je avtor tega pamfleta dr. Vošnjak, nam skoro nikdo ni hotel verjeti. In vendar je bridka resnica, da imamo Slovenci docenta, ki se »znanstveno« peča s sestavljenjem takih pamfletov proti svojemu kolegu! Vendar moja dolžnost je tu, da vsebino tega pamfleta zavrnem stvarno, kolikor se taki izbruhi osebnega sovraštva sploh dajo stvarno zavriniti.

Konstatiram, da v zadnjem času nikdo na Slovenskem ni tako kričal — v pravem pomenu besede — kakor dr. Vošnjak, ki se je s svojim tehničnim izrazom »kričaca« gotovo zmotil v adresi.

Konstatiram, da je Vošnjakova trditev, češ da sem se v »Napredni Misli« zavzel za Albanijo in proti Srbiji, kakor tudi njegova določnejša trditev v Union, da sem predbojevnik »Velike Albanije« in zaklet sovražnik Srbo-Hrvatov notorična neresnica, kakor sem že na drugem mestu povdaryl. Naš slavni strokovnjak za državne vede v Zagrebu še danes ni v stanu razločevati avtonomnega ozemlja od nevtralnega teritorija, o čemur se more vsak navadni človek že iz državnega leksika zadostno poučiti. Mi se vspricho tako frapantne ignorance dr. Vošnjaka danes prav nič ne čudimo, da ga v Pragi niso hoteli sprejeti za docenta. Odkrito rečem, da mi je bridko, če

moram o tem govoriti. Prosim, to je tisti dr. Vošnjak, ki je meni brez vsakih stvarnih dokazov zabrusil v obraz, da sem »lažiučenjak«, ki se hoče vladi na Dunaju z denunciacijo prikupiti! Kako naj se to imenuje?! Hvala Bogu, tako daleč še nismo, da bi na tak način morali delati »karijero«. Z lastnimi silami in poštenim delom sem postal docent, pa bom na isti način postal gotovo tudi profesor, tega mi ne more nikdo zabraniti. Jaz nisem okoli ponujal pisanega reverza, da ne reflektiram na profesuro, samo da bi me sprejeli za docenta. Ali se dr. Vošnjak prav nič več ne spominja, kako je bilo svoj čas v Pragi? Dr. Vošnjak ima s svojo »znanostjo« toliko smole, da bi bilo v njegovem interesu, če bi o tej stvari molčal, in me ne izzival, da izpregovorim še o drugih, sila neprijetnih stvarih.

Sklicujoč se na svoj članek v »Union« povdarjam, da je neresnična trditev dr. Vošnjaka, češ da s prstom kažem na »te tri može« in novoilirstvo, ki so ga poklicali v življenje »tuji vplivi«, »izvenavstrijski«, temveč resnica je, da jaz v omenjenem članku trdim, da so novoilirizem poklicali v življenje ne tuji vplivi, ampak momenti naše zgodovine in pa nasilje in krivice avstrijske vlade, ki so vplivale kot psihologični vzroki na vznik ilirizma. Konstatiram, kar tam izrecno povdarjam, »da abstrahiram od vseh političnih razmotrivanj in da nočem preiskovati, v kakšni meri so udeleženi na novoilirskem gibanju tuji vplivi, ampak hočem povdariti zgolj psihološke vzroke, ki so pri tem gotovo merodajnejši. Povdarjam na tem mestu, da je »Reichspost« predstavljala novoilirsko gibanje kot zgolj veliko srbsko propagando, in da so o tem tudi poljski in češki listi napačno pisali. Ako dr. Vošnjak bere samo svoje žurnalistične čenčarije in ne ve, kaj največji dnevnik monarhije pišejo, zaračitega vendar ne zadeva mene nobena krivda. Vlado ni bilo prav nič treba informirati, ker je o jugoslovanskem gibanju bolje informirana, kakor jaz, treba pa je bilo informirati slovansko javnost v Avstriji. Dr. Vošnjak pa ni mogel dokazati, da moje informacije niso bile objektivne, nasprotno v svojem članku v »Union« je napisal vse polno neresnic, katere mi je bilo prav lahko postaviti na laž. Konstatiram pa, da sem v »Union« res »s prstom kazal« na nekoga, katerega imenujem pravega povzročitelja ilirizma — to je avstrijska vlada! Rekel sem namreč tole: »Wir werden aber nicht übertreiben, wenn wir die Behauptung aufstellen, daß der heutige Illyrismus unter den Slowenen eigentlich ein Kind der österreichischen Regierungspolitik ist.« »Denunciral« sem torej pravzaprav avstrijsko vlado kot povzročiteljico »novoilirskega gibanja, ki ima veleizdajniške namene«. Iz tega je pač za vsakega razumnega človeka jasno, kakšna bedarija je trditev, da sem v svojem članku dolžil ali hotel koga dolžiti veleizdajniških namenov! Dičnemu Vošnjaku se mora res samo čestitati na tem, da je tako globokoumno odkril denunciacijo. Da je tudi trditev, češ da »kličem naravnost državnega pravdnika na pomoč proti iliricem«, ravno taka neresnica, vredna pač samo famoznega Vošnjaka, o tem se lahko vsak prepriča iz mojega članka.

Naslednje okoliščnosti pa nam kažejo dr. Vošnjaka v še bolj čudni luči.

V poslanem »Slovenskega Naroda« bahaško zatrjuje, da mi je v praški »Union« s polnim imenom isto povedel, kar se je anonimno trdilo v slovenskem časopisju. V svojem pismu z 24. aprila mojemu pravnemu zastopniku, ki je predlagal, da se najina zadeva reši pred posebnim častnim sodiščem, pa se izgovarja dr. Vošnjak tako-le: »Konštatiram, da članek v »Union« sploh ne očitata dr. Rostoharju, da je »denunciral«. Dr. Vošnjak se torej boji nepristranskega častnega sodišča! To pove vse.

Dr. Vošnjak je denunciacijo utemeljil le na subjektivno interpretacijo mojega članka, sam pa je priprčan, da je naravnost nesmiselno, kombinirati Ilešiča, Vošnjaka in Ušeničnika ter jim podtikati veleizdajalske smotre. To je dr. Vošnjak določno izrekel v Union: »Etwas pikant mutet uns schon die Zusammenstellung der drei Namen an. Ušeničnik, der Herausgeber einer klerikalen Revue und der Angehörige einer Partei, deren Austriakismus über allen Zweifeln erhaben ist, neben Ilešič, der nie eine Politik getrieben hat« etc. In vendar dr. Vošnjak brez pomislekov trdi, da sem hotel s svojim člankom denuncirati imenovane tri! Iz tega naravnost kriči vsa njegova malicioznost. Ko bi bil hotel denuncirati, bi bil brezdvoma kako drugače začel in kaj družega moral povedati kakor to, kar je vsem ljudem znano. Toliko razsodnosti mi bo moral celo nelojalni dr. Vošnjak pripoznati. Tudi dr. Ušeničniku se ta stvar zdi preneumna, vendar dela iz podobnih vzrokov v tej stvari Vošnjaku in Knafliču tovaršijo. Ušeničnik je pokazal tu zopet svojo falzifikatorsko naturo. Najspornejše mesto je namreč potvoril, ko je v tem moj nemški izraz »betonen« poslovenil namenoma z »opozarjati« (mesto z »povdarjati«), da bi mogel lažje dotičnemu mestu podtakniti. Pred takimi ljudmi pa celo klobukov ne snemamo, gosp. Ušeničnik! To so vsekako možakarji, ki so drug drugega vredni. Samo to je sporno, komu gre v tem slučaju prvenstvo.

Dr. Vošnjak v svojem poslanem »konštatira, da se Rostohar umika na celi črti«. Umikam? Meni se ni treba prav nič umikati, ker sem dobro premislil, kar sem trdil. Umikati pa se mora dr. Vošnjak, kakor smo zgoraj konštatirali. Dr. Vošnjak hoče zdaj opravičiti svoja obrekovanja s tem, češ da mojega članka na Slovenskem nikdo ni drugače razumel. To je trditev, ki se dostojno prilega ostalim neresnicam. Nasprotno je res, da je na Slovenskem malo tako malicioznih ljudi, ki bi se hoteli strinjati v tej stvari z Ušeničnikom, Knafličem in dr. Vošnjakom. »Dan« me je dosledno in grdo napadal, vendar je uredništvo izjavilo, da mi denunciacije noče očitati. Enako je »Edinost« v prvem članku »Na dan z resnico« zavrnila identično Knafličevo očitanje »denunciatornega namigavanja«. Nesmiselna denunciacija »Edinosti, na katero se dr. Vošnjak sklicuje, pa je povsem druge narave. To dr. Vošnjak gotovo sam dobro ve.

Goriški docent se čuti kot znanstvenik visoko nad praškim žurnalistom. Nimam prav nobenega vzroka zavidati dr. Vošnjaka zaradi njegove znanstvene visokosti. To sem, kar sem, in prav nič sramotnega ne vidim v tem, če zaidem v časih med žurnaliste, o katerih imam še vseeno in kljub vsemu boljše mnenje, kakor on. Dr. Vošnjak je v svojem nastopu podoben pritlikovcu, ki se vspenja

na prste svojih kratkih nog, da bi gledal čez glavo drugih.

Ravno tako visoko hoče stati nad »Napredno Mislijo«, katere baje on sploh ne bere. Nam je popolnoma egalno, ako dr. Vošnjak »Napredno Misel« bere ali ne, pribiti pa hočemo dejstvo, da je dr. Vošnjak z »Napredno Mislijo« že od kraja v hudih polemikah, toraj jo menda le vsaj skrivaj bere. Konstatiram dalje, da, ko je prišlo v javnost, da hočem izdajati »Napredno Misel«, se je dr. Vošnjak takoj pripeljal v Prago in poslal posredovalca k meni s ponudbo, češ ali bi ne bil pripravljen proti »gotovi svoti« opustiti svoj namen. Dal sem mu seveda odgovor, kakršnega je zaslužil. Letošnjo zimo se je dr. Vošnjakov krog iz Gorice pismeno pogajal z menoj o »predaji« »Napredne Misli« v njih roke. Razume se, da sem tudi ta pogajanja »prekinil«. Najrajši bi bil o tem molčal. Navajam pa to zaraditega, da bo napredna javnost vedela, odkod vsa jeza goriških Jugoslovanov proti meni in »Napredni Misli«. Ali se bo vspričo vsemu temu še kdo čudil, ako pravim, da dr. Vošnjakovim ostalim trditvam, da ni . . . etc., pri najboljši volji ne morem verjeti? Končam to polemiko z dr. Vošnjakom in iz srca obžalujem, da so naši Ilirci spravili jugoslovansko vprašanje na tako nizek nivo osebne gonje, katere mora biti vsakega Slovenca sram. Jaz se branim me pač ne zadene nobena krivda za to.

Dr. M. Roslohar.

Odgovori na pisma. Prejeli smo mnogo (81!) pisem, na katera nam ni mogoče vsem posebe odgovarjati zaradi pomanjkanja prostora. Pisce pismov odkazujemo na naša dosedanja in prihodnja izvajanja, kjer bomo pojasnili še nekatere nejasne strani spornega vprašanja. Za izraze priznanja in ljubeznivih simpatij povodom zadnjih napadov, se vsem zahvaljujemo z zagotovilom, da hočemo tudi zanaprej z isto odločnostjo in odkritostjo zastopati koristi slovenskega naroda.

* * *

Od odlične strani smo prejeli to le pismo: »Spoštovani gospod docent! Zavoljo uvodnika, kjer ste nam Slovencem v domovini povedali par bridkih resnic, so Vas v časopisih ljuto napadali in žalili. Proti tako osebnim napadom res ni moči polemizirati, posebno od znanstvenika se ne more zahtevati, da bi se prepiral s fanatiziranci, kakor so Vaši nasprotniki. Hočete si pa, kakor pravite, poiskati zadoščenja pred poroto. Prosim Vas, velespoštovani gospod doktor, da tega ne storite, ker bi te porotne razprave našemu narodu le škodovala. Pomislite, s kakim satanskim veseljem bo nemško časopisje porabilo proces med dvema slovenskima docentoma proti naši univerzitetni zahtevi in proti Slovencem vobče. Proces, akoravno za Vas ugodno izpade, Vam ne bo prinesel moralnega zadoščenja, ker vsak zrelejši človek v domovini ve, da se Vas je napadalo namenoma, da bi Vas pripravili ob simpatije, ki jih imate med slovensko inteligenco. Iz napadov dr. Vošnjaka kakor Knafliča govori pač osebno sovraštvo, kar se že na prvi pogled pozna. Njiju denunciacije so iz trte izvite, naj se že tega sama zavedata ali ne. Njiju napadov na Vas pa ni menda noben človek odobraval, niti oni, ki sicer z ilirizmom simpatizirajo. »Edinost«, ki je en napad objavila, ga je sama zavrnila kot neutemeljenega. To je bila ob enem obsodba Vaših

nasprotnikov. Naročil sem si one številke lista »Union« in sem se prepričal, da je očitek denunciantstva napram Vam le izrodek osebne mržnje. To pa ni le moje mnenje, temveč bo menda splošno mnenje pri nas v domovini, kjer se danes o Vašem nastopu vse drugače sodi, kakor v prvem hipu. Danes smo vsi na Vaši strani, kakor smo bili odkraja proti Vam pač zato, ker je časopisje spretno porabilo nekatera iztrgana mesta in kazalo veliko razburjenje, katero je prešlo sugestivno na širše občinstvo. To naj bo Vam, velespoštovani gospod docent, v zadoščenje, kakor Vam ga nobeno sodišče ne more dati. Vsi, ki Vaš čisti značaj in nesebično delo poznamo, Vas spoštujemo in Vas zagotavljam svojih simpatij . . .«

Priznavam upravičenost pomislekov, katere je izrazil spoštovani pisec tega pisma, ali mislim, da se od tega, ki je napaden, ne sme zahtevati vseh žrtev, dočim je javnost mirno dopuščala napade, diktirane iz najnižjih instinktov maščevalnosti in osebnega sovraštva. Ni dovolj, da jih narodno-radikalne starešine morda na tihem obsojajo. To pot hočem svojo osebo podrediti narodnim interesom, na napade dr. Vošnjaka pa odgovorim na drugem mestu, ker ne pričakujem od njega kakega zadoščenja.

Dr. M. R.

Zakaj nismo odgovarjali na napade? Tako nas vprašuje neki anonimni radovednež. Odgovarjamo: zato, ker na stvari, ki že od daleč diše po nesramnosti in hudobiji, sploh ni treba odgovarjati, pa tudi za to ne, ker me ljudje, ki so me napadali, sploh ne morejo ponižati.

Ako nam kako preporodno otroče zabrusi v obraz, da moje, dr. Prijatelja, dr. Kidriča etc. delo nima nobene kulturne vrednosti, ali naj na to odgovarjamo in dokazujemo, da ima naše kulturno delo večjo kulturno vrednost, kakor votle tirade ilirske »literature«? K večjemu, da te mlade in domišljave ljudi priporočamo dobri vzgoji, katere očitvidno potrebujejo.

Dalje, če se oglasi kak Lipe Figi iz ljubljanskega »Dneva« ali gostobesedni publicist, ki kljub vsej »ženialnosti« in »učenosti«, na katero sta tako ponosna, svojih dolgoletnih študij ne moreta z uspehom končati, pa rečeta, da je moja znanost papirnata, ali da ne razumem logike, ali se naj zaraditega morda vznemirjam? Resni ljudje bi se mi smejali, ko bi se hotel pripraviti o znanosti in svoji stroki z ljudmi, o katerih vem, da bi mi na najložja izpitna vprašanja tako temeljito molčali, kakor so svoj čas molčali pred izpraševalnimi komisijami. Da pa študent, ki pri izpitu pade, več ve, kakor profesor in da so manj sposobni tisti, ki so z lastnimi silami postali to, kar »ženiji« menda nikoli ne bodo, je že znana stvar in tu je vsako prerekanje odveč. Značilno pa je, ker se vidi, na kak nivo so naši ilirci spravili svojo »jugoslovansko vero«. Nasprotniki so me obsuli z vsemi psovskami, kar jih pozna slovenska žurnalistična surovost; obložili so me z obrekovanji najnižje vrste. Jaz jim na enak način ne morem vrniti, ker bi moral biti ravno tako surov in podel. Moji somišljeniki in prijatelji naj mi oprostijo to popustljivost, zakaj, če bomo vsako surovino, ki se skriva za anonimnostjo uredništva posnemali, bo naše javno življenje še bolj posurovelo.

Protest. Iz srede narodno-radikalnih starešin smo prejeli oster protest zoper propagiranje ilirizma od strani nekaterih narodno-radikalnih starešin, kakor tudi zoper postopanje eksekutive starešinstva v tej zadevi. Z izvajanjem v protestu se v celoti strinjamo, vendar ga ne moremo priobčiti, ker bi to utegnilo škodovati dobri stvari. Da se izve, kakšno mnenje vlada o ilirizmu med narodno-radikalnimi starešinami, citiramo le en kratek odstavek iz omenjenega protesta: »... Starešine, ki zastopajo danes nenarodni in protislovenski ilirizem, so naši struji samo neporaben balast, katerega se moramo enkrat iznebiti. Za narodno-radikalno strujo imajo ta pomen, ker so narodni radikalizem, ki je v glavnem program slovenske nacionalne ideje, privedli — ad absurdum. ... Naša struja nazaduje. Krivdo na tem je treba iskati na strani onih starešin, ki so narodno-radikalno strujo izrabljali za svoje osebne ambicije v politiki. Strujo je treba izčistiti in iz nje brez pardona pometati vse, kar idejno k nji ne spada. ... V tem je rešitev naše struje.«

Sledi več podpisov.

Gospodu dr. S. V. v M. Tudi nam se zdi, da je taktično napačno, ako se narodno-radikalna dijaška struja da izrabljati v agitačne svrhe za preporodno jugoslovanstvo, ker si s tem zelo škoduje na svojem ugledu; vendar je Vaš očitek, češ da si struja ne upa nastopati proti Preporodovcem, nekam pretiran. »Omladina« je ilirizem odklonila, četudi v rokavicah. Na dijaško eksekutivo pa v tem oziru nočemo uplivati. Naj stori mlajša generacija, kar smatra sama za potrebno. Hodil bom dosledno svojo pot, naj se zgodi kar hoče. Upam pa, da bo izšla struja iz te krize pomlajena in zadobi svoje prvotne življenjske sile, ko se otrese ilirskih epigonov.

Denunciacija časopisja! Nove vrste denunciacijo je izumila dobra tržaška »Edinost«, namreč denunciacijo časopisja. Večkratni denunciant, jaz skromen časnikar in urednik »Napredne Misli« sem denunciral slovensko časopisje. »Edinost« se je zaradi tega kar za glavo prijemala. Tudi kranjska »Sava« si je zaradi tega belila glavo.

Časopis, katerega še predno zagleda beli dan prebere državni pravdnik z rdečim svinčnikom v roki, vendar ni mogoče denuncirati! Denuncirati se pravi, oblastem izdati kako skrito kaznjivo politično dejanje. Če se pa kritizira nesmiselna in škodljiva pisava gotovega slovenskega časopisja, o katerem so na merodajnih mestih mnogo bolje informirani, kakor smo mi s tržaško »Edinostjo« in kranjsko »Savo« vred, tedaj je vsaka denunciacija izključena. Zdi se nam, da se je slovenske žurnalistike polastila splošna konfuznost, v kateri ne vedo več razločevati ideje jugoslovanske vzajemnosti od namenov ilirizma, nevtralnosti ozemlja od avtonomije in tudi ne kritikujočega konstatiranja od denunciacije. Če bi pojmi »Edinosti« obveljali, potem bi bilo na Slovenskem samo dvoje sorte ljudi: par slovenskih časnikarjev in pa denunciantje. O kaki taktčnosti naprednega časopisja proti lastnim ljudem je res težko govoriti. Javna tajnost je, da so Slovencem sovražni krogi nesmiselno in škodljivo pisavo nekaterih slovenskih časopisov z mrzlično pozornostjo zasledovali in so jo začeli izrabljati v prvi vrsti proti slovenskim naprednim krogom.

Javna tajnost je tudi, da so se zaradi tega proti naprednim organizacijam pripravljali usodepolni udarci. Vsak svarilen glas se pri nas razkriči kot strahopetnost, hofratovstvo suženjska natura itd. Kadar pa pride katastrofa, pa se korajžni ljudje poskrijejo in nobeden noče nositi odgovornosti, katera pade končno na vodstvo stranke. Češki narod ima gotovo mnogo obračunati z državno politiko, vendar kako trezno piše njih časopisje! To pa zato, ker so si svesti važnosti položaja in ker na Češkem ne delajo politike nezreli otročaji, ampak v političnih borbah izkušeni možje. Na Slovenskem vidijo gotovi ljudje pravo naprednost v tem, da v tako težkih in odgovornih časih, v kakoršnih se nahajajo danes napredne stranke na Slovenskem, prepuštimo politiko mladeničem, katerim se — kakor je »Slovenski Narod« prav primerno rekel — prilegajo še najbolj preklane hlače.

Simptomi reakcionarstva. Ljubljanski »Dan« ali »Die blutige Hacke« v slovenski izdaji, kakor nam ga je nekdo v pismu prav primerno označil, se je v svoji gonji proti »Napredni Misli« zatekel celo k »Slovincu« po pomoč skličujoč se na njegovo avtoriteto. Piše: »S praškim Rostoharjem se ne bomo več pečali. Ni vredno. Tudi »Slovenec« piše o tem pametne besede«. Sledi dobresedni citat iz »Slovenca«; na koncu pa pristavlja: »Mi se s tem popolnoma strinjamo. »Preporod« je v svoji letošnji 4. številki odgovoril na znani Rostoharjev napad (!) s sledečimi za sedaj jako pomembnimi besedami: »Napredna Misel«, časopis za napredno kulturo, izdaja, urejuje, piše in bere dr. Mihajlo Rostohar«. Mi se temu pridružujemo in pravimo: »Odslej naj »Napredno Misel« izdaja, urejuje, piše in bere dr. Mihajlo Rostohar sam«.

To, napredni Slovenci, ni napisal kak klerikalni »Slovenec«, ampak ljubljanski »Dan«, ki se dela tako naprednega, da hoče od same naprednosti počiti. Tak nezaslišan napad na napredno kulturno revijo pa ni sam te vrste, ampak jih je cela serija. Ako ljubljanski škof prepoveduje napredne liste in oznanjuje proti njim bojkot, je to vsaj z reakcionarnega stališča cerkve razumljivo, ampak če se oznanjuje bojkot »Napredni Misli« v dnevniku, ki hoče imeti vso naprednost na Slovenskem v zakupu, je to pač milo rečeno — napreden škandal, ki bi ne smel ostati brez odgovora. Mi smo vedno trdili, da v ilirizmu tiči reakcionarno jedro. Pravi napreden človek ilirizem zavrača načeloma. Zadnja ilirska gonja pa je pokazala, da so se reakcionarci po naturi našli in se tudi javno objeli — t. j. Ilirci in klerikalci. To tukaj pribijemo zato, ker je »Dan« tako hinavsko zavijal oči, ko je »Slovenski Narod« opravičeno zavrnil »Dnevno« in »Preporodovo« jugoslovanstvo, češ napreden list napada napreden »Dan« in napredno mladino, ki se je izrekla v zadnji številki »Preporoda« proti slovenski univerzi. Naši Ilirci so res narodnjakarji, ki mislijo, da se klerikalci zaradi njih navdušujejo za jugoslovanstvo. Pravimo: »Dan« je prava sramota za te, ki ga pišejo in za te, ki ga izdajajo. Mi smo imeli o slovenskem učiteljstvu boljše mnenje.

Manifestacija za češko in slovensko vseučilišče. Dne 4. maja se je vršila na praški borzi sijajna manifestacija za drugo češko univerzo v Brnu in za slovensko univerzo. K temu moramo pristaviti, da je slovensko praško dijaštvo pri tem igralo zelo žalostno vlogo,

Manifestiralo se je za slovensko univerzo, slovenska akademična društva pa niso bila oficialno zastopana na shodu, ampak namesto njih je opravil vse neki jurist Reisman, ki je govoril tak volapik slovenščine in češčine, da je bilo Slovenca sram to poslušati, in povrh je bil njegov nastop breztahten, ko je na shodu očital, »naj bi Čehi pokazali za slovensko vseučilišče več porazumljenja, kakor so ga doslej«. Ta očitek je napravil na navzoče skrajno mučen vtis. Navzočen Čeh mi je ogorčeno zaklical: kaj hočete, ko še slovenska delegacija ne kaže pravega porazumljenja za vašo univerzo! Iz resolucije je videti, da jo je stilizirala zelo nerodna roka. Vendar ne smemo zahtevati od Čehov, da se zavzemajo »le za vseučilišče v Trstu«, ko Slovenci sami še nismo edini, kam bolje spada slovenska univerza v Trst ali v Ljubljano. Danes govori za Ljubljano vsaj toliko razlogov, kakor za Trst. Kjer jo lažje dosežemo, tam jo bomo sprejeli.

Iz uredništva. Ker smo v zadnjem času imeli priliko v slovenskem časopisju seznanjati se z naravnost predpotopnimi nazori o narodnosti in narodu, bomo v prihodnjih številkah priobčevali moderne študije o tem veleaktualnem vprašanju.

VSEBINA ŠESTE ŠTEVILKE:

Ob zaključku prvega letnika.	Str. 241
Naš narodni problem.	" 245
Izseljevalno vprašanje.	" 253
Narodno-gospodarski nazori Leva Tolstoja	" 258
O vzgoji doraščajoče mladine.	" 263
KRITIKA IN POLEMICA: Polemika slovenskega časopisja	" 278
Ušeničnik o veri in etiki	" 286
Skrb za duševno nerazvite otroke in pomožne šole	" 293
PREGLEDI IN REFERATI: Slovenska umetnost.	" 298
Nekaj o grafični umetnosti. — Umetniška loterija. — O prodajnih cenah umotvorov. — Politični pregled. — K obnovljenju ilirizma na Slovenskem. — Literarni pregled. — Razno. — Justifikacija. — Odgovori na pisma. — Zakaj nismo odgovarjali na napade. — Protest. — Denunciacija časopisja. — Simptomi reakcionarstva. — Manifestacija za češko in slovensko vseučilišče. — Iz uredništva	